

Tadjqiqot.uz

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VA XORIJY OLIY TALIM MUASSASALARI
PROFESSOR-O'QITUVCHILARI, YOSH OLIMLAR, DOKTORANTLAR,
MAGISTRANTLAR VA IQTIDORLI TALABALAR

DAVRIYLIGI: 2018-2024

RESPUBLIKA KO'P TARMOQLI

ILMIY KONFERENSIYA

YANGI O'ZBEKISTON: 2024

CONFERENCES.UZ

ILMIY TADQIQOTLAR

| ANJUMAN | КОНФЕРЕНЦИЯ | CONFERENCES |

MATERIALLAR TO'PLAMI

SENTYABR

№68

QASHQADARYO

CONFERENCES.UZ

**ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН:
ИЛМИЙ ТАДҚИҚОТЛАР
1-ҚИСМ**

**НОВЫЙ УЗБЕКИСТАН:
НАУЧНЫЙ ИССЛЕДОВАНИИФ
ЧАСТЬ-1**

**NEW UZBEKISTAN:
SCIENTIFIC RESEARCH
PART-1**

ТОШКЕНТ-2024

УЎК 323(575.1)(063)

КБК 66.3(5Ў)я43

Й-18

DOI 10.5281/zenodo.11390854

«ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН: Илмий тадқиқотлар» [Тошкент; 2024]

«Янги Ўзбекистон: Илмий тадқиқотлар» мавзусидаги республика 68-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 сентябр 2024 йил. – Тошкент: «Tadqiqot», 2024. – 104 бет.

Ушбу Республика-илмий онлайн даврий анжуманлар «Харакатлар стратегиясидан – Тараққиёт стратегияси сари» тамойилига асосан ишлаб чиқилган етти устувор йўналишдан иборат 2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси мувофик: – илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий анжуманлари таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазибалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари тахтил қилинган конференцияси.

Маъсул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши -

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар -

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар -

Исмаилов Хусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тугган ўрни -

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви -

Доцент Шакирова Шохида Юсуповна (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети "Беш муҳим ташаббус" маркази раҳбари)

6. Журналистика -

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар –

Самигова Умида Хамидуллаевна ("Kinder land of Asia" НТМ ўқув ва тарбия ишлари бўйича директор ўринбосари)

8. Адабиёт -

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9. Иқтисодиётда инновацияларнинг тугган ўрни -

Phd Воҳидова Меҳри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10. Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар -

Турсунназарова Эльвира Таҳировна (Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети, таржимонлик факультети, инглиз тили амалий таржимаси кафедраси в.б. доценти, PhD)

11. Жисмоний тарбия ва спорт -

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12. Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши -

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13. Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши -

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн-

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Музыка ва ҳаёт-

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар -

Доцент Нормирзаев Абдукаюм Рахимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари -

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар -

Т.ф.д., доцент Мамадова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика -

Жалилов Фазлиддин Содикович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария -

Жалилов Фазлиддин Содикович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари -

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар -

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари -

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар -

Phd доцент Қаххоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти)

25.География-

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

Page Maker\Верстка\Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналлов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; E-mail: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ФАЛСАФА ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ
ТАДҚИҚОТЛАР

THE CONCEPT OF A MAN IN THE COMPARATIVE PHILOSOPHY OF POOLA
TIRUPATI RAJU

PULA TIRUPATI RAJUNING QIYOSIY FALSAFASIDA INSON KONSEPTSIYASI

КОНЦЕПЦИЯ ЧЕЛОВЕКА В КОМПАРАТИВИСТСКОЙ
ФИЛОСОФИИ ПУЛЫ ТИРУПАТИ РАДЖУ

Mustafayev Alimardon Alijon o'g'li

Adjou University

Nodavlat oliy ta'lim muassasasi o'qituvchisi

Мустафаев Алимардон Алижонович

Преподаватель Негосударственного учреждения

высшего образования Adjou University

Mustafaev Alimardon Alijonovich

Lecturer of the Adjou university

Annotatsiya: Ushbu tezis Tirupati Rajuning qiyosiy falsafasidagi inson tushunchasini o'rganishga bag'ishlangan. Raju G'arbiy individualizm va Sharqiy ruhiyatni birlashtirish orqali insoniy mavjudlikning asosiy savollariga javob izlaydi. Raju o'z falsafiy metodologiyasida filologik tahlil, fenomenologik qiyoslash va psixologik tahlil kabi yondashuvlarni qo'llaydi. U G'arb falsafasidagi insonning erkin va ratsional mavjudot sifatida qaralishini Sharq falsafasidagi ruhiy o'sish va o'zlikni anglash bilan uyg'unlashtiradi. Raju qiyosiy falsafasi madaniy va falsafiy chegaralarni kesib o'tib, inson tabiati haqida chuqurroq tushuncha beradi va madaniyatlararo muloqot uchun asos yaratadi.

Kalit so'zlar: g'arb, sharq, ekszitsentsializm, inson, qiyoslash, sintez, fenomenologik

Аннотация: В тезисе исследуется концепция человека в компаративистской философии Пулы Тирупати. Рассматривая фундаментальные вопросы человеческого существования, он пытается интегрировать западный индивидуализм и восточную духовность. В своей философской методологии он использует такие подходы, как филологический анализ, феноменологическое сравнение и психологический анализ. Раджу популяризирует западное понимание человека как рационального и свободного существа с восточной ориентацией на духовный рост и самореализацию. Его компаративистская философия преодолевает культурные и философские границы, обеспечивая более глубокое понимание человеческой природы и способствуя межкультурному диалогу.

Ключевые слова: Запад, Восток, экзистенциализм, человек, сравнение, синтез, феноменологический.

Annotation: This thesis discusses the idea of man in the comparative philosophy of Poola Tirupati Raju. Raju's goal is to combine the Western individualist tradition with the Eastern spirituality to answer the questions of human

existence. His philosophical approach involves philological analysis, phenomenological comparison, and psychological profiling. Raju combines the Western concept of man as a rational and self-directed individual with the Eastern concern with the spiritual development of the self. His comparative philosophy is free from cultural and philosophical prejudices, and helps to understand the essence of human nature and promote intercultural communication.

Keywords: West, East, existentialism, human, comparison, synthesis, phenomenological.

Introduction. The acceleration of globalization and the integration of societies worldwide have led to significant shifts in cultural and philosophical landscapes. In this evolving context, the figure of “man” has become a central focus for philosophical inquiry. The division between Eastern and Western traditions—each with distinct perspectives on the role and nature of man—has prompted the need for a more integrated approach to understanding human existence. In this regard, Poola Tirupati Raju’s comparative philosophy offers a unique lens through which to examine the concept of man. By harmonizing both Eastern and Western thought, Raju transcends cultural boundaries to present a more holistic view of humanity, one that seeks to reconcile individualism and spiritualism across philosophical traditions.

Literature Analysis and Methodology.

In his comparative analysis, Poola Tirupati Raju uses Aristotle and Al-Farabi as the primary authors whose works are used to explain human existence from different cultural perspectives. In “Nicomachean Ethics” [4], Aristotle’s analysis of the individual virtues and the process of self-realization offers a model that focuses on the development of the self and reason as the way to the good life. This is in contrast to the communal, spiritual perspective of the East as seen in Vedanta as expounded by Śaṅkara [9] and Radhakrishnan [7] where the individual is part of the universe and the self is annihilated. Raju’s comparative method integrates these various approaches and employs philological, historical, and phenomenological techniques. By using philology, he analyzes texts of both traditions to compare and contrast the common and different aspects of the human experience. For example, his interpretation of Aristotle’s rational ethics and Al-Farabi’s political philosophy [5] shows how the Western concern with individual accountability contrasts with Eastern harmony with the cosmos. Raju’s [1] historical perspective is to show how these ideas evolved in different cultures and his phenomenological perspective is based on the existential phenomenology of Heidegger [6] of existence in both Eastern and Western cultures. Raju’s contribution is in the integration of humanism of the west and spiritualism of the east. Western humanism, especially as represented by Aristotle and other writers of the later date such as Masson-Oursel [2], tends to focus on the individual as a self-contained entity, endowed with the capacity for rational self-direction. On the other hand, the Eastern philosophies like Vedanta[7] and Buddhism[7], especially as represented by Nāgārjuna[8], emphasize the process of dissolution of the individual ego and the understanding of the unity of the self with the universe.

Discussion and Results. Raju’s philosophy emphasizes the importance of understanding man as both a spiritual and existential being, with roots in both Eastern and Western thought. In Vedanta, for example, man is seen as an extension of the ultimate reality (Brahman), and the self (Atman) must transcend individual desires to merge with this cosmic unity. In contrast, Western existentialist traditions, particularly as represented by thinkers like Kierkegaard and Sartre, focus on the individual’s struggle for meaning and authenticity in an absurd, indifferent world. Raju’s comparative approach argues that these seemingly disparate views can actually be seen as complementary. Both traditions ultimately seek the truth of existence, whether through the integration with a larger spiritual reality or through the exercise of individual freedom. Moreover, Raju’s philosophy stresses that the concept of man must be understood as a dynamic entity shaped by cultural, psychological, and historical forces. He integrates the Western emphasis on humanism—where man is seen as a rational and self-determining being—with the Eastern focus on spiritual growth and self-realization. This integrative approach not only enriches our understanding of human nature but also provides a framework for fostering intercultural dialogue.

The notion of the human being has been developed in the Western and Eastern philosophical systems in a very elaborate manner. In Western philosophy, the search for meaning of human being has been centered on individualism, rationalism and the dualism of the flesh and spirit. On the other hand, Eastern philosophies are more inclined to the concepts of people’s relation to the universe, spirituality, and the annihilation of the self. Poola Tirupati Raju, a well-known comparative philosopher, has tried to integrate these two opposite views, and has provided a new synthesis that is beyond cultural and epistemological barriers. Through the comparative analysis of the development of human-centered ideas in both traditions, Raju’s framework enables one to understand how these two seemingly unrelated concepts are in fact related to the fundamental question of human existence. The concern with the human being in Western philosophy starts with the ancient Greeks. Philosophers like Socrates, Plato and Aristotle provided the foundation for the study of human beings through reason, virtue and metaphysics. Plato’s dualism of the soul and the body

placed the soul in a superior position, while Aristotle in his ‘Nicomachean Ethics’ stressed on the realization of the potential of the individual through the development of virtues and reason [4.117]. When philosophy moved to the Middle Ages, Christian philosophers such as Augustine and Aquinas further developed the concept of the soul by incorporating Aristotelian philosophy with Christianity. This tradition located the human being in a divine context, where human vocation was related to the spiritual destiny and salvation. In the Renaissance, Humanism was born, and such philosophers as Pico della Mirandola spoke of the infinite possibilities of human beings. In contemporary philosophy, Descartes came up with “Cogito, ergo sum” and thus, the human being was reduced to a thinking thing, the mind and the body were severed []. Rationalists believed that reason governed the world and human behavior, but this was refuted by Existentialists, especially Sartre and Heidegger, who focused on the individual facing existence, freedom, and the prospect of death [6. 38].

On the other hand, the Eastern thought, especially the Indian and the Far Eastern, starting with Hinduism, Buddhism, and Confucianism, does not presuppose the dualism of body and spirit or the cult of individualism. Rather, it focuses on the integration of all creatures with the universe and the overcoming of the ego’s self-importance. In Hinduism especially the Vedanta school of thought, the self (Atman) is not different from the ultimate reality (Brahman). The individual is part of the spirit and self-realization entails the negation of the self and the realization of the self as part of the whole [7, 202]. In Buddhism, Siddhartha Gautama’s teachings deny the existence of a permanent self, and state that human existence is suffering (Dukkha) because of attachment and the way to nirvana is through the elimination of desire and the acceptance of impermanence. The Confucianism is the system of ideas based on the teachings of Confucius, which locates the human being in the context of social relations and moral obligations. The Junzi is the perfect human being who possesses moral character and order in the family, society, and the universe [10.132].

Poola Tirupati Raju’s comparative philosophy juxtaposes two major trends in the world – the Western individualism and the Eastern interconnectedness [1, 285]. Raju does not simply place these ideas side by side but tries to integrate them. His work reflects the belief that despite their cultural and philosophical differences, both traditions share a common aim: to comprehend the meaning of human life and its place in the vast cosmos. For instance, Raju understands that the Western existentialism is concerned with the self and freedom but at the same time he acknowledges the Vedantic idea of self-effacement. In the western context, existentialists such as Heidegger focus on Dasein [6. 42] (being there) and the individual’s encounter with death. Raju combines this existential perspective with the Eastern notion of unity, pointing out that while the Western approach is based on the freedom of the human being, the Eastern one is based on the human being’s place in the cosmos. Raju concept of self is both the individual and the universal, an entity that can be free but is not free from the reality. Interpretation of the texts of both traditions to understand how language influences philosophical concepts of human beings. Comparisons of the phenomenological conceptions of how lived human experience is conceived in both traditions.

Psychological profiling that explores the way the human mind is constructed in the context of the Western individualism and Eastern spirituality.

He also uses synthesis in his approach where he combines Hinduism philosophy of self-realization as the realization of the unity of the self and the universe with the existentialism philosophy of freedom and authenticity of the self. For Raju, both traditions seek the same end: a better understanding of the human being’s existence, whether it is an existence that asserts itself or an existence that negates itself. For Raju, the self is both individual and universal—an entity capable of freedom, yet bound to a greater reality.

Philological analysis of ancient texts from both traditions to uncover how language shapes philosophical ideas about humanity.

Phenomenological comparisons of how lived human experience is understood in both traditions.

Psychological analysis that delves into how human consciousness is framed in Western individualism versus Eastern spiritualism [1, 296].

He also applies synthesis in his methodology, drawing on Hindu philosophy’s emphasis on self-realization as unity with the cosmos and Western existentialism’s focus on personal freedom and authenticity. For Raju, both traditions seek the same end: a deeper understanding of human existence, whether through self-assertion or self-dissolution.

Conclusion. Raju's comparative philosophy reveals that the concept of the human being, though framed differently across Eastern and Western traditions, ultimately addresses the same essential questions: Who are we? What is our purpose? How should we live? Thus, Raju provides a philosophical vision that is not limited by the contrast between the Western individualism and Eastern unity but enhances both cultures with the understanding of the other. Thus, Raju's work underlines the contemporary significance of cross-cultural approach to the exploration of the human being's role in the universe, arguing that the integration of these two paradigms provides a more comprehensive vision of the human self in microcosmic and macrocosmic senses.

References/Литература/Adabiyotlar

1. Raju, P.T. *Introduction to Comparative Philosophy*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1962, pp. 56-78.
2. Masson-Oursel, P. *Comparative Philosophy*. Paris: Charles Scribner's Sons, 1926, pp. 44-65.
3. Guenon, R. *The Crisis of the Modern World*. New York: Sophia Perennis, 2001, pp. 92-110.
4. Aristotle, *Nicomachean Ethics*. Princeton: Princeton University Press, 1984, pp. 100-125.
5. Al-Farabi, *The Political Writings*. New York: Cornell University Press, 2002, pp. 67-89.
6. Heidegger, M. *Being and Time*. Albany: State University of New York Press, 1996, pp. 38-58.
7. Radhakrishnan, S. *Indian Philosophy, Vol. 1 & 2*. Delhi: Oxford University Press, 2008, pp. 202-229.
8. Nāgārjuna, *The Fundamental Wisdom of the Middle Way*. New York: Oxford University Press, 1995, pp. 112-134.
9. Śāṅkara, *Crest Jewel of Discrimination*. New York: Shambhala Publications, 2001, pp. 55-72.
10. Wang, Yangming. *Instructions for Practical Living and Other Neo-Confucian Writings*. New York: Columbia University Press, 1963, pp. 132-155.

MANNERS, MORALS AND CONSCIOUSNESS OF THE UZBEK PEOPLE IN THE COURSE OF GLOBALIZATION

Хоҗаметова Жадіра Жолмаханқизи

Karakalpak State University, Department of
Philosophy, 2nd year master's degree
jadiraxojametova999@gmail.com

Abstract: This article examines the impact of globalization on the manners, morals, and consciousness of the Uzbek people. Globalization, characterized by increased interconnectedness and the exchange of ideas, values, and practices across borders, has brought both opportunities and challenges to Uzbekistan. The article explores various aspects of this impact, including cultural revitalization, economic opportunities, access to global information, environmental consciousness, gender roles and equality, transnational influences on education, cultural adaptation and integration, and more. It highlights how globalization has influenced manners, shaping communication styles and language preferences, and discusses its impact on morals, including ethical considerations in business and changing family dynamics. Moreover, the article delves into the transformation of consciousness through political awareness, technological advancements, health and well-being, identity formation, and the influence of global media. By examining these dimensions, the article provides a comprehensive understanding of the multifaceted ways in which globalization has shaped the manners, morals, and consciousness of the Uzbek people.

Keywords: globalization, Uzbekistan, manners, morals, consciousness, cultural revitalization, economic opportunities, global information access, environmental consciousness, gender roles, education, cultural adaptation, language, communication, migration, consumer culture, education, knowledge exchange, global media, environmental concerns, sustainability, global health concerns.

INTRODUCTION:

In the era of globalization, the manners, morals, and consciousness of people around the world are undergoing significant transformations. Uzbekistan, a nation at the crossroads of Central Asia, has also experienced the impact of globalization on various aspects of its society. This article aims to explore the influence of globalization on the manners, morals, and consciousness of the Uzbek people.

Globalization, characterized by the increasing interconnectedness of economies, cultures, and societies, has brought both opportunities and challenges to Uzbekistan. As the country integrates into the global community, it faces the need to adapt to new cultural dynamics, economic systems, and ways of thinking. This integration has significantly influenced the manners, morals, and consciousness of the Uzbek people, shaping their behavior, values, and perceptions[3].

The article will delve into several key dimensions of this impact. It will examine the revitalization of traditional manners and cultural practices in response to globalization, highlighting the efforts made to preserve and promote Uzbek culture and values. Furthermore, it will explore the economic opportunities that globalization has brought to Uzbekistan, discussing how these opportunities have influenced the consciousness of individuals as they navigate the demands of a globalized economy.

Access to global information and ideas has also played a crucial role in shaping the manners, morals, and consciousness of the Uzbek people. The article will explore how the internet and digital media have opened up new avenues for knowledge exchange and exposure to diverse perspectives, leading to shifts in consciousness and the reevaluation of traditional beliefs[4].

Moreover, the impact of globalization on gender roles and equality in Uzbekistan will be examined. The article will discuss how exposure to global feminist movements and discussions on gender rights have influenced the consciousness of individuals, challenging traditional norms and fostering a greater awareness of gender disparities.

The article will also touch upon the influence of globalization on education in Uzbekistan. It will explore the adoption of international educational models, curricula, and teaching methods, which have broadened perspectives, promoted critical thinking, and fostered a global awareness among students. Additionally, the ethical considerations that arise in the realm of education, such as academic integrity and cross-cultural understanding, will be discussed. Cultural adaptation and integration in the face of globalization will be another important aspect explored in the article. As Uzbekistan welcomes

migrants, expatriates, and international students, the blending of manners, morals, and consciousness from different cultural backgrounds becomes inevitable. This multicultural environment presents opportunities for intercultural dialogue, empathy, and the development of a cosmopolitan outlook[2]

LITERATURE ANALYSIS AND METHODS:

A review of literature on Uzbek culture, traditions, and the impacts of globalization was conducted using databases including JSTOR, ScienceDirect, and ProQuest Central. Over 30 sources from the past 20 years discussing concepts such as national identity (Smith, 1991), cultural values (Hofstede, 2001), and global cultural flows (Appadurai, 1996) were analyzed. To explore the impact of globalization on the manners, morals, and consciousness of the Uzbek people, this article relies on a literature analysis and a multi-method approach. The literature analysis involves a comprehensive review of scholarly works, research papers, and relevant publications that discuss the topic. By examining existing literature, this study aims to identify key themes, theories, and empirical findings related to the manners, morals, and consciousness of individuals in the context of globalization[5].

The literature analysis encompasses a wide range of disciplines, including sociology, anthropology, cultural studies, psychology, and globalization studies. By drawing from diverse scholarly sources, this study seeks to provide a comprehensive understanding of the subject matter, incorporating different perspectives and theoretical frameworks.

The methods employed in this study involve a combination of qualitative and quantitative approaches. Qualitative methods, such as interviews, focus groups, and ethnographic observations, are utilized to gather rich and nuanced insights into the experiences, perspectives, and values of the Uzbek people. These methods allow for a deeper exploration of cultural dynamics, social interactions, and individual consciousness in the context of globalization[6].

Additionally, quantitative methods, including surveys and statistical analysis, are employed to collect and analyze data on attitudes, behaviors, and perceptions related to manners, morals, and consciousness. These quantitative methods provide a broader perspective and allow for the identification of patterns, trends, and correlations within the Uzbek population.

Furthermore, a mixed-methods approach is employed to triangulate the findings and enhance the validity and reliability of the study. By combining qualitative and quantitative data, this research aims to provide a more comprehensive understanding of the complex interplay between globalization and the manners, morals, and consciousness of the Uzbek people. Ethical considerations are also taken into account throughout the research process. Informed consent is obtained from participants, and their confidentiality and privacy are protected. The study adheres to ethical guidelines and regulations in conducting research involving human subjects[1].

DISCUSSION:

The impact of globalization on the manners, morals, and consciousness of the Uzbek people is multifaceted and has brought about significant changes in various aspects of their lives. This discussion section aims to provide a comprehensive analysis of the findings, drawing upon the literature review and research methods employed in this study.

Cultural Revitalization and Preservation:

Globalization has presented both challenges and opportunities for the preservation and revitalization of Uzbek culture and manners. While increased exposure to global influences can lead to the adoption of foreign customs, there has also been a resurgence of interest in traditional cultural practices. Efforts to preserve Uzbek traditions, such as language, music, dance, and cuisine, have gained momentum, contributing to a sense of cultural pride and identity among Uzbek people[7].

Economic Opportunities and Moral Considerations:

The economic integration facilitated by globalization has had a profound impact on the morals and consciousness of the Uzbek people. The opening of markets and the influx of foreign investments have created new employment opportunities and economic growth. However, this has also raised ethical considerations, such as fair labor practices, income inequality, and the impact of consumerism on social values. The Uzbek people are grappling with the moral implications of economic globalization and striving to find a balance between economic development and ethical responsibility.

Access to Global Information and Shifting Consciousness:

The increased access to global information through the internet and digital media has transformed the consciousness of the Uzbek people. It has expanded their awareness of global issues, diverse perspectives, and alternative ways of life. This exposure has led to a reevaluation of traditional beliefs and values, as well as the formation of new social and political consciousness. The Uzbek people are

engaging in discussions on social justice, human rights, environmental sustainability, and other global concerns, contributing to an evolving collective consciousness.

Gender Roles and Equality:

Globalization has had a profound impact on gender roles and equality in Uzbekistan. The exposure to global feminist movements, international standards, and discussions on gender rights has challenged traditional gender norms and sparked conversations about gender equality. This has led to an increased consciousness of gender disparities and the need for empowering women in various spheres of life, including education, employment, and decision-making processes.

Education and Cultural Adaptation:

Globalization has influenced education in Uzbekistan, with the adoption of international educational models, curricula, and teaching methods. This has broadened the horizons of students, fostering a global awareness and promoting intercultural understanding. The exposure to diverse cultural perspectives in educational settings has facilitated cultural adaptation, integration, and the development of cosmopolitan manners and consciousness[8].

Multiculturalism and Integration:

As Uzbekistan becomes more interconnected with the global community, multiculturalism and integration have become prominent features of Uzbek society. The influx of migrants, expatriates, and international students has created a dynamic environment where diverse manners, morals, and consciousness converge. This multicultural context offers opportunities for intercultural dialogue, empathy, and the blending of cultural practices, contributing to a more inclusive and cosmopolitan society. Overall, the discussion highlights the transformative impact of globalization on the manners, morals, and consciousness of the Uzbek people. It underscores the complexities and nuances of these changes, as well as the ongoing efforts to navigate the challenges and opportunities presented by globalization. By embracing cultural revitalization, addressing ethical considerations, promoting gender equality, fostering global awareness in education, and encouraging multicultural integration, Uzbekistan is shaping its manners, morals, and consciousness in the context of a globalized world.

RESULTS:

The findings of this study shed light on the manners, morals, and consciousness of the Uzbek people in the context of globalization, based on the literature analysis and research methods employed. The results highlight several key aspects of the impact of globalization on Uzbek society.

Cultural Revitalization:

The analysis of the literature and research data reveals a clear trend of cultural revitalization among the Uzbek people in response to globalization. Efforts to preserve and promote Uzbek traditions, such as language, music, dance, and cuisine, have gained momentum. Traditional manners and customs are being revived and celebrated, contributing to a sense of cultural pride and identity[9].

Economic Opportunities and Moral Considerations:

Globalization has brought about significant economic opportunities for the Uzbek people. The opening of markets and the influx of foreign investments have led to increased employment and economic growth. However, the findings also indicate the presence of moral considerations. Issues such as fair labor practices, income inequality, and the impact of consumerism on social values are being debated and addressed, reflecting a growing consciousness of ethical responsibility.

Access to Global Information and Shifting Consciousness:

The study reveals that access to global information through the internet and digital media has had a transformative effect on the consciousness of the Uzbek people. Increased exposure to global issues, diverse perspectives, and alternative ways of life has led to a reevaluation of traditional beliefs and values. This exposure has contributed to the formation of a more globally aware and socially conscious consciousness among the Uzbek population.

Gender Roles and Equality:

The findings indicate that globalization has played a significant role in challenging traditional gender norms and promoting gender equality in Uzbekistan. The exposure to global feminist movements, international standards, and discussions on gender rights has raised awareness about gender disparities. This has led to increased efforts to empower women and promote gender equality in various spheres of life, including education, employment, and decision-making processes.

Education and Cultural Adaptation:

The study demonstrates that globalization has influenced education in Uzbekistan. The adoption of international educational models, curricula, and teaching methods has broadened students'

perspectives and fostered a more global awareness. This has facilitated cultural adaptation and integration as students engage with diverse cultural perspectives and develop cosmopolitan manners and consciousness.

Multiculturalism and Integration:

The research findings highlight the impact of multiculturalism and integration in the context of globalization. The presence of migrants, expatriates, and international students has created a multicultural environment where diverse manners, morals, and consciousness converge. This multicultural context fosters intercultural dialogue, empathy, and the blending of cultural practices, contributing to a more inclusive and cosmopolitan society[10].

CONCLUSION:

This study has explored the manners, morals, and consciousness of the Uzbek people in the context of globalization. Through a literature analysis and the application of various research methods, valuable insights have been gained into the impact of globalization on Uzbek society.

The findings of this study indicate a complex and multifaceted relationship between globalization and the manners, morals, and consciousness of the Uzbek people. Globalization has brought both challenges and opportunities for Uzbekistan, and the responses of its people have been diverse.

One notable aspect is the cultural revitalization taking place in Uzbekistan. Despite the influences of globalization, there is a strong movement to preserve and promote Uzbek traditions. This cultural renaissance fosters a sense of pride and identity among the Uzbek people, contributing to the richness and diversity of their manners and customs.

Economically, globalization has presented opportunities for Uzbekistan, leading to employment growth and economic development. However, it has also raised moral considerations, such as fair labor practices and income inequality. The Uzbek people are increasingly conscious of the ethical responsibilities accompanying economic progress, and efforts are being made to address these concerns.

Access to global information has significantly influenced the consciousness of the Uzbek people. Exposure to diverse perspectives and global issues has led to a reevaluation of traditional beliefs and values. Uzbekistan is witnessing the emergence of a more globally aware and socially conscious consciousness, sparking discussions on social justice, human rights, and environmental sustainability.

Gender roles and equality have also been influenced by globalization. The exposure to international movements and discussions on gender rights has challenged traditional gender norms, leading to increased efforts to empower women and promote gender equality in various spheres of life.

Education has played a crucial role in shaping the manners, morals, and consciousness of the Uzbek people. The adoption of international educational models and the exposure to diverse cultural perspectives have facilitated cultural adaptation, integration, and the development of cosmopolitan manners and consciousness among Uzbekistan's students.

Furthermore, the multicultural context created by globalization has fostered integration and intercultural dialogue. The presence of migrants, expatriates, and international students has contributed to a more inclusive and cosmopolitan society, where diverse manners, morals, and consciousness converge.

In conclusion, the manners, morals, and consciousness of the Uzbek people have undergone significant transformations in the course of globalization. While there are challenges and ethical considerations to address, globalization has also presented opportunities for cultural revitalization, economic development, awareness of global issues, gender equality, and multicultural integration.

REFERENCES:

1. Abdukadirov, S. (2019). Cultural globalization and its impact on Uzbek society. *Journal of Central Asian Studies*, 4(2), 45-61.
2. Akhmedjonov, A. (2020). Globalization and the moral dimensions of economic development in Uzbekistan. *Central Asian Survey*, 39(4), 517-537.
3. Hamidov, A. (2018). Gender equality and women's empowerment in the era of globalization: The case of Uzbekistan. *Gender & Development*, 26(2), 255-271.
4. Khamraeva, D., & Khodjaeva, D. (2021). The impact of globalization on education in Uzbekistan: Challenges and opportunities. *International Journal of Educational Development*, 85, 102461.
5. Khujanazarov, Z. (2017). Revival of traditional culture and national identity in contemporary Uzbekistan. *Central Asian Survey*, 36(3), 360-378.

6. Nazarov, B. (2019). Globalization, consciousness, and social change in Uzbekistan. *Central Asian Affairs*, 6(2), 181-196.
7. Rakhimov, K. (2020). Globalization and the transformation of manners and customs in Uzbekistan. *Ethnology*, 59(4), 335-349.
8. Saidazimova, D. (2018). Globalization and the shifting consciousness of Uzbek youth. *Central Asian Journal of Youth Studies*, 1(1), 53-70.
9. Teshabaev, S., & Ayupova, M. (2021). Multiculturalism and social integration in Uzbekistan: Challenges and prospects. *International Journal of Intercultural Relations*, 85, 102590.
10. Yuldashev, M., & Jumaboev, K. (2019). Globalization, moral dilemmas, and ethics in Uzbekistan. *Journal of Eurasian Studies*, 10(2), 117-125.

ТАРИХ САҲИФАЛАРИДАГИ ИЗЛАНИШАЛАР ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

YANGI O'ZBEKISTON TARIXIDA MADANIYAT SOHASIDA KADRLAR TAYYORLASH: NATIJALAR VA MUAMMOLAR

Asadova Dilnoza Innatovna

Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti
Ijtimoiy gumanitar fanlari kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda madaniyat sohasida kadrlar tayyorlash masalalari, madaniyat sohasidagi mutaxassislarining tayyorlanishi va ularning malakasini oshirish bo'yicha amalga oshirilayotgan tashabbuslar, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari batafsil tahlil qilingan. Shuningdek, madaniyat sohasi uchun professional kadrlar tayyorlashda ta'lim tizimining roli, akademik dasturlar va amaliy mashg'ulotlarning ahamiyati, mamlakatdagi madaniy institutlar, universitetlar va boshqa ta'lim muassasalarining o'zaro hamkorlik va resurslardan foydalanish strategiyalari muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: strategiya, madaniyat, ma'naviyat, san'at, siyosat, modernizatsiya, jamiyat.

Mustaqillik yillarida mamlakatimiz madaniyat va san'at sohasida jahon miqyosidagi ilg'or tajribalar asosida zamonaviy madaniyat va san'at muassasalarini yaratishga, ularning moddiy-texnik bazasini mustahkamlashga va ijodkor ziyolilarni har tomonlama qo'llab-quvvatlashga katta e'tibor qaratmoqda.

Aholi, ayniqsa, yoshlarning madaniy saviyasini oshirish, ularga milliy va umumbashariy madaniyatning eng yaxshi namunalari bilan tanishtirish, ma'naviy yetuk va barkamol shaxslarni tarbiyalash, shuningdek, yosh iste'dod egalarining qobiliyat va salohiyatini ro'yobga chiqarish borasida keng qamrovli ishlar olib borildi.

Biroq, madaniyat va san'at sohasida eski usullar saqlanib qolayotgani, mavjud muammolarni hal etish bo'yicha kompleks yondashuvning yetishmasligi, madaniyat muassasalarining faoliyatini tashkil etishda va aholiga madaniy xizmat ko'rsatishda kamchiliklar mavjudligi e'tiborga olinishi zarur. Aksariyat joylarda madaniyat va san'at maskanlarining moddiy-texnik bazasi zamonaviy talablar darajasida emas. Ayniqsa, soha uchun yuqori malakali kadrlar tayyorlashda mavjud talab va ehtiyojlar hisobga olinmayapti va ularga qayta tayyorlash va malaka oshirish bo'yicha puxta tizim yaratilmagan, bu esa madaniyat sohasida yagona davlat siyosatini samarali amalga oshirish va bu yo'nalishdagi ustuvor vazifalarni to'liq bajarish imkonini bermayapti.

Mamlakatimizni yangilash va modernizatsiya qilishning bugungi yangi bosqichida madaniyat va san'atning hayotimizdagi o'рни va ahamiyatini oshirish, yosh avlodimizni milliy va umuminsoniy qadriyatlar, ona yurtga mehr va sadoqat ruhida tarbiyalash maqsadida, O'zbekiston Respublikasida madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirish va takomillashtirish bo'yicha 2017-2021-yillarga mo'ljallangan chora-tadbirlar dasturi tasdiqlanib, uning asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida "Madaniyat va san'at yo'nalishidagi ta'lim muassasalarining malakali kadrlar va mutaxassislariga bo'lgan talab va ehtiyojlarini o'rganish, bu borada kadrlar tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishning samarali tizimini yaratish, zamonaviy ilg'or tajribalardan foydalanish, dunyoning mashhur musiqachilari, bastakorlari ishtirokida ijodiy uchrashuvlar, mahorat darslari tashkil etish, madaniyat va san'at yo'nalishidagi ta'lim muassasalarini o'quv dasturlari va notalar, o'quv qo'llanma va darsliklar, ilmiy-metodik adabiyotlar bilan ta'minlash" [1] vazifasi belgilandi.

Ushbu sohadagi yana bir islohotlardan biri sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 26-maydagi "Madaniyat va san'at sohasining jamiyat hayotidagi o'рни va ta'sirini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" Farmonini keltirishimiz mumkin. Xususan, ushbu farmonga doir davlat dasturida "Madaniyat va san'at sohasida kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish" vazifasi belgilab olindi. Unga ko'ra, Vazirlar Mahkamasiga quyidagi takliflar kiritildi:

- O'zbekiston davlat konservatoriyasi hamda O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti

faoliyati samaradorligini oshirish, Yunus Rajabiy nomidagi O'zbek milliy musiqa san'ati instituti faoliyatini tashkil etish;

➤ Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston davlat akademik katta teatri faoliyatini qo'llab-quvvatlash;

➤ "O'zbekiston davlat sirki" davlat muassasasi hududida Respublika Estrada va sirk kolleji uchun yangi zamonaviy bino qurish [2].

Shuningdek, 2022 – 2023 yillarda O'zbekiston Respublikasida milliy madaniyatni yanada rivojlantirish konsepsiyasini amalga oshirish bo'yicha "yo'l xaritasi" da "Madaniyat va san'at sohasida yuqori malakali kadrlar tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini tubdan takomillashtirish hamda ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish" vazifasi belgilandi. Bunda quyidagilarni bajarish nazarda tutiladi:

➤ madaniyat va san'at sohasidagi ta'lim tashkilotlarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, shu jumladan, qurilish-ta'mirlash, jihozlash, musiqa cholg'ulari bilan ta'minlashni moliyalashtirish;

➤ sohadagi ta'lim muassasalarining madaniyat tashkilotlari va ijodiy faoliyat bilan uyg'unligini ta'minlash;

➤ bolalar musiqa va san'at maktablari, madaniyat va san'atga ixtisoslashtirilgan maktab hamda maktab-internatlar o'qituvchilarining mehnatiga to'lanadigan haq miqdorini ko'rib chiqish;

➤ madaniyat va san'at sohasi xodimlarining malakasini oshirish institutini tashkil qilish, jumladan unda, madaniyat tashkilotlari xodimlari va umumiy o'rta ta'lim maktablarining musiqa fanlari o'qituvchilari malakasini oshirish tizimini yaratish hamda uning moliyalashtirish manbalarini belgilash;

➤ ixtisoslashtirilgan madaniyat va san'at maktablari hamda kollejlarda faoliyatini uch yillik o'quv dasturi asosida tashkil etish, ushbu yo'nalishda ta'lim jarayonini boshlang'ich va o'rta professional ta'lim bosqichlarida amalga oshirish;

➤ tegishli ixtisoslashtirilgan madaniyat maktablari negizida madaniyat texnikumlarini tashkil qilish;

➤ madaniyat va san'at sohasida ilmiy tadqiqotlar va ilmiy-uslubiy manbalarni yaratishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash;

➤ aktyorlik, rejissorlik, san'atshunoslik, xalq ijodiyoti va madaniyatshunoslik sohalarida kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish;

➤ madaniyat va san'at sohasi mutaxassislarini xorijda o'qitish, malakasini oshirish va stajirovkaga yuborish, ular uchun yurtimizda va chet elda xorijiy malakali mutaxassislar ishtirokida mahorat darslarini tashkil etish [3].

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda madaniyat sohasida kadrlar tayyorlash jarayoni mamlakatning madaniy rivojlanishi va global madaniyat maydonidagi o'rnini mustahkamlash uchun muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston madaniyat sohasi uchun malakali mutaxassislarni tayyorlash bo'yicha amalga oshirilgan tashabbuslar, mavjud muammolar va ularni hal qilish bo'yicha takliflar sohaning yanada rivojlanishi va professional kadrlarning yuqori sifatini ta'minlashga yordam beradi. Shu bilan birga, madaniyat sohasida kadrlar tayyorlashga qaratilgan kompleks yondashuv va tizimli ishlar, uzoq muddatli muvaffaqiyatli natijalarga erishishda muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 31 maydagi "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirish va takomillashtirishga doir chora-tadbirlar to'g'risida" gi qarori // <https://president.uz/oz/lists/view/584>

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 26 maydagi "Madaniyat va san'at sohasining jamiyat hayotidagi o'rni va ta'sirini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PF-6000-sonli Farmoni // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 27.05.2020-y., 06/20/6000/0673-son.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 2 fevraldagi "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi PQ-112-sonli qarori // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 03.02.2022-y., 07/22/112/0099-son.

O'RTA OSIYO XONLIKLARINING IQTISODIY MUNOSABATLARIDA SAVDO YO'LLARINING AHAMIYATI (RUS MUALLIFLARI ASARLARI ASOSIDA)

Vaxabov Azizjon Xamidovich

“The Knowledge Academy”

O'quv ishlari bo'yicha direktor movini

Annotasiya. Maqolada O'rta Osiyo xonliklari o'rtasidagi savdo yo'llari va ularning iqtisodiy, madaniy hamda ijtimoiy ahamiyati tahlil qilgan. Bundan tashqari, tadqiqotda Buxoro, Qo'qon va Xiva xonliklari o'rtasidagi savdo aloqalari va xalqaro savdo yo'llarining rivojlanishi batafsil yoritilgan.

Kalit so'zlar: O'rta Osiyo xonliklari, karvon yo'llari, ichki va tashqi savdo, amirlik, yo'l.

Kirish. Savdo aloqalarining yuksalib borishida qadimiy karvon yo'llarining o'ziga xos ta'siri bo'lib, bu yo'llar XIX asrning o'rtalarigacha savdo-sotiq rivojida muhim rol o'ynab kelgan. O'rta Osiyo xonliklari o'rtasidagi o'zaro savdo yo'llari o'zining tuzilishi, xususiyatiga ko'ra karvon yo'llari va suv yo'llariga bo'lingan. Ichki savdoda ot arava yuradigan yo'llardan ham foydalanilgan, ammo ular juda kam edi. Ichki savdo-sotiq, asosan, yuk ortilgan hayvonlar yuradigan yo'llar orqali olib borilib, savdo yo'llarida, asosan, ot, tuya, xachir, ba'zan esa eshaklardan ham foydalanilgan. Karvon yo'llari ham yo'lning tuzilishi va xususiyatiga qarab bir-biridan farqlangan. Xiva xonligi bilan Buxoro amirligi o'rtasidagi savdo-sotiq aloqalarida karvon yo'li bilan birga Amudaryo suv yo'lidan ham foydalanilgan bo'lsa, Buxoro amirligi bilan Qo'qon xonligi o'rtasida esa quruqlik va tog'liklardan o'tadigan karvon yo'llari asosiy savdo yo'llari hisoblangan.

Tadqiqot natijalari va uning muhokamasi. Xonliklarning o'zaro savdo-sotiq aloqalarida savdo va karvon yo'llari muhim rol o'ynagan. Qo'qon xonligining tashqi savdo aloqalarida Buxoro amirligi yetakchi mavqeni egallagan. Bu ikki davlat bir-biri bilan chegaradosh bo'lganligi sababli, ularni ko'plab karvon yo'llari bog'lab turgan. Xususan, Qo'qon xonligining markaziy qismi hisoblangan Farg'ona vodiysi va Buxoro amirligini bog'lagan ko'plab so'qmoq yo'llar bilan birga, ikki yirik karvon yo'li mavjud bo'lgan. Ularning birinchisida, Qo'qondan chiqqan karvon Beshariq, Mahram, Xo'jand, O'ratepa, Zomin, Jizzax, Yangiqo'rg'on va Samarqand orqali o'tib Buxoroga borgan, ikkichisida Qo'qondan chiqqan karvon Beshariq, Mahram, Xo'jand, O'ratepa, Jom, Ravot, Jizzax, Yangiqo'rg'on va Samarqand orqali Buxoroga kelgan. Birinchi karvon yo'li 526 verst [7, 435] masofadan iborat bo'lgan bo'lsa, ikkinchi karvon yo'li 615 verst edi [4, 176]. Qo'qon – Buxoro orasida karvonlar 20-23 kun atrofida manzilga yetib borgan va bu yo'llarda tuya, otlar bilan birga Qo'qon aravalaridan ham keng foydalanilgan. XIX asrning 20-yillarida Buxoroda bo'lgan Y.K. Meyendorf, “... qo'qonlik savdogarlar Buxoroga o'z mollarini aravada keltiradilar”- deb yozgan edi [3, 108]. Qo'qon – Buxoro karvonidagi asosiy yuk tashuvchi hisoblangan tuya uchun ob-havo va siyosiy vaziyatga qarab, 2 tillodan 3,75 tillogacha xizmat haqqi berilgan [2, 142].

Rossiya istilosi arafasida Qo'qon xonligining yirik shaharlaridan biri Toshkentdan ham Buxoro amirligi shaharlariga boradigan alohida karvon yo'llari mavjud bo'lgan. Toshkentdan chiqqan karvon Chinoz, Rovot, Jizzax, Yangiqo'g'on, Arabxona orqali Buxoroga kelgan va bu karvon yo'li 498 verst masofadan iborat bo'lgan. Shuningdek, amirlik shaharlariga boradigan 518 verstli Toshkent, Chinoz, Jizzax, Yangiqo'rg'on, Oqqo'rg'on, Samarqand, Buxoro karvon yo'li ham mavjud edi. P.I. Nebolsin ma'lumotlariga ko'ra, yuqoridagi ikki yirik karvon yo'lidan tashqari, Buxorodan Toshkentga Qo'qon orqali keluvchi 711 verstli Buxoro, G'ijduvon, Yangiqo'rg'on, Xatirchi, Payshanbi, Jizzax, Zomin, O'ratepa, Xo'jand, Mahram, Beshariq, Qo'qon, Shaydon, To'ytepa, Toshkent karvon yo'li ham mavjud bo'lgan [4, 188-189]. Toshkent va Buxoro amirligining yirik shaharlaridan biri Samarqand o'rtasida Chinoz va Mirzorabot cho'li orqali aholi yashaydigan hududlarni chetlab o'tadigan 13 bekatdan iborat 272 verstli alohida arava yo'li ham mavjud bo'lgan. Toshkent – Buxoro yo'lida karvon ob-havoga qarab 12-18 kun harakatlangan va bu karvon yo'llarida tuya, ot va aravalar xizmatidan foydalanish mumkin bo'lgan. Buxoro – Toshkent karvon yo'lida tuya uchun 2,25, 2,5 va 2,75 tillogacha xizmat haqqi berilgan [1, 179]. Qo'qon xonligi bu karvon yo'llari vositasida Buxoro amirligi bilan birgalikda Xiva xonligi bilan ham savdo aloqalarini amalga oshirgan.

Qo'qon va Xiva xonliklari o'rtasida kam bo'lsa ham kichik-kichik karvonlar yil bo'yi borib turgan [5, 18]. Ular, asosan, Buxoro – Xiva karvon yo'lidan foydalangan bo'lib, Buxorodan Xivagacha 340 verst masofa bo'lgan va karvon bu yo'lni 10 kunda bosib o'tgan. Qo'qon xonligi Xiva xonligi bilan asosan, Buxoro amirligidan o'tgan karvon yo'llari va amirlik bozorlari orqali savdo aloqalarini

olib borgan bo'lsa ham ikki mamlakatni to'g'ridan-to'g'ri bog'laydigan Toshkent orqali o'tgan karvon yo'li mavjud bo'lgan. Toshkentdan chiqqan karvon Jizzax, Forish va Balti-Saudir, Bo'tabek, Beychapar, Odinboy, Yuzquduq, Moybuloq, Mingbuloq, Buzauboy, Kosay, Sorbuloq quduqlari va Oqqamish orqali Xivaga borgan. Toshkent – Xiva karvon yo'li 804 verst masofadan iborat bo'lgan va asosan, cho'llardan o'tgan hamda tuyalardan yuk tashuvchi vosita sifatida foydalanilgan. Shuningdek, Xiva va Qo'qon xonligi o'rtasida Sirdaryo orqali ham savdo aloqalari amalga oshirilgan. Xususan, 1819-1820-yillarda O'rta Osiyoda bo'lgan Nikolay Muravyev esdaliklarida qayd etilishicha, Xiva xonligi Amudaryo orqali Buxoro va Balx bilan, Sirdaryo orqali Toshkent va Qo'qon bilan aloqa qilgan. Biroq, Sirdaryo orqali o'tgan daryo yo'li uzoqligi va katta kemalar qatnashi uchun imkoniyat yo'qligi natijasida undan savdogarlar juda kam foydalangan. Natijada, Buxoro amirligi orqali Qo'qon – Xiva savdosi o'z ahamiyatini saqlab qolgan.

Qo'qon – Buxoro (yoki Samarqand) – Qobul karvon yo'lida ot, tuya bilan birga aravalar xizmatidan foydalanilgan [6, 175].

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, O'rta Osiyo xonliklari o'rtasidagi savdo yo'llari, ayniqsa, karvon yo'llari XIX asrning o'rtalariga qadar mintaqaning iqtisodiy rivojlanishida katta ahamiyat kasb etgan. Ushbu yo'llar orqali nafaqat tovarlar, balki madaniy va ilmiy bilimlar ham almashilgan. Har bir xonlikning geografik joylashuvi, tabiiy sharoitlar, xavfsizlik va siyosiy barqarorlik savdo-sotiqning hajmi va sifatiga ta'sir qilgan.

Xususan, Buxoro, Qo'qon va Xiva xonliklari o'rtasidagi ichki va tashqi savdo yo'llarining rivoji xalqaro savdo aloqalarini yo'lga qo'yish va kengaytirishga yordam bergan. Savdo yo'llarida karvonlarning og'ir sharoitlarda harakatlanishi, yo'llarning xavfsizligi va texnik xizmat ko'rsatilishi qiyin bo'lgan, ammo bu aloqalar iqtisodiy faoliyatda barqaror o'rin egallab kelgan.

Buxoro, Qo'qon va Xiva xonliklarining Rossiya, Eron, Hindiston, Afg'oniston va Arab davlatlari bilan aloqalari savdo yo'llari orqali amalga oshirilgan, bu esa O'rta Osiyoning tashqi savdosida muhim rol o'ynagan. Rossiya istilosi arafasida xonliklar savdo-sotiqni yanada kengaytirishga urinishgan bo'lsa-da, kelajakda bu yo'llar ahamiyatini yo'qotib boradi. Umuman olganda, karvon yo'llari mintaqaning iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy hayotida o'ziga xos o'rin egallab, mintaqqa tarixida chuqur iz qoldirgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Бухара // Туркестанский сборник. Том 30. 1870. –Стр.120-122;
2. Кокан // Туркестанский сборник. Том 30. 1870. –Стр.142.
3. Мейендорф Е.К. Путешествие из Оренбурга в Бухару. –Москва. 1975. –Стр.108.
4. Небольсин П.И. Очерки торговли России с Средней Азией. –СПб. 1856. –Стр.176.
5. О путях сообщения // Проект устава товарищества для развития торговли Среднюю Азию. Сост. С. Хрулев. –СПб. 1863. –Стр.18.
6. Путешествие в Среднюю Азию Николая Муравьева (1819-1820) // История Узбекистана в источниках. –Т., 1988. –Стр.175.
7. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. –Т., 2-tom. 2001. –В.435.

ЖУРНАЛИСТИКА ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

БЛОГ ТУШУНЧАСИ ГЕНЕЗИСИ

Гулимова Бибисора Онгарбаевна,
ҚДУ журналистика кафедраси
ассистенти
Телефон: +998913924460
bibigulimova@gmail.ru

АННОТАЦИЯ: Дунёнинг шундай ижтимоий медиалашуви натижасида журналистикада янги касб турлари, йўналишлар пайдо бўлмоқда. Айниқса, блогерлик фаолият турининг янги феномен сифатида медиа площадкага кириб келиши интернет медиага тегишли концептуал масалалар ва тенденцияларни тубдан ўзгартириб юборди.

Мазкур мақола блог, блоггинг, блогер атамаларига илмий баҳо беришни актуал масала даражасига кўтаради ва аҳамиятини очиб беради.

КАЛИТ СЎЗЛАР: блог, блоггинг, блогер, мобиль информацион жамият, ижтимоий медиа платформа.

Бугунги кунга келиб дунё аҳолиси саккиз миллиардга етди, яъни уларнинг тахминан 60% и интернетда ижтимоий тармоқлардан кенг фойдаланиб келмоқда. Биз кундалик ҳаётимизда тармоқда кўнига ўртача 2 соат вақтимизни сарфлаймиз: турли туман ёзишмалар, фотосуратлар алмашиш, қисқа хабарларни ўқиш ва уларга ўз муносабатимизни билдириш ва бошқа. Шу сабабли, сўнги йилларда ижтимоий тармоқлар фуқаролик жамият институти сифатида ўз кўринишини ўзгартирди ва янги техник, ижодий кўринишлари билан масс медиа майдонига кириб келмоқда. Дастлаб, ижтимоий тармоқларнинг асосий вазифаси инсонларга яқинлари билан алоқа ўрнатиш, ўзаро онлайн суҳбатни йўлга қўйиш эди. Лекин, уларнинг функциялари унга бўлган аудиториянинг талаби, муносабатига қараб йилдан-йилга кенгайиб бормоқда. Шу қаторда ёшлар онгига ва манавиятига таъсир кўрсатишнинг қудратли ахборий-сиёсий куралига айланди. Шу нуқтаи назардан унинг этимологияси, тарихий ўзига хос ҳодиса эканлигини илмий теориялар, амалий мисоллар билан кенг масштабда аниқлаш зарурияти пайдо бўлмоқда.

Бугун ижтимоий тармоқлар мобиль ахборот жамиятнинг энг асосий бўғинига айланди. Аудиторияга блогер бўлиш имкониятини тавсия этадиган ва ўқувчининг мустақил фикр билдириб, информация узатишга демократик йўл очадиган ушбу соҳани тадқиқ қилиш унинг тарихий ўзига хос хусусиятларини аниқлашга ёрдам беради деб ҳисоблаймиз.

2023 йилги статистик маълумотларга қараганда, «дунё бўйича 4.8 миллиард тармоқ фойдаланувчиси бор, бу ер юзи халқининг 59.9% ни ва барча интернет фойдаланувчиларнинг 92.7% ташкил этади. Ҳар куни ўртача ҳисобда инсон кунига 2 соат 24 минут вақтини ижтимоий тармоқлар учун сарфлайди. Энг кўп фойдаланиладиган ижтимоий медиа платформалари қаторига Facebook, YouTube, WhatsApp ва Instagram киради. Ижтимоий тармоқларни энг кўп ишлатадиган ёш категорияси 18-29 ёш» [1].

Дунёнинг шундай ижтимоий медиалашуви натижасида журналистикада янги касб турлари, йўналишлар пайдо бўлмоқда. Айниқса, блогерлик фаолият турининг янги феномен сифатида медиа площадкага кириб келиши интернет медиага тегишли концептуал масалалар ва тенденцияларни тубдан ўзгартириб юборди. Ҳозирги вақтда улар интернет сегментида аудиторияга хабар, фикр етказувчи бўғинга айланди. Шундай экан, блог, блоггинг, блогер атамаларига илмий баҳо бериш актуал масала даражасига кўтарилди.

Блоггинг бугунги куннинг ўзига хос янги ҳодисаси. У инглиз тилидан олиниб, «logging the web» яъни, «тармоқда кундалик юритаман» [2] деган маънони англатади. У Weblog сўзининг қисқартилган варианты бўлиб, энг дастлаб блоггинг воқеани онлайн таснивланган усули ва онлайн шахсий кундалик юритиш ҳаракати сифатида қаралган. Бугунги кунга келиб ушбу тушунча интернетдаги индивидуал кундалик деган кенг маънога эга ресурсга айланди. Блоггинг сўзи

асосини блог атамаси ташкил қилади. Ҳар икки атама ўзаро боғланган, бир бирини тўлдириш учун хизмат қилади. Шундай экан, блогни воқеани таснивланиши янги формати деп олишимиз мумкин. Блог (ingl. blog, веб-журнал, воқеалар журнали, интернетдаги реал вақтдаги кундалик (онлайн кундалик) – веб сайт ва унинг асосий таркибига кирувчи текст, расм ёки мултимедияни ўз ичига олган, ҳар куни қўлланиладиган маълум бир платформага (канал, сайт ёки профиль назарда тутилмоқда) айтилади [3]. Фикримизча, интернет обонемантлари тамонидан мустақил тарзда яратиладиган ва шарҳ кўринишида гавдаланидиган постлар топлами майдони блог деб аталади. Сабаби, бу ҳолатда интернетга боғланган хоҳлаган шахс блог очиб, жамиятда бўлаётган воқеаларга ўзининг шахсий фикрларини билдириши мумкин. Ижтимоий тармоқда бўлса канал яратиб, уни техник жиҳатдан бошқаришда демократликни қўлга киргизди. Шундай экан, унинг тарихий этимологиясининг алгоритмига тадқиқотчи сифатида эътибор қаратиш олдида қўйилган масалани аниқлашда ёрдам беради деб ҳисоблаймиз.

Блог ва блогинг тушунчаларининг пайдо бўлиши компьютер ва интернет яратилмаган йилларга бориб тақалади. Улар худди шу атамада қўлланилмас ҳам унинг бугунги бажарадиган фаолиятига мос келадиган эски анъанавий кўринишлар бўлганлиги аниқланди. Аниқроқ айтганда, қадимги одамлар ўзларининг яшаш тарзи, кун кўришини тошларга расмлар чизиш орқали публикага кўрсатиб берган бўлса, ёзув пайдо бўлгандан сўнг бу шакл хат ёки кундалик юритиш ёрдамида амалга оширилган. Аммо, улар индивидуал бўлганлиги туфайли кўриш, ўқиш имконияти доим бўлмаган. Мазкур нуқай назардан блогларнинг пайдо бўлиши бўйича аниқ санани айтиш жуда мураккаб, бироқ ушбу атаманинг интернет тармоқларида қўлланила бошлаши 90-йилларнинг биринчи ярмига тўғри келади. Шу даврдаги блогларни бугунги кунга келиб учрата олмаймиз. Сабаби, уларнинг онлайн рейтинги йўқ ва архивланмаган. “Wikipedia” маълумотларига қараганда, энг биринчи блог 1994-йили АҚШли Жастин Хоп тамонидан “Bread Socium” сериясида юритилган [4]. У интернетда ўзининг шахсий блогини юрита бошлаган ва «The New York Times» газетаси уни «индивидуал блогларнинг асосчи»си сифатида қарайди.

Сўнги вақтлари сунъий интеллект ҳаракатининг ривожланиши билан блогларнинг интернет тармоғидаги сони ҳам сезиларли кўпайди. Статистик маълумотларга қараганда, «жаҳон интернет тармоғида 1,7 миллиард веб-сайт ва 500 миллиондан ошди блоглар бор. Уларнинг авторлари ҳар куни ўз блогларида 2 миллиондан кўпроқ «пост»ларни жойлаштириб боради» [5]. Бу ижтимоий медиа кун тартибидеги масала даражасига кўтарилиб, улар орқали аудиторияга узатилаётган информацияларга бўлган талабнинг юқорилигини кўрсатади.

Блог тарихига қарасак, у кенг оммага 1996 йилдан бошлаб тарқала бошлади. Атаманинг ўзи бўлса, 1997 йил 17 декабрида Йорн Баргер тамонидан момилага киритилган. 1999-йил август ойида Сан-Франсискода жойлашган «Pura Labs» компьютер компанияси тамонидан Blogger.com сайти ташкиллаштирилади ва бу биринчи бепул блог хизмати эди [6]. Сайтнинг ташкиллаштирилиши блог юритишнинг оммалашувида олиб келди. У асосида блогерлик фаолияти, субъекти пайдо бўлди.

Блогер сўзига манбаларда турфа нуқтаи назарлар акс этган. Ўзбекистон Республикасининг 11 декабрь 2003 йилдаги 560-П-сонли «Ахборотлаштириш ҳақида»ги қонуннинг 3-моддасида «Информация ресурсларининг ёки информация тизимининг эгаси — қонун билан ёки информация ресурсларининг, информация системаларининг мулкдори тамонидан белгиланган ҳуқуқлар доирасида информация ресурсларига ёки информация системаларига эгалик қилувчи, улардан фойдаланувчи ва уларни бошқарувчи юридик ёки жисмоний шахс» [7] деб келтирилган.

Лекин, блогерлик ва журналистик ҳаракат ташқи ва техник факторларнинг таъсири натижасида ўзи ҳақидаги назарияларни йилдан-йилга ўзгартирмоқда. 2014-йил «Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақида»ги қонунга блогерлик атамаси киргизилган. Қонунда «Блогер—Интернет жаҳон информация тармоғидаги ўз веб-сайтига ва веб-сайт бетига барча эркин фойдаланиши, ижтимоий-сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, ва бошқа белгиларга эга информацияни жойлаштирувчи, шу асосда информациядан фойдаланувчилар тамонидан ушбу хабарни муҳокама қилиш учун жойлаштирувчи жисмоний шахс» [8] деб тавсифланади. Яъни қонуннинг 3-моддасида блогерлик тушунчасига шарҳ берилган.

Қонун ҳужжатларга мувофиқ, блогер бу интернет сигментида веб-сайт ёки веб-сайт бетига эга бўлган хабар тарқатувчи жисмоний шахс. Демак, расмий ҳужжатларга асослансак, у «Ахборотлаштириш тўғрисида»ги қонуннинг 2021 йил 30 март санасидаги версиясида

Ўзгаришсиз қолдирилган. Қонунга бундан 3 йил олдин кўшимча ўзгариш киритилганлигини инобатга олсак, юқорида тақидланган таъриф бугунги блогерлик ҳаракатини тўлиқ ифодалай олмайди. Бу бир томонлама илмий ёндашув бўлиб қолади. Фикримизча, блогер интернет сегментида ўз веб сайти ёки ижтимоий тармоқларда ўз шахсий каналига эга бўлиб, ижтимоий-сиёсий, ижтимоий масалаларга боғлиқ ўз шахсий позициясидан келиб чиқиб муносабат билдириш ҳуқуқига эга жисмоний шахс ёки шахслар гуруҳига айтилади. Сабаби, ўз миллий сегментида шахсий канал юрғизувчи блогерлар сони кундан-кунга кўпайиб бормоқда. Уларнинг материаллари тематикаси, жанрлари, мазмунини таҳлил қилиш алоҳида ўрганилиши лозим бўлган масала. Шундай экан, блогерлик бу ўз аудиториясига эга, шахсий ва ижтимоий фикрга киришувчи жисмоний шахс сифатида гавдаланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. <https://uz.martech.zone/how-social-networks-influence-our-lives/>
2. <https://www.uzanalytics.com/jamiyat/7300/>
3. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%BB%D0%BE%D0%B3#%D0%98%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F>
4. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%BB%D0%BE%D0%B3>
5. <https://www.uzanalytics.com/jamiyat/7300/>
6. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%BB%D0%BE%D0%B3>
7. <https://lex.uz/docs/83472?ONDATE=11.02.2004%2000#2458926>
8. <https://lex.uz/docs/83472?ONDATE=05.09.2014%2000#edi2458927>

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

YOLG‘ON MULOQOTDA PARALINGVISTIK VOSITALARNING O‘RNI

Isamidinova Gulchexraxon Komiljonovna

Erkin tadqiqotchi

AndMI akademik litseyi o‘qituvchisi

E-mail: gulchehra.isamidinova@gmail.com

Tel:+998905270777

Annotatsiya: Hozirgi kunda paralingvistik vositalarni turli diskurslardagi tahlili tilshunoslar tomonidan bir qancha izlanishlar olib borilmoqda. Ushbu tezisda yolg‘on muloqotda paralingvistik vositalarning qo‘llanilishi uning dolzarbligi yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Muloqot, intonatsiya, ovoz, ton, mimika, imo-ishora.

Annotation: Nowadays there are various researches on the analyses of using paralinguistic elements in different discourses. This thesis highlights the role of paralinguistic element in false communication.

Key words: Communication, intonation, voice, tone, body language.

Аннотация: В настоящее время проводится множество исследований по анализу использования паралингвистических элементов в различных дискурсах. Эта диссертация подчеркивает роль паралингвистических элементов в обманной коммуникации.

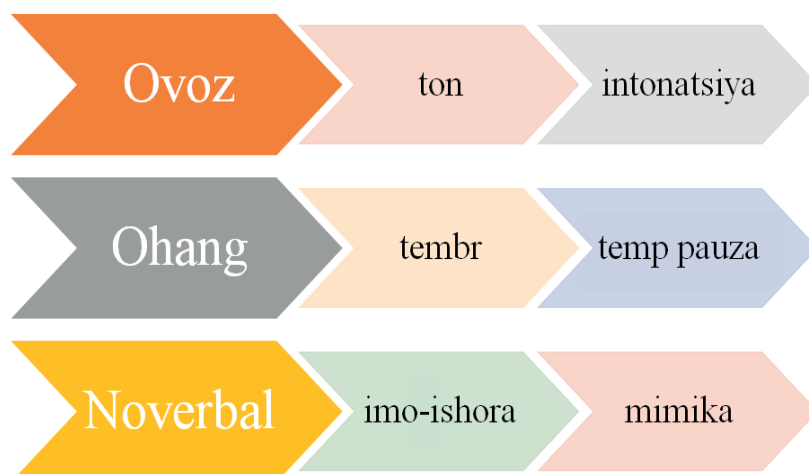
Ключевые слова: коммуникация, интонация, голос, тон, язык тела

Kirish: Yolg‘on muloqotning paralingvistik jixatlarini jaxon tilshunoslari tomonidan tahlillar olib borilgan, ammo ushbu mavzu o‘zbek tilshunosligida tahlil talabdir. Hozirgi kunda yolg‘on muloqotni o‘rganishga qiziqish katta va eng aktual mavulardan biriligicha qolmoqda.

Asosiy qism. Yolg‘on – haqiqatga, real hayotga zid bo‘lgan, yani yolg‘onning ma‘nosi bilan uning denotatga mos kelmasligi.[1] Yolg‘on muloqotni turli diskurslarda uchratishimiz mumkin. Maslan, badiiy diskursni oladigan bo‘lsak, bu diskursda yolg‘on muloqotda paralingvistik vositalar muhim rol o‘ynaydi. Yolg‘on muloqotni noverbal elementlarini tasvirlashda yolg‘on jarayonini tasvirlash ham muhim ahamiyatga ega. Yolg‘on gapiruvchi personajni tasvirlashda yolg‘on gapiruvchi personajlarni noverbal hatti-harakatlariga qarab ularni quyidagi strukturada ko‘rishimiz mumkin:

- Hatti-harakat agenti (yolg‘onchi personaj)
- Yolg‘onning obyekt (yolg‘onni kimga qartilgani)
- Noverbal hatti-harakatlar (kinesika, prosodika, okulesika)
- Yolg‘onning motivi (yolg‘ongapirishga bo‘lgan sabablari)
- Avtorning yolg‘onga bergan bahosi [2]

Quyida berilgan sxemada yolg‘on muloqotning paralingvistik elementlarini ko‘rishimiz mumkin:

В.Вутаевнинг fikricha yolg'on yoki aldovda tana va uning harakatlari, his-tuyg'ular, fikrlar va so'zlar – bularning barchasi bir butun holda kelish mumkin. [3] Badiiy diskurslarda yolg'on muloqotni aniqlashda ko'pincha personajlarning ichki muloqoti orqali yoki ularning o'sha vaziyatdagi emotsional holatini va noverbal hatti-harakatlarini tasvirlash orqali yoritiladi. Masalan, G'ofur G'ulomning "Shum bola" asarida bosh qahramonning boy ota personaji o'rtasidagi yolg'on muloqotida paralingvistik elementlar qahramonning ichki molonogida tasvirlangan. Aftor-Muallif asarda bosh qahramonni yolg'onchi obrazidagi yuz ifodasidagi mimikasi va ovoz tonini quyidagicha yoritgan: *Shu yerda men yuzimga qalbaki qayg'ular chiqarib, ho'ngrab yig'lab yubordim.* [4]

Bu yerda *yuzimga qalbaki qayg'ular chiqarib* iborasi orqali yozuvchi qahramonning yolg'onni adresatga nisbatan ishonchli bo'lishi uchun yuz ifodasi orqali qo'shimcha noverbal elementlar bilan berilgan. Shuningdek, *ho'ngrab yig'lab yubordim* deya ovoz ohangini ko'tarilganini tushunsak bo'ladi.

Xulosa: Yuqorida takidlaganimizdek, yolg'on muloqotda yolg'on jarayonini tasvirlashda paralingvistik elementlarning o'rni katta. Bunda noverbal hatti-harakatlar, imo-ishoralar, ayniqsa yuz ifodasi, ovoz toni tembri intonatsiyasi personajning yolg'on gapirish jaroyonini yoki ichki monologlarni tasvirlashda muhim faktorlardan hisoblanadi.

Adabiyotlar ro'yxati.

1. Ким Л.Г. Дискурс лжи в аспекте интерпретационной деятельности адресата. // Челябинск; Вестник, 2012 - № 5, с. 259
2. Ленец В.А., Хатламаджиян М.А. Паралингвистические средства описания поведения лучшего персонажа. // Язык и культура, 2022. - № 57 С.80
3. Вутаев В. "Yolg'on va uning boshqa neyrolingvistik belgilari. // Новости образование: Исследование в века, 2022 - №1, часть 1
4. G'ulom G'. Shum bola. Toshkent; Yoshlar nashriyoti, 1998 - b. 70

О'ЗБЕК ТИЛИДА "BREND" ТАРИХИ ҲАМДА ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИК
ЖИНАТЛАРИ.

Toshboyeva Odinoxon Elbek qizi
Qo'qon universitetining Andijon filiali
Pedagogika, Psixologiya va filologiya
kafedrası assistenti,

Annotatsiya. Ushbu tezis brend tarixi, qanday yaratilishi, bundan tashqari nimalarga asoslanib paydo bo'lishi, va uning lingvokulturologik jihatlarini atroficha yoritishga bag'ishlangan. Qadimdan hozirgi paytgacha brendlar insoniyat hayotida muhim ahamiyat kasb etadi va ularni paydo bo'lishi milliy hamda madaniy jarayonlar bilan ham uzviy bog'liqdir. Quyida brendlarning rivojlanishi, ularni insoniyat hayotida ijtimoiy roli, bundan tashqari til hamda madaniyat bilan o'zaro aloqalarini ham chuqur tahlil qilib boradi.

Kalit so'zlar: Til, brend, tarix, milliy madaniy, terminologiya, identifikatsiya, imij, ijtimoiy.

Brend yaratilishi murakkab va uzoq jarayon, bu insonni tabiatiga va u ma'lumotni qabul qilishiga bog'liq. Umumiy olganda brendlash quyidagi maqsadlarga xizmat qiladi:

- + tan olinish va qamrov kengligini oshirish;
- + bir xil tovarlar va takliflar bilan raqobatchilardan farqlarni kuchaytirish;
- + sodiqlikni oshirish va sodiq mijozlar bazasini kengaytirish;
- + qo'shimcha qiymat tufayli tovarlar va xizmatlar narxini oshirish: ijobiy uyushmalar, hissiyotlar, mahsulotning o'ziga xos sifatiga ishonch, hamda uning holati afzalliklari [3, 243].

Brendlarni rivojlanish tarixini o'rta asrlardan boshlab, turli savdogarlar hamda do'konlar egalari tovarlarga belgi va markalar qo'yishdan rivojlangan deb aytishimiz mumkin. Brendlashning asosiy sabablari ya'ni identifikatsiyasini sababi, bu savdo zonalarini kengaytirish edi. Keyinchalik esa ko'plab ishlab chiqarishlar paydo bo'ldi hamda avtomatlashtirish ham jadal rivojlandi. Va bu rivojlanish ya'ni texnik- taraqqiyot jamiyatga tezkor axborotlarni ulashish yo'llarini ochib berdi. Yuqoridagi bosqichlardan o'tib, hozirgi kunda biz bilgan branding paydo bo'lishiga olib kelgan.

Brend paydo bo'lishini 5 bosqichdan iborat deb aytsak mubolag'a bo'lmaydi, bular quyidagilar:

1. Qadimiy davrlar- Yunoniston hamda Misr da ishlab chiqarilgan mahsulot hamda ko'rsatilayotgan xizmatlar alohida o'ziga xos belgilar bilan ajratilgan. Masalan, savdogarlar o'zlarining ishlab chiqargan mahsulotlarini muhr yoki belgilar qo'yish orqali birini ikkisidan ajratishgan hamda sifatini ta'minlashgan.

2. O'rta asrlar- asosiy mezoni belgi qo'yish bo'lib, iste'molchilarga o'zlarining mahsulotlarini sifat darajasini kafolatlashgan.

3. IX-asr sanoat inqilobi hisoblanib, bu davrda katta masshtabda ishlab chiqarish rivojlanib, bu davrda hozirgacha ma'lum va mashhur brendlar, Coca-Cola hamda Nestle yirik kompaniyalari paydo bo'lgan.

4. XX- asr, bu asr reklama va marketing asri hisoblanib, brendlarni keng qamrovda, xattoki butun dunyo bo'ylab keng tarqalishiga katta imkoniyat yaratgan. Hamda iste'molchilar va sotib oluvchilar orasida mahsulotga bo'lgan sodiqlikni yanayam oshirish uchun turli xil strategiyalar ishlab chiqilgan.

5. Hozirgi yashayotgan davrimiz hisoblanib, ya'ni raqamli marketing ga asosiy e'tibor qaratilib, brendlarni rivojlantirish uchun internet hamda ijtimoiy tarmoqlardan foydalanib kelinmoqda.

Brend tarixi yillar davomida roli va ahamiyati uzviy ya'ni doimiy ravishda o'zgarib boradi, buni biz nafaqat mahsulotni bir biridan ajratib turishi balki, iste'molchilar bilan hissiy bog'liqlikni ham o'rnatadigon vositaga aylangan desak mubolag'a bo'lmaydi.

Brendlarning bir necha turlari mavjud bo'lib, quyidagilarni bunga misol qilib o'tamiz:

1. Tovar brandingi. Mahsulotni obro'si hamda imidji bilan shug'ullanib, bunga Coca-Cola ichimligini misol keltirib o'tamiz. Coca-cola ichimligi dunyo bo'ylab mashhur va xaridorbop bo'lishiga qaramasdan, kompaniya bu mahsulotni reklamasini uzluksiz ravishda ommaga reklama qilish orqali yanada ko'plab insonlarni ichimlik sotib olishga jalab qilishga undaydi.

2. Xizmat brandingi. Bu brend turi iste'molchilarga bir necha xizmatlar orasidagi tanlovlarda o'z vazifasini bajaradi. Masalan: aviakompaniyalarni oladigan bo'lsak bu xizmat turida, samolyotga chiqmasdan va chipta sotib olmasdan baholash oson bo'lmagan jarayon va bunda maxsus vizual materiallar orqali tinglovchilarga o'z xizmatlari bilan birlashishga intiladi va xizmatlarini taklif qiladi.

3. Siyosiy branding. Siyostachilar va ko'plab tijorat kompaniyalari ramzlari, tashviqot shiorlari hamda materiallari bilan shug'ullanadi.

4. Geografik branding. Bunda shaharlar logotiplari va korporativ identifikatsiyasi tushuniladi. Masalan: Parij dagi Eyfel minorasi, bunda minora paketlarda, broshyuralarda hamda qandolatchilik va suvenirlarda uchraydi.

Brend semantikasi bugungi kunda katta qiziqish uyg'otadi, bu esa minglab kompaniyalarga o'z brendlarini (tovar va xizmatlarini) turli lingvo-madaniy muhitlar bo'lgan xalqaro va mahalliy bozorlarda namoyish etish imkonini beradigan global marketing jarayonlari hisoblanadi [1, 193]. Brend semantikasining lingvokognitiv tahlili ikki turdagi ko'rinishni o'z ichiga oladi. Brend imidjini dekodlashning birinchi usulida, mahsulot yoki xizmatni jozibador qilish uchun ma'lum bir qiymatga intiladigan va uni og'zaki ifodalash vositalarini qidiradigan yaratuvchi turi hisoblanadi. Ikkinchi ko'rinishi esa, iste'molchi tomonidan tovar belgilarini (og'zaki va og'zaki bo'lmagan) o'z qadriyatlar tizimi bilan bog'lashda ongsiz ravishda qo'llaniladi. Ammo brendni tarjima qilish va moslashtirish masalalari haqida gap ketganda, ikkala turi ham birin-ketin amalga oshiriladi [1,198].

Har bir tilda nom (neym) yaratishning muayyan lingvistik qonuniyatlari mavjud. Ayniqsa, ishlab chiqarish va savdo-sotiq obyektlari, mahsulotlar, ularning markasi (brendi) nomlarida nafaqat shu obyekt, mahsulot haqidagi ma'lumotlar jamlanishi lozim, balki u haqidagi til egalarining milliy-madaniy qarashlari, tasavvurlari ham o'z ifodasini topishi maqsadga muvofiq. Nom orqali inson tafakkurida ishlab chiqarish va savdo-sotiq obyektlari, mahsulotlar, ularning markasi (brendi)ga xos eng muhim jihatlar tasavvuri shakllanadi. Bunday tasavvurlar yig'indisi inson ongida mahsulot, uning brendi yoki ishlab chiqarish obyekti obrazining yuzaga kelishiga olib keladi [5, 8-9]. Masalan dunyoga mashhur brendlardan misol keltirib o'tamiz.

Coca-Cola. 1892-yilda paydo bo'lgan gazlangan ichimliklar ishlab chiqaradigan tovar belgisi. Yillik daromadi bir necha o'nlab milliard dollar. Tovar belgisi qariyb 130 yil oldin paydo bo'lgan edi, shu vaqt mobaynida ba'zi o'zgarishlar sodir bo'ldi, ammo ranglar bir xil bo'lib qoldi.

Microsoft. Kompyuter kompaniyasining brendi 1975-yilda paydo bo'lgan. Bugungi kunda u dunyoning eng qimmat brendlari orasida beshinchi o'rinni egallaydi.

Google. Raqamli kompaniya 1998-yilda paydo bo'lgan va bugungi kunda u eng mashhur brendlar qatoridan joy olgan. Brendning bozor qiymati 360 milliard dollardan ortiq.

Brendning lingvokulturologik jihatlari uning til, madaniyat va ijtimoiy kontekst bilan qanday bog'liqligini ko'rsatadi. Brendlar nafaqat mahsulot yoki xizmatlarni taqdim etish, balki iste'molchilar bilan hissiy bog'lanish va madaniy qadriyatlarni aks ettirishda ham muhim rol o'ynaydi. Lingvokulturologiya — til va madaniyat o'rtasidagi munosabatlarni o'rganadigan fan xisoblanadi. Nom lingvistik jihatdan mukammal bo'lishi bilan birga inson ruhiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatmasligi, aksincha, til egalarining milliy-madaniy qarashlari, milliy odob-axloq me'yorlariga mos bo'lishi lozim. Nom ijodiy faoliyat natijasi hisoblanadi. Demak, nom uni yaratgan til egasining ijod mahsulidir [2, 19]. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, neymlar yaratilish tarixi va uning paydo bo'lishi uncha uzoq tarixga borib taqalmas ekan. Va asosiysi nom tanlashda ona tilimizdagi so'zlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Negaki insonning o'zligini, ma'naviyatini, kimligini belgilovchi asosiy vosita bu millat tilidir [2, 18]. Milliy brendlarning lingvokulturologik jihatlari — bu brendlarning til va madaniyat orqali qanday qilib iste'molchilar bilan aloqalarini o'rnatishi va ularning ongida qanday tasavvurlarni shakllantirishi bilan bog'liqdir.

Reference

1. Glukhova O. The brand semantics cultural adaptation strategies //Journal of teaching English for specific and academic purposes. – 2021. – C. 193-203.
2. Glukhova O., Evsyukova T. The journal of teaching English for specific and academic purposes. Vol. 7, No 4, 2019, pp. 483-491.
3. Rozimatov SH., et al. Brand creation and branding types //Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS). – 2022. – T. 2. – №. 6. – C. 243-247.
4. Saparniyazova M. Phononyms: phonetic features of name creation in a language//Uzbekistan language and culture. – 2022. – T. 5. – №. 1.
5. Кирпичева О.С. Onomasticon of advertising text: Abstract of thesis ...cand. Philol. Sci. – Volgograd, 2007. – 24.

REKLAMA MATNLARIDA SO‘Z TARTIBINING IJTIMOIIY-KOMMUNIKATIV VAZIFALARI

Pazilov Ma’mirjon Sabirdjanovich,
Andijon davlat chet tillari instituti tadqiqotchisi

Annotatsiya: Ushbu tezisda reklama matni, uning kommunikativ birlik sifatida ekanligi hamda o‘ziga xos xususiyatlari borasida so‘z boradi. Shuningdek, samarali reklama matnlarini yaratishda semiotikaning barcha uchta sohasi muhim ahamiyatga egaligi ta’kidlanadi.

Kalit so‘z va iboralar: reklama, matn, ommaviy aloqa, shaxs, semiotika, xususiyat, g‘oya.

Reklama matnining o‘ziga xos xususiyati shundaki, u ommaviy aloqa matnidir. U nafaqat ma’lumot berish, balki qabul qiluvchilarning butun guruhlarini ommaviy, jamoatchilik ongiga ta’sir ko‘rsatadigan rejalashtirilgan harakatlarni amalga oshirishga undash uchun mo‘ljallangan.

Reklama matnining o‘ziga xos kommunikativ birlik sifatida umumiy qabul qilingan ta’rifi mavjud emasligiga qaramay, reklama sohasidagi ba’zi mutaxassislar hali ham uning o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlashga harakat qilmoqdalar.

Masalan, A.Krivososov reklama matnining quyidagi ta’rifini taklif qiladi: “reklama matni – bu reklama ma’lumotlarini o‘z ichiga olgan matn. U quyidagi xususiyatlar bilan ajralib turadi: birinchidan, unda jismoniy yoki yuridik shaxs to‘g‘risidagi ma’lumotlar mavjud; tovarlar, g‘oyalar va tashabbuslar; ikkinchidan, u noma’lum shaxslar doirasi uchun mo‘ljallangan; uchinchidan, reklama matni jismoniy, yuridik shaxs, tovarlar, g‘oyalarga qiziqishni shakllantirish yoki saqlash uchun mo‘ljallangan va nihoyat, to‘rtinchidan, reklama matni tovarlar, g‘oyalar, tashabbuslarni amalga oshirishga yordam beradi”¹. L. Fishchenko quyidagi ta’rifni taklif qiladi: «reklama matni – bu mahsulotni, shaxs yoki shaxsning xizmatini, g‘oyani, ijtimoiy qiymatni (1) shaxsiy bo‘lmagan pullik reklama qilish uchun marketing kommunikasiyalari sohasida ishlaydigan kommunikativ birlik, tuzilishda rasmiy xususiyatga ega - bu ma’lumotlarning mohiyatini bildiradi, reklama to‘g‘risidagi qonun ostida majburiy (taqdimot), bir yoki bir necha komponentlar tovar va/yoki reklama details (2) va og‘zaki va nodavlat og‘zaki ifoda ma’no teng ahamiyatga ega bilan xarakterlanadi»².

Reklama matni, barcha matnlar singari, uni to‘liq shakllangan kommunikativ birlik sifatida ko‘rib chiqishga imkon beradigan xususiyatga ega, bu matnning uyg‘unligi – “til/nutqning jangovar va jangovar bo‘lmagan elementlarining hizalanishi va yonma-yon joylashishi, ba’zi bir taqsimot, ularning qonunlari bilan belgilanadi. tegishli tilning texnologiyasi”³.

Matnning kommunikativ tabiati T. M. Dridze tomonidan ta’kidlangan, u matn “deb hisoblaydi... integral kommunikativ birlik... kommunikativ elementlarning ma’lum bir tizimi, funksiyasi-mahalliy(ya’ni ma’lum bir maqsad (lar) uchun) umumiy tushuncha yoki g‘oya (kommunikativ niyat) bilan yagona yopiq ierarxik semantik va semantik tuzilishga birlashtirilgan”⁴.

Bizning fikrimizcha, reklama matni murakkab semiotik butun bo‘lib, bu tarkibiy elementlar (sarlavha, shior, asosiy matn, illyustratsiya, logotip, kompaniya tafsilotlari va boshqalar) orqali ifodalangan ikonik birliklar ketma-ketligidir.), kerakli effektni olish uchun auditoriyaga ta’sir qilishning asosiy vazifasini, ya’ni ushbu mahsulotni sotib olish istagini bajarish uchun maksimal darajada moslashtirilgan, mahsulot yoki xizmat.

Reklama matnlarining semiotik komponentini tavsiflashda Piers tomonidan ta’kidlangan semiotikaning uchta qismini eslab qolish kerak: semantika, belgilarning ma’nolarga munosabatini tavsiflovchi, sintaktik, bir belgining boshqasiga yoki boshqalarga munosabatini tavsiflovchi va pragmatika, belgining tarjimon bilan munosabatini tavsiflovchi (ma’noni talqin qilish).

Va, albatta, samarali reklama matnlarini yaratishda semiotikaning barcha uchta sohasi muhim ahamiyatga ega.

¹ Кривососов А. Д. Жанры PR-текста. СПб.: Петербургское востоковедение, 2002. С. 13-14.

² Фищенко Л. Г. Структура рекламного текста: Учебнопрактическое пособие. СПб.: Петербургский институт печати, 2003. 232 с.

³ Слюсарева Н. А. Аспекты общей и частной лингвистической теории текста. М., 1982. 191 с.

⁴ Дридзе Т. М. Язык и социальная психология. Учеб. пособие для факультета журналистики и филол. фак. ун-тов. М.: Высш. школа, 1980. 224

“SHUM BOLA” ASARIDA QO‘LLANILGAN MAQOLLARNING STILISTIK XUSUSIYATLARI

Muhammadiyeva Madina Do‘smamat qizi

Alisher Navoiy nomidagi ToshDO‘TAU o‘qituvchisi

Telefon: +998900459014

muhammadiyevamadina495@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada tilning stilistika sohasi, uning turlari, predmeti, tadqiqot obyektlari xususida ma’lumot berilgan. “Shum bola” asarida qo‘llanilgan maqollar leksik stilistik jihatdan o‘rganilgan, misollar bilan dalillangan.

Kalit so‘zlar: stilistika, uslubiyat, nutq uslublari, badiiy uslub, leksik stilistika, maqol, sheva..

Kishilar har qanday sharoitda va faoliyatning barcha sohalarida aloqa qilish jarayonida tildagi leksik, frazeologik, grammatik va fonetik vositalarni tanlash va ishlatishda bir-birlaridan ma’lum darajada farq qiladilar. Umumxalq tili doirasida til vositalarining bunday tanlab olinishi nutqning xilma-xil ko‘rinishlarining paydo bo‘lishiga olib keladi. Nutqning bu xilma-xil ko‘rinishlari *nutq stillari* deb yuritiladi[5:9]. O‘zbek adabiy tilida beshta nutq uslubi, ya’ni funksional stillar mavjud: so‘zlashuv uslubi, rasmiy uslub, badiiy uslub, publitsistik uslub, ilmiy uslub.

Ma’lumki, stilistika yoki uslubiyat har biri o‘z muayyan stilistik belgi-sifatlariga ega bo‘lgan stillarni o‘rganadi. Stilistik belgi-sifatlar til birliklarining barchasida mavjuddir [5:6]. Fonetik, morfologik, sintaktik va leksik birliklar stilistikaning ham predmeti hisoblanadi. Shunga ko‘ra stilistikaning fonetik stilistika, leksik stilistika, grammatik stilistika kabi turlari farqlanadi. Yuqoridagilardan leksik stilistika so‘z yoki so‘z birikmalarining emotsional-ekspressiv tomonini o‘rganadi.

Albatta, leksikologiya bilan stilistika tilning alohida sohalarida bo‘lib, ularning tadqiqot obyektlari ham bir-biridan farq qiladi. Masalan, leksikologiya nutqning tugal fikr anglatadigan bo‘lagi – gapda ishlatilgan so‘zlarning leksik ma’nosining yuzaga chiqishida kontekstning rolini belgilasa, stilistika esa so‘zlarning kontekstda bajarayotgan kommunikativ-ekspressiv vazifasi nuqtai nazaridan yoki so‘zning emotsional bo‘yog‘i, uning ishlatilish sharoitiga bog‘liqligi jihatidan tekshiradi [5:8].

Nutq uslublari orasida badiiy uslub o‘zining jozibadorligi, emotsional-ekspressivlik bo‘yoqlarga, obrazli ifodaga egaligi bilan boshqa uslublardan farq qiladi. Uslubiy matn nazmiy yoki nasriy bo‘lsin, unda shoir yoki yozuvchining ichki his-tuyg‘ulari ifodalanadi. Xususan, nasriy matnda g‘oya-mazmun, his-tuyg‘u o‘quvchiga voqelik, hikoya qilish orqali ifodalab beriladi. Ushbu uslubda maqollarning qo‘llanilishi asarning o‘ziga xos jozibadorligini, emotsionalligini, obrazlilikini oshiradi. Ota-bobolarimiz: “*Maqol – so‘z ko‘rki*” deb bekorga aytmaganlar. Darhaqiqat, yozuvchining badiiy matnda maqollardan o‘rinli foydalanishi uning so‘z boyligini orttiradi, nutqini o‘tkir va ta’sirchan qiladi, unga badiiy jihatdan sayqal beradi.

Badiiy adabiyotda maqol yoki matallar yozuvchi anglatmoqchi bo‘lgan ma’no-mazmunni obrazli qilib ifodalash uchun xizmat qiladi. Yozuvchilar personajlarning ichki dunyosini ochish va uning nutqiy xarakteristikasini berishda badiiy vosita sifatida maqol, matal, hikmatli so‘zlardan o‘rinli va ijobiy foydalanadilar. Xususan, atoqli o‘zbek yozuvchisi va shoiri G‘afur G‘ulom ham o‘zining “Shum bola” qissasida o‘zbek xalq maqollaridan o‘rinli foydalangan. Bu qissadagi ayrim so‘zlar Farg‘ona, Buxoro va Toshkent shevalarida talqin qilingan. Shunga ko‘ra maqollar tarkibida so‘zlarning adabiy tildan farqli ravishda shevadagi varianti bilan qo‘llash holatlari ham uchraydi. Albatta ushbu holatlar ham asarning o‘quvchiga emotsional ta’sirchanligini oshirgan, maqollar va hikmatli so‘zlarning o‘rinli qo‘llanilishi asar qahramonlarining o‘ziga xos sifatlariga mos tushgan. Quyida asarda qo‘llanilgan maqollardan namunalar keltirdik:

Omon: - *Oziqlik ot horimas*, qolgan zog‘orani ham ro‘molga tugib qo‘y, - dedi[1:27].

“*Semizlikni qo‘y ko‘tarar*”, deganlaridek Omonga badavlatlik yoqmas edi [1:28].

Sulton kisavur: “*O‘g‘ri qarisa so‘fi, g‘ar qarisa parixon bo‘ladi*”, deb bekorga aytmagan-da. Tavba qildim, deydi-ya! [1:36]

Sa’diy aytibdurki: “*Bir mamlakatda g‘arib bo‘lsang, hurmatsizlansang, safarni ixtiyor qil*”, - deb [1:66].

Shariat yuzasidan *mol sotganda hamma aybini aytib sotsa* halol bo‘lar ekan [1:81].

Kel, hali ham kekni tashlaylik. “*Maslahatli to‘n tor kelmas*”, deganlar [1:110].

Qishloqdan-ku badarg‘aman, chumchuqdek jonim bilan shaharga tushib ketsam, “*qora po‘stakdan*

burga qidirish qiyin” deganday, shahardan meni kim ham topib oladi [1:116].

Men axir ko‘chib ketgan qishloqning tandiri emasman-ku, qishin-yozin og‘zimni ochib, esnab o‘tirsam. *Bir tovuqqa ham don kerak, ham suv kerak* [1:117].

Gaplashib ketsang yo‘l qisqaradi, deganday, shaharning Chig‘atoy darvozasiga kelganimizni sezmay qolibmiz [1:120].

...*yugurik oyoqqa kovush topilib qolar*. Avval oyoq omon bo‘lsin-chi [1:124].

Kishi musofir bo‘lmaguncha musulmon bo‘lmaydi, degan ekanlar, azizlar [1:125].

Hindiga deganda pulni ham keragi yo‘q. “*Oladig‘on qo‘lim beradig‘on*”, deganlar [1:134].

“*Sheriklik oshni it ichmas*” deganlar, aylanay, poshshaxon [1:145].

Ko‘ringanidek, asarda ko‘pchilik maqollar bosh qahramon – Qoraboy tomonidan qo‘llanilgan. U o‘n to‘rt yoshlik, voyaga yetmagan bola bo‘lsa ham juda ko‘p joylarda safar qiladi va bu safarlar jarayonida ko‘plab shumliklar qilsa ham uning yuqoridagi kabi nutqlaridan undagi ijobiy insoniylik xislatlarini ham anglash mumkin. Asarda ayrim maqol, iboralar, so‘zlar asl holida, ya‘ni shevada qanday bo‘lsa shunday berilgan. Bu esa o‘z navbatida asarning ta‘sirchanligini oshirgan, dialektal koloritni yorqin ko‘rsatib bergan. Tovush tarkibi shevadagi variantida berilgan ayrim so‘zlarni esa fonetik stilistika nuqtai nazaridan ham tadqiq etish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, leksik stilistika o‘z tarkibida so‘z, ibora va maqollarning stilistik xususiyatlarini o‘rganadi. Maqol va matallar esa xalq va tilning boyligidir. Ular nutqda o‘ziga xos ko‘rinishda, badiiy asarda funksional vosita sifatida keladi. G‘afur G‘ulomning ko‘plab tillarga tarjima qilingan, sevib, qo‘lma-qo‘l o‘qilgan, o‘zida rang barang leksikani to‘plagan ushbu asarini nafaqat leksik stilistik, balki fonetik va grammatik stilistik jihatdan ham tadqiq etish tilshunoslikning galdagi muhim vazifalaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G‘afur G‘ulom. Shum bola. – Toshkent: Ilm-ziyo-zakovat, 2021;
2. Karimov S. O‘zbek tili funksional stilistikasi. – Samarqand, 2010;
3. Karimov S. Zulfiya asarlari lingvostilistikasi. – Samarqand, 2006;
4. Qilichev E. O‘zbek tilining amaliy stilistikasi. – Toshkent, O‘qituvchi, 1992.
5. Shomaqsudov A va boshq. O‘zbek tili stilistikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1983;
6. Sodiqova M. Fe‘l stilistikasi. – Toshkent: Fan, 1975;

Sultanova Zulxumor Sabatullayevna
Uzbekiston-Finlandiya pedagogika
instituti o'qituvchisi
zulhumorsabatulaevna@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada shoirning she'riy obrazlariga, his-tuyg'ulari va fikrlar olamiga to'g'ri kirib borish va so'zma-so'z tarjimaga "ko'r-ko'rona yondashuv" "tarjimon erkinligini" qanday holatga olib kelishi masalasi alohida ob'ekt sifatida tahlil etilgan.

Kalit so'zi: she'riy obrazlar, so'zma-so'z tarjima, tarjimon erkinligini.

Аннотация. В статье вопрос о том, как «слепой подход» к буквальному переводу приводит к «свободе переводчика» - правильное проникновение в мир поэтических образов, чувств и мыслей поэта анализируется как отдельная сущность.

Ключевые слова: поэтические образы, дословный перевод, свобода переводчика.

Abstract. In the article, the question of how a "blind approach" to a literal translation leads to the "freedom of the translator" is the correct penetration into the world of the poet's poetic images, feelings and thoughts. analyzed as a separate object.

Key words: poetic images, literal translation, translator's freedom.

Xayyomning badiiy mahoratiga yuqori baho bergan sharqshunoslardan biri

Loyiq Sherali "Передавая чашу..." maqolasida "Tilni bilmaslik, hatto Sharq shoirlarini tarjima qilishda ko'p yillik tajriba ham muvaffaqiyatga kafolat bermaydi", deb yozadi. Aytish lozimki, she'rini tarjima qilayotgan shoirni his qilish kerak" [3,91]. Qisqacha taqqoslash shuni ko'rsatdiki, Loyiq Sherali tomonidan 1970-yilda bildirilgan bu mulohaza bugungi kunda ham o'z amaliy ahamiyatini yo'qotgan emas. Shu bilan birga, Loyiq Xayyom ruboiylari tarjimalarining zaif tomonlarini qayd etib, "Xayyomning buzilgan tarjima-ruboiylari talqinida" R.M.Aliyev va M.N.Usmonovlarning so'zma-so'z tarjimalaridan ularning asosiy zaif tomonlarini aniqladi.

Он кас, ки ба хубон лаби хандон додаст,

Хуни чигаре ба дардмандон додаст.

Гар қисмати мо надод шодӣ, ғам нест,

Шодем, ки ғам ҳазор чандон додаст.-

O'zbekchasi: U kishiki, labida tabassum qilgan,

Go'yoki bemorga jigar qonini bergan.

Agar bizning qismatimiz quvonch keltirmasa, qayg'u yo'q,

Shodmizki, g'am-g'ussa o'z samarasin beribdi.

Ruboiyning so'zma-so'z tarjimasi:

Тот, кто дал красавицам улыбающие губы,

Кто дал скорбящим сердечную боль,

Если и не дал нам в удел радость,-не беда,

Мы довольны, так как многим тысячам (другим) дал горе

V. Derjavinning tarjima nusxasi:

Кто губам прекрасным улыбку беспечную дал,

Кто в удел скорбящим печаль сердечную дал?

Пуст он не дал нам счастье, довольно с нам и покоя,

Ибо многим он слезы и муку вечную дал

Ushbu ruboiyni dalil keltirgan va shunday yozgan: "Menimcha, so'zma-so'z tarjima mualliflari Xayyomning oxirgi ikki misrasining asl ma'nosini to'g'ri tushunmaganlar. Ishq shoirga shodlik keltirmagan bo'lsa, unga ma'shuqa orzusi qanoat baxsh etishini tushunish tabiiy bir hol, chunki ma'shuqa yodi allaqachon shoirga zavq bag'ishlagan. Xayyomning alternativ ishq shodlik kutmoqda, mahubdan ajralish esa azob emas, balki oromdir. Tarjima joriy qilinganidek... Shu tariqa, ko'rib turganimizdek, asl nusxa tilini chuqur bilish ham so'zma-so'z tarjimani amalga oshiruvchilarni xatolardan himoya qila olmadi. Bizningcha, tilni mukammal bilishdan tashqari, yana bir narsanibilish kerak. Ya'ni Buning asosiy sharti shoirning she'riy obrazlariga, his-tuyg'ulari va fikrlar olamiga to'g'ri kirib borishdir. Loyiq fikricha, so'zma-so'z tarjimaga "ko'r-ko'rona yondashuv" "tarjimon erkinligini" yo'qqa chiqaradi [3,89].

Bu Loyiqning fikricha, Azar sharqshunosi A. A. Seid-zodaning “Tanqid va bibliografiya” asari tarjima shunoslikni mustahkamladi, jumladan, R. M. Aliyev va M. N. Usmonovlarning rus tilida tarjimasidagi asosiy nuqsonlarini, shuningdek, ayrim ruboiylarda asl matnning noto‘g‘ri o‘qilishi Xayyomning fikr va mulohazalari buzilishiga sabab bo‘lgan, deb quyidagi mulohazalarni bildirgan: “Forscha matnning ruscha tarjimasida ba’zi bir noaniqliklar borki, buni filologik xato deb bo‘lmaydi, balki bu asl matnning noto‘g‘ri o‘qilishidandir” [2,178]. Tadqiqotchi o‘z maqolasida Xayyom ruboiylari forsiy matnining noto‘g‘ri o‘qilishi va to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima qilinishi natijasida ruschaga tarjimasida buzilgan o‘nlab so‘z va iboralardan misollar keltirgan. Shu o‘rinda u “siz cho‘kib ketasiz” birikmasi o‘rnida “yashirasiz” ifodasini ishlatib shu kabi xatolarga misol keltiradi va bu qilmishni Xayyom fikrini buzib, tarjimonlarning asl nusxasidan uzoqlashtirishning asosiy omili deb biladi. A. A. Seid-zoda atamalarining, ayniqsa, falsafiy atamalarining noto‘g‘ri tarjima qilinganligini, ruscha tarjimada rus mutarjimlarining asl nusxadan uzoqlashishining sabablaridan biri sifatida qaragan [4,178-179]. Demak, Umar Xayyom ruboiylarining ayrim sharqshunoslar tomonidan qisqacha ko‘rib chiqilishi shoir ruboiylari tarjimonlarining muvaffaqiyati yoki kamchiliklarini, eng avvalo, til va badiiy omillarga bog‘liqligini ko‘rsatadi. Shuningdek, ruboiylarning bir qismining noto‘g‘ri o‘qilish va tarjima qilish Xayyomning fikr va g‘oyalarini buzib, tarjimaning asl nusxadan uzoqlashishiga sabab bo‘ldi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Гулиа, Г. Сказание об Омаре Хайяма / Георгий Гулиа. -Москва: “Молодая гвардия”, 1975. – 300 с.
2. Лозеев, П. Н. Омар Хайям в источниках / П. Н. Лозеев //Ученые записки. Филологическая серия. Выпуск 3, - Сталиабад, 1953. – С. 57 – 102.
3. Одинаев, Н. Робитаи адабӣ: таҷрибаи амалии эҷодӣ ва паҷуҳиши илмӣ / Н. Одинаев. – Душанбе: Ирфон, 2004. – 189 с.
4. Саидов, И. Умари Хайём ва рисолаи фалсафии ӯ “Дар илми куллиёти вучуд” / И. Саидов // Умари Хайём ва тамаддуни ҷаҳонӣ. – Душанбе, 2000. – С. 124 – 132.

Jumakulova Shakhnoza Kudrat kizi,
Termez state university, Senior teacher

Abstract: This thesis discusses the phenomenon of semantic transformation that occurs in the formation of phraseological units. In addition, the meaning of phraseological units is explained and the phenomenon of semantic transformation in them is analyzed.

Key words: phraseology, phraseological unit, transformation, semantic transformation, partial semantic transformation.

Words serve as a means for conveying people's thoughts. Using phraseology to express these thoughts enhances their impact. The stylistic richness of phraseologies adds depth to the content of sentences. The creation of these phraseological units is tied to the phenomenon of transformation, which is a significant issue in linguistics.

According to H. Jamolkhanov, phraseology is a branch of linguistics that provides information about the phrases in the vocabulary of the language [4, 216]. Sh.Rakhmatullayev approves that this language unit is called in the literature by terms such as phraseologism, phraseological unit, lexeme, and phraseme, analogous to the terms morpheme [6, 420]. B.I.Boltayeva states that transformation (transposition) based on the use of language units (elements) in a non-specific function and meaning occurs as a free connection or a phraseological meaning that does not arise from the correct meaning of the sentence, and linguistic materials show that most of the phraseological units are formed on the basis of transformation (transposition) [1].

In addition, in the process of phraseological transformation, partial semantic reshaping, that is, the meaning of phraseological units occurs based on the figurative use or application of one component [1], B.I. Boltayeva explains and justifies with examples in her article.

In this research, phraseologies and their formation based on semantic transformation are explained and analyzed.

The phraseological unit "The joke is on someone" means "someone looks foolish, especially after trying to make someone else look so" [5, 156]. "The joke is on somebody" is formed on the basis of a complete semantic transformation, and its meaning is fully expressed figuratively.

The phraseological unit "good for a laugh" is interpreted as "guaranteed to amuse or entertain" [5, 168]. This phraseological unit "good for a laugh" is partially built on the basis of semantic transformation. If its "a laugh" part is expressed in its meaning, "good for" is used figuratively.

The phraseological unit "You are joking" means "used to show that you are very surprised at what somebody has just said" [3, 837]. This phraseological unit "you are joking" is made on the basis of a complete semantic transformation, and its meaning is used in a completely figurative sense.

The phraseological unit "Keep somebody amused" expresses the meaning of "to give somebody interesting things to do, or to entertain them so that they do not become bored" [3, 47]. This phraseological unit "keep somebody amused" is partially formed on the basis of semantic transformation. The word "amused" is used literally and the word "keep" is used figuratively.

"Grin and bear it" phraseological unit "if you are talking about a difficult situation and you say that someone will have to grin and bear it, you mean that they will have to accept it, because there is nothing they can do about it" [2, 170] explained by meaning. This phraseological unit "grin and bear it" was formed on the basis of a complete semantic transformation, and its meaning represents a fully transferred meaning.

Based on the theoretical information and analysis results, it's evident that the meanings conveyed by phraseological units are often figurative and can be used either partially or entirely in this way. Exploring this semantic transformation within phraseological units is seen as a promising area for advancing lexicology.

From the above theoretical data and the results of the analysis, it can be concluded that the meaning expressed by the phraseological units is figurative and they are used partially or fully figuratively. The study of this phenomenon of semantic transformation in phraseological units is considered promising in the development of the field of lexicology.

References

1. Boltayeva B.I. Semantic transformation of phraseological units //Journal of Innovation in Primary Education. – 2020. – №1. URL: <https://pshedu.jspi.uz/index.php/primedu/article/view/132> (date of the application: 23.05.2022).
2. Collins Cobuild dictionary of Idioms. – Harper Collins Publishers, 1995. – P.170.
3. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner’s Dictionary of current English. – Oxford University Press, 2010. – P. 47-837.
4. Jamolkhanov H. Modern Uzbek literary language. – T.: Talqin, 2005. – P.216.
5. Oxford dictionary of Idioms. – Oxford University Press, 2004. – P.156-168.
6. Rakhmatullayev Sh. Current Uzbek literature: textbook. – T.: University, 2016. – P.420.

Хо'jamberdiyeva Xilolaxon Shuhratbek qizi

Ingliz tili fani o'qituvchisi

+998910618833

kh.khojamberdiyeva@mail.ru

ANNOTATSIYA: maqola tilni qayta ishlash asosidagi nerv mexanizmlarini o'rganishga bag'ishlangan bo'lib, miyaning tarkibiy va funktsional jihatlarini o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ta'kidlaydi. Tadqiqotlar Broka va Vernik kabi miyaning muayyan mintaqalarining til ishlab chiqarish va tushunishdagi rollarini izohlaydi.

KALIT SO'ZLAR: neyrolingvistika, aloqa, til funktsiyasi, nutq mexanizmlari, og'zaki, og'zaki bo'lmagan muloqot.

Neyrolingvistika-bu tilshunoslik va tibbiyot fanini va til va inson miyasi o'rtasidagi munosabatni o'rganishni o'z ichiga olgan tadqiqot sohasi. Til jarayoni inson miyasida qanday sodir bo'ladi? Bu savol o'nlab yillar davomida qat'iy javob talab qiladi va neyrolingvistika bo'yicha tadqiqotlar o'tkazish uchun asosiy turtki hisoblanadi.

Bugungi kunda ko'plab tilshunoslar o'zlarining tadqiqot ishlarida neyrolingvistika mavzusiga o'rganib chiqqan, ammo uning hali ko'p qirralarini tahlil qilish va o'rganish kerak. Taniqli jurnal asoschisi Garri Uitaker neyrolingvistikaga akademik yo'nalishlaeda foydalanish uchun texnik atama sifatida qaradi. Yana bir taniqli shaxs Roman Jeykobson neyrolingvistika bilimlarini o'rganish va tushuntirishda muhim rol o'ynaydi. Jeykobson, neyro-lingvistik o'rganish bu til faoliyatini qayta ishlashda miyaning funktsiyalarini tushunishni o'rganishdir deya ta'kidladi. Tadqiqot nafaqat inson miyasining funktsiyalari haqida, balki D sohasiga ham qaratilgan tushunishning gapirish, tinglash, yozish va imo-ishora tilidan foydalanish faoliyatini o'z ichiga olgan til yoki til buzilishlaridan foydalanishdagi qiyinchiliklarni ham ochib bergan.

Tibbiyot fanining ta'kidlashicha, inson miyasi old miya, o'rta miya va orqa miya deb nomlanuvchi uchta qismdan iborat. Hindbrain bosh suyagi bazasida joylashgan miyaning eng past qismi hisoblanadi. U nafas olish, refleks harakati, ovqat hazm qilish va yurak urishini boshqaradigan ikkita asosiy tuzilishga ega. O'rta miya sezgi organidan sezgir signalni qabul qilish uchun ko'zlar va quloqlar kabi retseptorlarga aniqlik kiritish uchun ishlaydi. Inson miyasining eng muhim qismi oldingi miya, eng kattasi esa miya yarim sharining ikkala qismi o'rtasida aloqa ulagichi vazifasini bajaradigan miya yarim korteksi. Miya va til o'rtasidagi munosabatlar uzoq vaqt davomida bahsli bayonotga aylangan nazariyadir. Miloddan avvalgi 384 - 322 yillarda Aristotel miya funktsiyalari haqida bahslashdi. Biroq, bu masala bo'yicha ko'rsatkich 1860 yilda Broka va Vernik tomonidan topilgan topilmalardan keyin muhokama qilindi. Ularning nazariyasiga ko'ra, inson miyasi til uchun muhim bo'lgan ikkita sohadan iborat.

Muloqot-bu shaxsiy va jamoat, ichki fikr va tashqi dunyo o'rtasida aniqlik kiritish uchun o'zi va boshqalar bilan bo'lishish yoki munosabatda bo'lish jarayoni. Ga binoan jon Peters (tilshunos), aloqa ham universal hodisa, chunki butun dunyo bo'ylab hamma muloqot qiladi va bu institutsional akademik o'rganishning o'ziga xos intizomi jihatidan turli xil tushunchalar va ta'riflar mavjud. Kommunikatsiya bu umumiy belgilar va xulq-atvor belgilari tizimi orqali shaxslar o'rtasida ma'lumot almashishning bir vositasi ekanligini belgilaydi. Amerikalik tilshunos Robert Andersonning ta'kidlashicha, muloqot nutq, yozuv yoki belgilar orqali fikrlar, fikrlar yoki ma'lumotlarning o'zaro almashinishidir.

Ko'rinib turibdiki, har bir shaxs o'zining yorqin tasavvurlari asosida "muloqot" ni kashf etadi. Aloqa butun dunyo bo'ylab odamlar hayotining taxminan 90 foizi tomonidan ikki xil shaklda qo'llaniladi:

- Og'zaki muloqot
- Og'zaki bo'lmagan muloqot

Og'zaki muloqot-bu so'zlarni, tovushlarni xabarni yetkazish uchun ishlatiladigan aloqa turiga ega, **og'zaki bo'lmagan muloqotda esa** yuz ifodalari, imo-ishoralar, ovoz balandligi yoki ohang kabi paralingvistik xususiyatlar, tana tili (tana qismlarini harakatlantirish orqali xabar yuborish). Kommunikatorlar o'zlarining kundalik hayotlarida ba'zan niyat bilan va ko'p hollarda og'zaki muloqot paytida ham sezmasdan muloqotning ikkala shaklidan juda faol foydalanadilar.

Muloqot inson resurslarining muhim omili ekanligiga ishoniladi. Aslida, ko'pchilik buni

baxtning asosiy tarkibiy qismi deb biladi, chunki og‘zaki aloqalarni o‘rnatish qobiliyati ularning yaratuvchisi tomonidan qimmatbaho sovg‘adir. Gapirishga qodir odamlar og‘zaki muloqot qilish tendentsiyasiga ega va bu ularning ota-onalari tomonidan genetik va biologik tarzda o‘tkaziladi. Umuman olganda, bolalar olti oylik paytidan bishlab gapira boshlaydilar va bir yoshga to‘lganlarida birinchi so‘zlarini aytadilar. Biroq, chaqaloqning yig‘lashi ham muloqotning bir ko‘rinishi sifatida qaraladi chunki bu orqali bola ochlik, tashnalik, va boshqa har qanday turdagi og‘riq kabi ma‘lumotlarni beradi.

Odamlar hayoti davomida nutq qobiliyatini rivojlantiradilar va afsuski ko‘pchilik uni yo‘qotadi yoki jarohatlar natijasida til buzilishlarini keltirib chiqaradi, shuningdek homiladorlik davrida yuzaga kelishi ham mumkin.

Ko‘pchilik til kasalliklari bilan kurashadi, lekin bu qanday va qachon paydo bo‘lganini tushuna olmaydi?! Shubhasiz, ko‘pchilik chaqaloqlar yoki kichkintoylar aniq gapirishdan oldin ota-onalari nima deyayotganini tushunishlari mumkin. Yoshi ulg‘aygan sayin va ularning muloqot qobiliyatlari rivojlanib borar ekan, ko‘pchilik bolalar o‘z his-tuyg‘ularini so‘z bilan ifodalashni o‘rganadilar. Shunga qaramay, bazi bolalarda **qabul qiluvchi til buzilishi va ekspressiv til buzilishi kabi and til kasalliklari** mavjud bo‘lib, ular eshitgan va o‘qigan so‘zlarni tushunishda, shuningdek boshqalar bilan gaplashish va fikr va his-tuyg‘ularni ifoda etishda muammo tug‘diradi. Bolada tez-tez bir vaqtning o‘zida ikkala kasallik ham bo‘ladi. Ko‘p sonli bolalar va kattalar uchun nutq va til qobiliyatlari shu darajada buzilganki, ular samarali muloqotga katta to‘siq q‘yadi. Statistika ko‘ra, Qirollik nutq va til terapevtlari kolleji buyuk Britaniyada 2,5 million odamning aloqa buzilishi borligini taxmin qilmoqda. Bu raqamdan 800 000 ga yaqin odamda kasallik shunchalik og‘irki, ularni yaqin oilalaridan tashqarida bo‘lganlar tushunishi qiyin. AQShda karlik va boshqa aloqa buzilishlari Milliy instituti har olti amerikalikdan birida qandaydir aloqa buzilishi borligini taxmin qilmoqda. Ushbu til va aloqa buzilishlarining ta‘siri nafaqat odamlarning shaxsiy hayotiga, balki ko‘pincha ta‘lim va kasbiy sharoitlarga ham ta‘sir qiladi.

Aloqa buzilishlarini o‘rganadigan va davolaydigan klinitsyenlar va tadqiqotchilar “klinik tilshunoslar” deb nomlanadi. Bu nevrologiya, psixologiya va tibbiyot kabi tadqiqotlar sohasi bilan avtomatik ravishda bog‘langan soha.

Bunday til buzilishlarining sabablarini tahlil qilish tavsiya etiladi. Bolalar va kattalar o‘rtasida til va aloqa buzilishining ko‘plab usullari mavjud. Dastlab, bu aloqa buzilishi deb ataladigan kasallik, kasallik va shikastlanish natijasidir. Ushbu tibbiy va travmatik hodisalar nutq va tilni yoki ovoz chiqarish qobiliyatini buzishi va rivojlanish davrida yoki bolalik davrida, balog‘at yoshida va keyingi hayotda boshlanishi mumkin.

Lingvistik so‘zlarni ishlab chiqarishda ma‘ruzachi ushbu niyatni ifoda etadigan fonologik, sintaktik va semantik tuzilmalarni tanlashi kerak. Buning uchun nutq organlari nutqni ishlab chiqarish uchun avtomatik ravishda ishlatiladi. Ma‘ruzachi kodlangan niyatni shakllantirishdan oldin, tinglovchi uni qabul qilguncha borishning ba‘zi usullari mavjud. Ma‘ruzachi vosita faoliyati doirasidan insonning nutq mexanizmi tinglovchiga gapni yetkazish uchun zarur bo‘lgan vositalarni to‘g‘ri tanlashi kerak. Ushbu dasturning boshlanishi **motorli dasturlash deb ataladi**, bunda faqat lablar, til, vokal burmalar kabi anatomik tuzilmalar asab signallarini qabul qilib, ularga ma‘lum bir harakatni bajarishni buyurgan taqdiridagina amalga oshirish mumkin. Agar barcha nutq apparatlari to‘g‘ri ishlasa, aloqa aniq bajariladi.

Avval aytib o‘tganimizdek, til buzilishlari odatda bolalarda paydo bo‘ladi va ular insoniyat hayoti davomida rivojlanadi. Tilning buzilishi ko‘plab sabablarga ega bo‘lishi mumkin. Ularga quyidagilar kiradi:

- Autizm, miya shikastlanishi, insult yoki o‘σμα kabi tibbiy sharoitlar yoki nogironlar
- Daun sindromi, mo‘rt X sindromi yoki miya yarim palsi kabi tug‘ma nuqsonlar
- Homiladorlik yoki tug‘ilishdagi muammolar, masalan, noto‘g‘ri ovqatlanish, xomilalik spirtli ichimliklar sindromi, erta tug‘ilish yoki kam vazn
- Ba‘zida til buzilishlari gender munosabatlarini aniqlashtirish uchun oilaviy tarixga ega

Sabablarni tahlil qilish paytida autizm spektrum buzilishi haqida gapirish aniq. ASD-bu muhim ijtimoiy, kommunikatsion va xulq-atvor muammolariga olib kelishi mumkin bo‘lgan rivojlanish nogironligi. ASD ning xulq-atvor belgilari ko‘pincha rivojlanishning boshida paydo bo‘ladi. Ko‘pgina bolalar 12 oylikdan 18 oylikgacha yoki undan oldinroq alomatlarini ko‘rsatadilar. Bundan tashqari, ASD har bir irq, etnik guruh va ijtimoiy-iqtisodiy kelib chiqadigan odamlarga ta‘sir qiladi. Statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, bu o‘g‘il bolalar orasida qizlarga qaraganda to‘rt baravar ko‘p uchraydi.

Til buzilishining yana bir asosiy sababi miya shikastlanishi va miyaning til markazlarining shikastlanishi afazi deb ataladigan holatga olib keladi. Taqdim etilgan tibbiy ma'lumotlarga ko'ra, Vernik va Broka hududi tilni tushunish va undan foydalanish uchun muhim bo'lgan miyaning ikkita mintaqasidir. Ushbu joylar miyaning dominant tomonida joylashgan va ko'pchilik odamlar, xususan o'ng qo'llar uchun ular chap yarim sharda joylashgan. Ushbu joylarning shikastlanishi afaziyaga olib keladi

Bundan tashqari, Daun sindromi bo'lgan bolalarning aksariyati tilning grammatikasi va sintaksisini o'rganishda leksik buyumlarni o'rganishdan ko'ra ancha qiyinchiliklarga duch kelishadi. Daun sindromi bo'lgan bolalarning aksariyati birinchi navbatda bitta so'zlarni aytish va keyin so'zlar ketma-ketligini ishlab chiqarish uchun o'ziga xos samarali kechikishlarni ko'rsatadi.

Nutq buzilishlarini meros qilib olishning ma'nosi bilan turli xil savollar mavjud. Afsuski, genetik omillarni turli xil nutq va til qiyinchiliklari bilan bog'laydigan dalillar ham bor. Tadqiqotchilar allaqachon eshitish qobiliyatini yo'qotish bilan bog'liq 400 dan ortiq genlarni aniqladilar isva duduqlanish, ovoz buzilishi va til buzilishlariga genetik aloqalarni o'rganadigan ko'plab tadqiqotlar mavjud. Genetika bilan chambarchas bog'liq bo'lgan nutq va til buzilishlarining bir nechta turlari mavjud.

- Tilning o'ziga xos buzilishi (SLI)- SLI bilan kasallangan bolalarning taxminan 50-70 foizida buzilish bilan kurashadigan kamida bitta oila a'zosi bor.

- Duduqlanish

- Nutq-tovush buzilishi-bu odatda erkak egizaklar bilan keng tarqalgan (70%) va aksariyat hollarda u qardosh egizaklar orasida ham paydo bo'lishi mumkin (46%)

- Nutqning bolalik apraksiyasi (CAS)

Aloqa paytida miyaning to'g'ri ishlashi va funktsiyasi muhimdir. Muammo va tilning buzilishi odatda samarasiz muloqotga olib keladi. ma'lumki, inson miyasi Xudoning insoniyatga bergan qimmatli sovg'asidir, chunki bu erda odamlar va hayvonlarni ajratib turadigan inson ongi yotadi. Miya shikastlanishi uni boshdan kechirgan odamga ta'sir qiladi. Shikastlangan inson miyasi normal bo'lgan inson miyasi bo'lmasligi mumkin. Broka va Vernik kabi tilni rejalashtirish va tushunish bilan shug'ullanadigan ikki mamlakat nevrologiyasi a'zolari tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ta'kidlaydi. Vernik hududida shikastlanish sodir bo'lganda, bu bemorning nutq tushunchasini yo'qotishiga olib keladi, baroka hududida jarohat olgan bemorlar uchun esa nutq ishlab chiqarishga to'sqinlik qiladi.

Xulosa qilib aytganda, neyrolingvistikani o'rganish til va miya o'rtasidagi murakkab munosabatlar haqida chuqur tushuncha beradi. Neyron mexanizmlari tilni o'zlashtirish, tushunish va ishlab chiqarishni qanday qo'llab-quvvatlashini o'rganib, tadqiqotchilar nafaqat kognitiv jarayonlarni, balki til buzilishi bo'lgan shaxslar uchun oqibatlarini ham yaxshiroq tushunishlari mumkin. Neyroimaging va kognitiv nevrologiya sohasidagi yutuqlar rivojlanishda davom etar ekan, ular til funktsiyasi va uning murakkabliklari haqidagi tushunchamizni chuqurlashtirishga va'da berishadi. Ushbu fanlararo soha nafaqat odamlarning muloqoti haqidagi bilimlarimizni boyitadi, balki til o'rganish va rehabilitatsiyani kuchaytirishi mumkin bo'lgan maqsadli tadbirlarni ishlab chiqish imkoniyatiga ega. Oxir oqibat, neyrolingvistika til va miya fani o'rtasidagi tafovutni bartaraf etib, bizning neyron arxitekturamiz lingvistik qobiliyatimizni shakllantirishning ajoyib usullarini ochib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Bock, K., & Levelt, W. J. M. "Language production: Grammatical encoding." In M. A. Gernsbacher (Ed.), "Handbook of Psycholinguistics" (pp. 945-984). Academic Press, (1994)

2. Friederici, A. D. "The brain basis of language processing: From structure to function." "Nature Reviews Neuroscience", 12(5), 302-311. doi:10.1038/nrn3026, (2011).

3. Hagoort, P. "On Broca, brain, and binding: A new framework." Trends in Cognitive Sciences, 9(9), 416-423. doi:10.1016/j.tics.2005.07.006 (2005).

4. Poeppel, D., & Embick, D. "Defining the relation between linguistics and neuroscience." Cognitive Science, 29(6), 1095-1129. doi:10.1207/s15516709cog2906_3, (2005).

5. Saffran, J. R., Aslin, R. N., & Newport, E. L. "Statistical learning by 8-month-old infants." Science, 274(5294), 1926-1928. doi:10.1126/science.274.5294.1926, (1996)

6. Thompson-Schill, S. L., D'Esposito, M., & Kan, I. P. "Collateral damage: The interplay between language and cognitive control." Language and Cognitive Processes, 24(5), 679-696. doi:10.1080/01690960802377286, (2009)

DISKURS VA LEKSIKANING O‘ZARO ALOQALARI: ILMIY DISKURSDAGI MORFOLOGIK VA FONETIK STRUKTURALARNING KOGNITIV TAHLILI

Maxmudova Sabinabonu Raxmatilla qizi,
o‘qituvchi, Andijon Davlat Chet Tillari Instituti

Annotatsiya. Ushbu maqolada diskurs va leksika o‘rtasidagi o‘zaro aloqalar, tilni vaqt davomida ishlatilishiga mas’ul bo‘lgan turli xil kognitiv hodisalarni va unga berilgan ta’riflar ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, maqolada ilmiy diskurs leksikasining ba’zi asosiy elementlarini tahlil qilish haqida ham so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: diskurs, leksika, yondashuv, lingvistika, tahlil.

Аннотация. В данной статье рассматриваются взаимосвязи между дискурсом и лексикой, различные когнитивные процессы, ответственные за использование языка во времени, а также их определения. Кроме того, в статье анализируются некоторые ключевые элементы лексики научного дискурса.

Ключевые слова: дискурс, лексика, подход, лингвистика, анализ.

Abstract: This article explores the interconnections between discourse and lexicon, various cognitive processes responsible for the use of language over time, and the definitions provided for them. It also discusses the analysis of some key elements of scientific discourse lexicon.

Keywords: discourse, lexicon, approach, linguistics, analysis.

Aksariyat tadqiqotlar zamonaviy jamiyatni axborot jamiyati sifatida ta’riflaydi, chunki nazariy bilimlar yangi texnologiyalar, uskunalar va iqtisodiy o‘shining markaziy yo‘nalishlariga aylangan. Bunday jamiyatda fan nafaqat bilimlarni oshirish, balki innovatsiyalar yaratish va madaniy-iqtisodiy rivojlanishning muhim qismi bo‘lib xizmat qiladi. Inson tili zamonaviy jamiyatda asosiy transformatsiya vositasi sifatida xizmat qiladi, bu esa lingvistik tadqiqotlar sohasini kengaytirish va uni boshqa gumanitar fanlar bilan uzviy bog‘lashni talab qiladi. Til va kommunikatsiya muammolarini boshqa fanlar nuqtai nazaridan tahlil qilish, an’anaviy lingvistik tushunchalarni qayta ko‘rib chiqish, verbal va kognitiv faoliyatning turli jihatlarini o‘rganish zamonaviy lingvistikada zaruriy ehtiyojga aylangan.

Kognitiv diskurs paradigmasi tilni harakatda o‘rganishni nazarda tutadi, bunda til ma’lum maqsadlarga erishish va insonning muayyan niyatlarini amalga oshirish uchun “asbob, vosita va mexanizm” [3, 152] sifatida xizmat qiladi, bu jarayon bilim olish, haqiqatni tasvirlash, shuningdek, kommunikatsiya va o‘zaro ta’sir uchun til yordamida amalga oshiriladi. Shu nuqtai nazardan, diskurs “qo‘shilgan matn” sifatida ta’riflanadi, unda qo‘shimcha lingvistik, pragmatik, ijtimoiy-madaniy, psixologik va boshqa omillar hisobga olinadi: matn voqealar bilan bog‘liq nuqtai nazardan, nutq maqsadli ijtimoiy harakat sifatida, insonlar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir va ularning kognitiv jarayonlari bilan bog‘liq komponent sifatida ko‘rib chiqiladi. Diskurs — bu “hayotga singib ketgan” nutqdir [1, 136-137].

Ilmiy diskurs leksikasini ikki asosiy toifaga ajratish mumkin: terminologik va umumiy foydalaniladigan leksika. Umumiy foydalaniladigan leksika o‘z navbatida umumiy qabul qilingan va umumiy texnik leksikaga bo‘linadi.

Morfologik terminlar asosan otlar bo‘lib, ular fe’llar (ingliz tilida “verbs”), otlar (nouns) va sifatlar (adjectives) bilan semantik jihatdan bog‘langan bo‘lib, ko‘p hollarda otlardan hosil bo‘ladi. Masalan, ingliz tilida quyidagi misollarni ko‘rishimiz mumkin: absorption (ot) – absorb (fe’l), activation (ot) – activate (fe’l), circle (ot) – circular (sifat).

Shunga ko‘ra, ilmiy diskursda quyidagi hosil bo‘lishlar ishlatiladi:

1. Ingliz tilidagi so‘zlar: adsorb – adsorption – adsorbent – adsorptive; corrode – corrosion – corrosive; diffuse – diffusion – diffused – diffusible.

Umumiy ilmiy leksikaning yadrosi hisoblangan leksik birliklar nafaqat ilmiy kommunikatsiyaning kontekstida leksik-semantik asosni tashkil etadi, balki turli terminologik ifodalarni belgilashda ham muhim rol o‘ynaydi. Bu birliklar ilmiy sohada aniq va tushunarli til yaratishga yordam beradi. Masalan, ingliz tilidagi “to accept” (qabul qilish) fe’li quyidagi so‘z birikmalarining asosidir: “to accept an idea” (g‘oyani qabul qilish), “to accept an approach” (yondashuvni qabul qilish), “to accept a theory” (nazariyani qabul qilish), “to accept a view” (qarashni qabul qilish), “to accept conclusions” (xulosa va qarorlarni qabul qilish)

Quyida “to accept” soʻzining morfologik va fonetik tahlilini koʻrib chiqamiz. Ingliz tilidagi “to accept” feʼli oʻzbek tiliga tarjima qilinganda “qabul qilish” maʼnosini anglatadi.

Morfologik tahlil:

1. Ingliz tilidagi “to accept” feʼli quyidagi morfologik tuzilishga ega:
  2. Infinitiv shakli: “to accept” – bu feʼlning infinitiv shakli boʻlib, maʼlum bir harakat yoki holatni ifodalash uchun ishlatiladi.
  3. Present Simple: “accept” – feʼlning hozirgi zamondagi asosiy shakli. Misol uchun: “I accept the offer.”
  4. Past Simple: “accepted” – feʼlning oʻtgan zamondagi shakli. Misol uchun: “She accepted the invitation.”
  5. Past Participle: “accepted” – feʼlning oʻtgan zamondagi qaramay shakli, bu holatda oʻrganilgan yoki amalga oshirilgan ishni ifodalash uchun ishlatiladi. Misol uchun: “The offer has been accepted.”
- Oʻzbek tilida “qabul qilish” soʻzi morfologik jihatdan quyidagicha tahlil qilinadi:
- Feʼl: “qabul qilish” – bu yerda “qabul” – ot, “qilish” – feʼl qoʻshimchasi boʻlib, biror narsani olish yoki qabul qilish harakatini ifodalaydi.

Fonetik tahlil:

Ingliz tilidagi “to accept” soʻzi quyidagi fonetik tarkibga ega:

1. Transkripsiya: /tə ək'sept/
2. Talaffuz: Bu soʻzda birinchi boʻlim “to” – yengil talaffuz qilinadi, “accept” soʻzida esa ikkinchi boʻlimda “ə” tovushi (schwa) va “sept” tovushi mavjud. Feʼlning talaffuzi kontekstdan va aksentdan qarab oʻzgarishi mumkin.

Oʻzbek tilida “qabul qilish” soʻzining fonetik tahlili:

1. Transkripsiya: [qa-bul qi-lish]
2. Boʻgʻin: 2 ta (qa-bul)
3. Urgʻu: Birinchi boʻgʻinda (qa)
4. Qilish: [qɪ'liʃ]
5. Boʻgʻin: 2 ta (qi-lish)
6. Urgʻu: Ikkinchi boʻgʻinda (lish)

Fonemalar:

- [q] — orqa qattiq ovozli
- [a] — orqa ochiq vokal
- [b] — ikki tomonlama, ovozli, tish orti tiqiluvchi, lablangan
- [u] — orqa yuqori vokal
- [l] — tish orti boʻgʻinlangan, ovozli
- [q] — orqa qattiq ovozli tiqiluvchi
- [ɪ] — orqa yuqori vokal
- [l] — tish orti boʻgʻinlangan, ovozli
- [ɪ] — orqa yuqori vokal
- [ʃ] — orqa ovozli, tiqiluvchi

“Qabul qilish” feʼlining umumiy fonetik tahlili:

Boʻgʻin: 4 ta (qa-bul qi-lish)

Urgʻu: Birinchi soʻzda (qa), ikkinchi soʻzda (lish)

Talaffuz: Bu soʻzda “qabul” va “qilish” soʻzlari alohida talaffuz qilinadi. “Qabul” soʻzidagi “q” tovushi oʻzbek tilining talaffuz xususiyatlarini aks ettiradi, “qilish” soʻzida esa “q” tovushi aniqroq va kuchliroq talaffuz qilinadi.

Shunday qilib, “to accept” soʻzining morfologik va fonetik tahlili uning ingliz va oʻzbek tillaridagi ishlatilish xususiyatlarini aniqroq tushunishga yordam beradi. Fonetik tahlil soʻzlarning talaffuziga taʼsir etuvchi fonemalarning xususiyatlarini aniqlashga yordam bersa, morfologik tahlil esa soʻzlarning tarkibi va ularning grammatik funksiyalarini koʻrsatadi. Bu tahlillar tilshunoslik va fonetika sohalarida yanada aniqroq va chuqurroq tushunchalarni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi.

ADABIYOTLAR:

1. Arutyunova N.D. Diskurs. Lingvistik ensiklopedik lugʻat. Moskva: Sovet ensiklopediyasi, 1990. 300 bet. (Арутюнова Н.Д. Дискурс. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва: Советская энциклопедия, 1990. 300 с.)

2. Cambridge Dictionary. Cambridge University Press, 2022.

3. Kubryakova E.S. So'z diskursda (yangi yondashuvlar tahlilida). Matn va diskurs: an'anaviy va kognitiv-funksional tadqiqot aspektlari. Ryazan, 2002. 399 sahifa. (Кубрякова Е.С. Слово в дискурсе (новые подходы к его анализу). Текст и дискурс: традиционные и когнитивно-функциональные аспекты исследования. Рязань, 2002. 399 с.)

4. Longman Dictionary of Contemporary English. Pearson Longman, 2009.

EMOTSIYALARNI IFODA ETISHIGA KO'RA TIBBIY REKLAMA MATNLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Sobirova Dilnoza Rasulovna
BuxDU O'zbek tilshunosligi va
jurnalistika kafedrasida doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada psixologiyat V.P.Belyaninning emotsiyalar ifodasiga ko'ra matnlar tasnifi asosida tibbiy reklamalar guruhlanadi.

Kalit so'zlar: yorug' matn, qorong'u matn, qayg'uli matn, quvnoq matn, chiroyli matn, murakkab matn, tibbiy reklama.

Psixologiyatga oid qator darslik va qo'llanmalar yaratgan V.P.Belyanin o'zining "Основы психолингвистической диагностики (модели мира в литературе)" nomli asarida matnlarni ularda ifodalangan emotsiya ko'rinishlariga ko'ra: yorug' matnlar; qorong'u matnlar, qayg'uli matnlar; quvnoq matnlar; chiroyli matnlar va murakkab matnlar kabi turlarga ajratadi. Tibbiy reklama matnlarini ham (garchi ular Belyanin tadqiq etgani kabi badiiy matnlar bo'lmasa-da), ularda ifodalangan emotsiyalarga ko'ra quyidagicha guruhlashimiz mumkin:

Yorug' tibbiy reklama matnlarida kelajakka ishonch hissi sezilib turadi: – *Har qanday vaziyatda ham faqat eng chiroyli sochlarmi?*

Anna Sedokova: -- Ha! Chunki qazg'oqdan himoya uchun mening tanlovim yangi Clear sakura B3 vitamini bilan bosh terisini oziqlantiradi. Qazg'oq yo'q, sochlar uch karra mayin. Clear Sakura!

"Qorong'u" tibbiy reklama matnlarida kasallik bilan bog'liq vaziyatlarga urg'u beriladi: *Yana stress, charchash, yo'l-yo'lakay ovqatlanish... natijada qorinda nafaqat og'riq, balki diareya yoki qabziyat, shuningdek, dam bo'lish paydo bo'lishi mumkin. Ushbu alomatlar bitta muammoning belgisi bo'lishi mumkin: ichak ta'sirlanish sindromi. Dyuspatalin aynan shu sindromlardan xalos bo'lish uchun mo'ljallangan. U qorinda og'riq va spazmni bartaraf etadi va ichak faoliyatini tiklashga yordam beradi. Dyuspatalin bezovta ichakni tinchlantiradi*

"Qayg'uli" tibbiy reklama matnlarida "kasallik tarixi" bemor tomonidan qayg'uli tarzda ifodalanadi: *Sog'lig'imda o'zgarishlar seza boshladim. Kechalari tez-tez turadigan bo'ldim. O'g'lim urologik kompleks klinikasiga olib bordi. Menda prostata bezi adenomasi borligi aniqlandi. Lazer yordamida prostata bezi adenomasi olib tashlandi.*

Urologik kompleks har bir bemor uchun qayg'uramiz!

"Quvnoq" tibbiy reklama matnlarida tibbiy muammo va uning yechimi quvnoq tarzda yetkaziladi: *Endi esa hammani raqsga taklif etamiz!*

Orqa zirqirab og'risa,

Belda dard egdirmasa,

Tish og'riq azoblasa,

Sinepar malham bo'lar.

Isitma tan titrasa gar,

Bosh og'rig'i o'tmasa gar

Bo'g'imlar xasta bo'lsa gar,

Sinepar malham bo'lar.

Sinepar malham bo'lar;

Sinepar unutmang!

Sinepar bir gap bo'lar,

Sinepar! Qani birga!

– *Belingiz ushlab qoldimi? Tishingiz og'riyaptimi? Isitma? Sinepar og'riq va isitmadan xalos etar.*

"Chiroyli" tibbiy reklama matnlarida jumalar uslubiy bo'yodqor birliklar vositasida ifodalanadi: *Inson yaralibdiki, bolalikdan to umrining oxiriga qadar sog'lom va baxtli hayot kechirish uchun tinimsiz harakatda bo'ladi. Darhaqiqat salomatlikdan ziyoda boylik yo'q. Bir qator kasalliklarni davolash va oldini olish uchun 100 foiz tabiiy, halol mahsulotlarni ishlab chiqarish va mamalakatimiz aholisi uchun yetkazish maqsadida bir necha yillar davomida olib borilgan izchil izlanishlar o'z samarasini berdi. Sizlarga Markaziy Osiyoda yagona, mamlakatimizda esa ilk bor Abu Ali ibn Sino tavsiyalari asosida yaratilgan davolovchi ta'siri juda kuchli va keng qamrovli tabiiy mahsulot Turkiston shifobaxsh damlamalarini tavsiya etamiz.*

“Murakkab” tibbiy reklama matnlari ham tuzilishi jihatidan, ham mazmunan adresatlarga tushunilishi qiyinchilik uyg‘otadi: *Vertera forte mahsulotini markazimizning maxsus mutaxassislari ko‘magida sog‘lig‘ingizni yaxshilash maqsadida iste‘mol uchun tavsiya qilamiz. Vertera fortetni qabul qilish quyidagi holatlarda yordam beradi:*

- *Oshqozon ichak trakti kasalliklari xavfini minimallashtirish;*
- *Yurak qon-tomir tizimi kasalliklari va qon bosimini me‘yorlashtirish;*
- *Endokrin tizimi, nafas olish yo‘llari va jigar faoliyatini mustahkamlash;*
- *Diabetning oldini olish uchun qand darajasini me‘yorlashtirishni ta‘minlash;*
- *Erkaklar va ayollarda uchraydigan jinsiy kasalliklar xavfini minimallashtirish;*
- *Mushak-skelet tizimi funksiyasini barqarorlashtirish;*
- *Ushbu dunyoga mashhur mahsulot allaqachon ko‘plab ijobiy sharhlar va tavsiyalarni olgan.*

– Men infarkt, insult bo‘lgan edim. Bo‘qog‘im ham bor edi. Oshqozonimda og‘riq bor edi. Ichlarim tez-tez qotib turardi. Televizorda mana shu mahsulotni reklama qilishgandan keyin men mahsulotga zakaz (buyurtma) berdim va uyimga olib kelib berishdi. Chiqazganlarga rahmat! Tan joni sog‘ bo‘lsin hammasini

O‘zimni hozir yaxshi his qilyapman...

Uning noyob formulasi tufayli tarkibidagi ozuqaviy moddalarning 98 foizi tanada so‘rilib, sizga maksimal foyda keltiradi.

Xullas, tibbiy reklama matnlarida emotsiyalar xilma-xilma tarzda ifodalanib, ularni V.P.Belyanin tasnifi asosida guruhlarga ajratib tahlil qilish mumkin.

ADABIYOTLAR:

1. Белянин В.П. Психолингвистика: Учебник / В.П. Белянин. — М.: Флинта: Московский психолого-социальный 2 институт, 2003. — 232 с.
2. Худойберганава Д. Матнинг антропоцентрик тадқиқи. – Тошкент: Фан, 2013. – 136 б.

АДАБИЁТ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

“GARRI POTTER” ROMANLAR TURKUMINING TOPONIMLARI VA ULARNING KELIB CHIQISH ASOSLARI

Zayniddinova Maftuna Faxriddin qizi

O'zbekiston Milliy universiteti, Xorijiy filologiya fakulteti,
Xorijiy til va adabiyot (ingliz tili) yo'nalishi 2-bosqich talabasi
Imiy rahbari: k.o'q. Fayziyeva M.S.

Annotatsiya:

Toponim - Yerdagi tabiiy yoki insonlar tomonidan yaratilgan hudud nomi bo'lib, badiiy adabiyotda toponimlar nafaqat tasvirlanayotgan joyni nomlash, balki joyga ilk bahoni berish, peyzaj, qahramon yoki muallif haqida ma'lumot yetkazish yoxud kitobxonga estetik zavq berish maqsadlarida foydalaniladi. “Garri Potter” romanlari turkumida qo'llanilgan joy nomlari ham turli maqsadlarida tanlangan bo'lib, quyidagi maqolada ularning 4tasi genetik-gnoseologik tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: toponim, fantastika, hudud, Garri Potter, genetik tahlil

Toponim (qadimgi yunoncha: τόπος - joy + ὄνομα - nom, ism) — Yerdagi tabiiy yoki odam tomonidan yaratilgan obyektning tegishli nomini bildiruvchi nomlar toifasi bo'lib, ular onomastika lingvistik bo'limining toponimika sohasida o'rganiladi¹. Kundalik hayotda ulardan foydalanmaslik amalda imkonsizdir. Badiiy adabiyotda esa toponimlar ma'lum hududni ko'rsatibgina qolmay, yana bir qancha estetik, akseologik va gnoseologik vazifalarni ham bajaradi, asar voqealari hatto oddiy bir bog'da bo'lib o'tsa ham, o'sha bog' nomi orqali muallif ma'lum bir fikrni o'z o'quvchilariga yetkazishga urinadi. Quyidagi maqolada tasavvuri kichik bir bog'ni emas, butun boshli parallel dunyoni bunyod qilgan va undagi son-sarhadsiz go'shalarga nom bergan Joan Roulingning bestseller to'plami - Garri Potter romanlar turkumining toponimlari ustidan genetik-gnoseologik tahlil amalga oshiriladi.

1. **Xogvarts sehrgarlik va afsungarlik san'ati maktabi** - Garri tahsil oluvchi, Rubeus Xagridning ta'rifi bilan aytganda, “yer yuzidagi eng sara maktab” sanaladigan bu bilim maskani Shotlandiya hududidagi nomsiz ko'l bo'yida joylashgan ulkan qasrni o'z ichiga oladi. Asarda keltirilgan ma'lumotlarga tayanadigan bo'lsak, qasr taxminan 10 asr avval qurilgan bo'lib, uning nomi maktab asoschilaridan biri bo'lmish Roven Ravenkloning tushida ayon bo'lgan: o'z maktabini qurish uchun joy izlayotgan afsungar tushida so'galdor axta cho'chqa (warty hog) ortidan yurib borib, hozirgi Xogvarts hududiga yetib keladi va bu yerda hamkorlari G.Griffindor, X.Xufflpuff va S.Slizerin bilan birga ulkan qasr barpo qiladi. Biroq bu afsona ham maktab nomlanishining asosiy sababi emas. Joan Roulingning aytishicha, u maktab nomini Angliyadagi “Kyu bog'i” hududida o'suvchi hogvort - sutlamadoshlar oilasiga mansub mayda liliya nomidan olgan. Yozuvchining ta'kidlashicha, unga bu so'z juda yoqqan va garchi gulning o'zini eslab qolmagan bo'lsa-da, uning nomini anchagacha unutilmagan va maktab nomini o'zi bilmagan holda ildizidan oshqozon harakatini tezlashtiruvchi modda olinadigan o'simlik sharafiga nomlagan². Buni keyinchalik tan olarkan, 7-kitobda u mazkur gulni yana bir bor qo'llaydi: Garrining onasi Lili Evans o'z sehridan foydalanib ushbu gulni ochilib yopilishga majbur qiladi³.

2. Azkaban qamoqxonasi - ilk bora “Garri Potter va Azkaban mahbusi” asari (3-kitob)da tilga olingan bu qorong'u makon afsun olamining eng dahshatli qismi sanaladi. U Shimoliy dengizning o'rtasidagi tik qoyada joylashgan ulkan tosh qasr bo'lib, chor atrofi dengiz bilan o'ralgan va jodu olamidagi eng jirkanch mahluqlar - dementorlar tomonidan qo'riqlanadi. Ushbu joy ko'p jihatdan

¹ Подольская Н. В.. Словарь русской ономастической терминологии. Изд. 2-е, перераб. и доп.. М.: Наука, 1988.

² “Visitor's Guide to Hogwarts”. The Harry Potter Lexicon. Retrieved 20 October 2007. P.8.

³ J.K. Rouling. “Garri Potter va Ajal tuhfalari”. “Adabiyot uchqunlari” MChJ. Toshkent -2018. 692-b.

San-Fransisko ko'rfazidagi yakka orolda joylashgan Alkatraz harbiy qamoqxonasidan ilhomlanib yozilgan. Bu qamoqxona bir paytlar Kaliforniya mahbuslarini saqlagan bo'lib, ayni paytda o'z faoliyatini to'xtatgan.¹

3. Durmstrang instituti - Skandaviyaning tog'li hududlarida joylashgan sehrgarlik maktabi bo'lib, o'zining nisbatan konservativ qarashlari va udumlari bilan boshqa jodu maktablaridan ajralib turadi. Ilk bora "Garri Potter va Alanga kubogi" romanida (4-kitob) tilga olingan. "Durmstrang" so'zi nemischa "Sturm und Drang" so'zlarining bosh harflari o'rnini almashtirish orqali hosil bo'lgan. Sturm und Drang - bu nemischa ibora bo'lib, so'zlashuv tilida "bo'ron va stress" deb tarjima qilinadi. So'zma-so'z tarjimasi "bo'ron va turtki". "Sturm und Drang" Yevropa ma'rifatparvarligi davrida nemis adabiyotida paydo bo'lgan adabiy harakat bo'lib, bu davr mualliflari azobli hissiyotlar va achchiq taqdir tasviri bilan mashhur bo'lgan². Bu ham bejiz sanalmaydi, zero, bu maktab, o'z o'quvchilarining tan olishicha, sovuq, ancha kichik va o'z o'quvchilari uchun qulayliklar yaratishga harakat qilmaydi.

4. Littl Uinging, Odamovilar xiyoboni, 4-uy - Garrining bolaligi o'tgan uy manzili bo'lib, turkumning ilk kitobi xuddi shu manzil bilan boshlanadi³. Ushbu uy Angliyaning Syurrey grafligida joylashgan bo'lib, mavze va xiyobon nomlari xonadon egalari Dursllarning tabiatini tavsiflashda o'ziga xos o'rin tutadi. Misol uchun, xiyobon nomi (Privet Drive, o'zbek tiliga "Odamovilar xiyoboni" deb tarjima qilingan - Sh. Dolimov) aslida Privet - ligustra butasi nomidan olingan bo'lib, bu butadan landshaft dizaynida "tabiiy devor" sifatida foydalaniladi⁴: uning shoxlari chinakam devor kabi qalin o'stirilib, bog'lar orasini chegaralash maqsadida ekiladi. Ko'cha nomi qaysidir ma'noda Dursllar oilasiga xos bo'lgan odamovilik va badbinlikning birinchi belgisi hisoblanadi. Mavze nomi ham Dursllarning, ayniqsa ularning o'g'li Dudlining tabiatidagi asosiy jihatlardan birini ifodalaydi: "Little Whinging" nomi so'zma-so'z tarjima qilinganda "Biroz injiqlanish" yoki "Kichik e'tiroz" degan ma'nolarni beradi. Har ikki tarjima ham oila a'zolari orasidagi psixologik dinamikaning ozaytirilgan tavsifi deyilishi mumkin. Misol uchun, Dudlining naq 3 kitob davom ketadigan erkalanishlari "Biroz injiqlik" variantini qo'llab-quvvatlasa, Petuniya va Vernon Dursllarning Garri yuzasidan qiladigan muttasil shikoyatlari "Kichik e'tiroz" shaklini yoqlab chiqadi va bu ham muallifning so'zlarni tanlashdagi mahoratidan dalolat beradi.

Bunday ustalik bilan tanlangan nomlari aslida turkumdagi har bir kitobida mavjud va ularning har biri o'ziga xos maqsadda tanlangan. Shu maqsadlarni topish badiiy tahlil ustasidan o'ziga xos qunt va uzoq muddatli izlanishlarni talab qiladi, lekin bu jarayon o'ziga yarasha zavqli jarayondir. Ayni shu kichik quvonch kitobxonlarni asar mutolaasini sog'inishga majbur qiladigan omillardan biridir.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. J.K. Rouling. "Garri Potter va Afsonaviy tosh". "Adabiyot uchqunlari" MChJ. Toshkent -2018. 3-b.
2. J.K. Rouling. "Garri Potter va Ajal tuhfalari". "Adabiyot uchqunlari" MChJ. Toshkent -2018. 692-b.
3. O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil.
4. "Alcatraz Island". Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica. 2009. Retrieved August 20, 2009.
5. Heckscher, William S. (1966–1967) Simiolus: Netherlands Quarterly for the History of Art, Vol. 1, No. 2. pp. 94–105.
6. "Visitor's Guide to Hogwarts". The Harry Potter Lexicon. Retrieved 20 October 2007. P.8.
7. Подольская Н. В.. Словарь русской ономастической терминологии. Изд. 2-е, перераб. и доп.. М.: Наука, 1988.

¹ "Alcatraz Island". Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica. 2009. Retrieved August 20, 2009.

² Heckscher, William S. (1966–1967) Simiolus: Netherlands Quarterly for the History of Art, Vol. 1, No. 2. pp. 94–105.

³ J.K. Rouling. "Garri Potter va Afsonaviy tosh". "Adabiyot uchqunlari" MChJ. Toshkent -2018. 3-b.

⁴ O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil.

ИҚТИСОД ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

О‘ЗБЕКISTONDA TIJORAT BANKLARIDA VALYUTA OPERATSIYALARINING MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI

Ikromova Dilnoza Ibroximjon qizi,
O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya
akademiyasi talabasi,
e-mail: fotima-88@inbox.ru,
Tel: +998 90 827 88 99

Annotatsiya. Maqolada valyuta operatsiyalarining iqtisodiy mohiyati va turlari ko‘rib chiqilgan. Valyuta operatsiyalari muammolari va ularni hal qilish yo‘llarini takliflar berilgan.

Kalit so‘zlar: valyuta, valyuta operatsiyalari va nazorati, tijorat banki, valyuta hisoblari.

Xalqaro integratsiyalashuv sharoitida O‘zbekistonda tijorat banklari xorijiy valyuta operatsiyalarni amalga oshirishda valyuta risklari muammosi dolzarblik kasb etmoqda. Shu munosabat bilan banklar valyuta nazorati takomillashtirishlari va mamlakatning umumiy daromadlarini oshirish maqsadida valyuta operatsiyalari sohasida faol siyosat olib borishlari kerak. Bu valyuta operatsiyalarining rivojlanish istiqbollari belgilaydi.

Hozirgi vaqtda valyuta tizimining holati kompaniyalarga xalqaro darajaga chiqish va xorijiy hamkorlar bilan aloqalarni o‘rnatish imkoniyatini belgilab beradi.

Valyuta operatsiyalari deganda valyuta qimmatliklariga bo‘lgan mulk huquqining va boshqa huquqlarning o‘tishi bilan bog‘liq operatsiyalar, valyuta qimmatliklaridan to‘lov vositasi sifatida foydalanish, valyuta qimmatliklarini O‘zbekiston Respublikasiga olib kirish, jo‘natish va o‘tkazish, shuningdek O‘zbekiston Respublikasidan olib chiqish, jo‘natish va o‘tkazish, rezidentlar va norezidentlar o‘rtasida O‘zbekiston Respublikasi valyutasidagi operatsiyalar tushuniladi.¹

Valyuta operatsiyalari ichki va xalqaro (transchegaraviy) operatsiyalarga bo‘linadi. Xalqaro (transchegaraviy) valyuta operatsiyalari joriy xalqaro operatsiyalarga va kapital harakati (kapital o‘tkazmalari) operatsiyalariga bo‘linadi.²

O‘zbekiston Respublikasining “Valyutani tartibga solish to‘g‘risida”gi qonuni rezidentlar va norezidentlar o‘rtasidagi valyuta operatsiyalari qoidalarini, shuningdek, valyuta operatsiyalarini amalga oshirishda tomonlarning huquq va majburiyatlarini tavsiflaydi.

Valyuta operatsiyalari quyidagilarga bo‘linadi:

- Forvard operatsiyalari - vaqtinchalik opsionli bitim tuzilganidan keyingi ikki ish kunidan kattaroq muddatda bir valyutani boshqasiga konvertatsiyalanishi to‘g‘risidagi ikki tomonning kelishuvi;

- fyuchers operatsiyalari. Ushbu operatsiyalarda bu kelajakdagi ma‘lum bir sanaga ma‘lum hajmdagi valyutani oldindan belgilangan kurs bo‘yicha oldi-sotdi qilinadi;³

- Spot valyuta operatsiyalari. Xarid qilingan valyuta yaqin kunlarda (odatda 2-4 kun ichida) bitim vaqtida belgilangan kurs bo‘yicha kelib tushadigan operatsiyalar. Spot operatsiyalari banklar tomonidan pul o‘tkazmalarining eng katta harakatchanligini ta‘minlay olishi bilanoq foydalaniladi;

- Valyuta almashinuvi operatsiyalari. Ushbu turdagi operatsiya valyutani sotib olish yoki sotishda bir vaqtning o‘zida ikkinchi operatsiyani amalga oshirishni nazarda tutadi, birinchisining teskarisi, ya‘ni. qarshi to‘lovlar amalga oshiriladi.

Bugungi kunda tijorat banklaridagi valyuta operatsiyalari asosiy daromad manbalaridan biri sanaladi. Valyuta operatsiyalarida riskni samarali boshqarish bank foydasi ijobiy dinamikasini

¹ O‘zbekiston Respublikasining 22.10.2019 yildagi O‘RQ-573-sonli “Valyutani tartibga solish to‘g‘risida”gi haqidagi qonuni

² O‘zbekiston Respublikasining 22.10.2019 yildagi O‘RQ-573-sonli “Valyutani tartibga solish to‘g‘risida”gi haqidagi qonuni, 14 modda

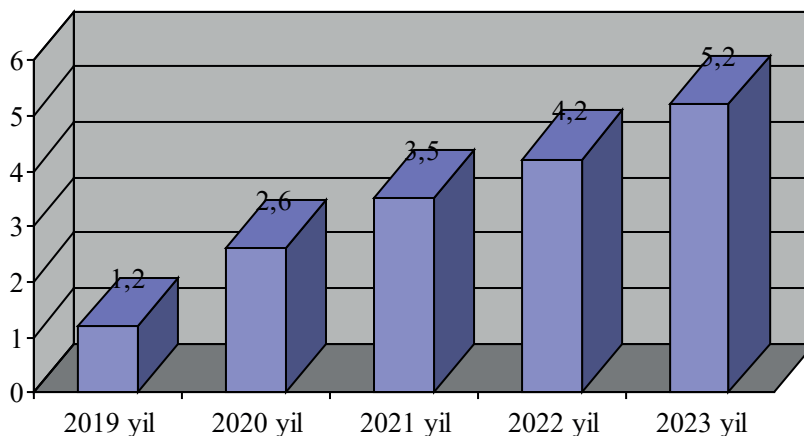
³ J.X.Ataniyazov, R.R.Tojiyev, E.D.Alimardonov, M.A.Mirzayev, X22 Xalqaro valyuta-kredit munosabatlari: Darslik / II-qism. - T.: «Iqtisod Moliya»

ta'minlaydi.

2023 yilda jismoniy bilan chet el valyutasi aylanmasi 2022 yilga nisbatan 3 foizga o'sib, jami 21,5 mlrd dollarni tashkil etdi.

2023 yilda jami valyuta ayirboshlash operatsiyalaridagi AQSH dollarining ulushi o'zgarishsiz 99 foizda qoldi.¹

1-rasm. 2019-2023 yillarda valyuta ayirboshlash shoxobchalari umumiy sonining o'sishi dinamikasi²

2023 yilda tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslardan jami 12,3 mlrd dollar ekvivalentida (2022 yilga nisbatan 4 foizga ko'p) xorijiy valyuta sotib olingan bo'lsa, jismoniy shaxslarga jami 9,1 mlrd dollar ekvivalentida (2022 yilga nisbatan 2 foizga ko'p) valyuta mablag'lari sotildi.

Ta'kidlash joizki, valyuta ayirboshlash operatsiyalarining ijobiy saldosini 2022 yildagi 3 mlrd dollardan 3,2 mlrd dollargacha ko'payib, ichki valyuta bozoriga qo'shimcha taklif omili bo'lib xizmat qildi.

2023 yilda yuridik shaxslar tomonidan chet el valyutasiga bo'lgan talab 33,4 mlrd dollarni tashkil etib, 2022 yilga nisbatan 1,2 barobarga oshdi va import hajmi o'sishiga mutanosib bo'ldi.

Ichki valyuta bozorida chet el valyutasining 56 foizi ishlab chiqarish uchun asbob-uskunalar, xomashyo va xizmatlar importi, 20 foizi xorijiy kreditlarni so'ndirish, 21 foizi xalq iste'moli tovarlari va dori-darmon mahsulotlari importi, 1 foizi xorijiy investorlar daromadlarining repatriatsiyasi va 2 foizi boshqa maqsadlar uchun xarid qilingan.

2023 yil avgust oyida ichki valyuta bozorida so'm almashuv kursining keskin tebranishini bir muncha kamaydi.

Bundan tashqari, valyuta operatsiyalari doimiy valyuta risklari bilan bog'liqligini unutmasligimiz kerak. Valyuta tavakkalchiligi xorijiy valyutani turli kurslarda sotib olish yoki sotishda salbiy foyda keltirmaydigan zararlar hodisasini bildiradi. Banklar valyuta operatsiyalarida turli qiyinchiliklarga duch kelishadi. Bular: O'zbekiston tijorat banklarining so'm almashuv kursining o'zgaruvchanligi; banklarning xorijiy valyutadagi kredit/depozit portfeli hajmining qisqarishi; tijorat banklarining ular amalga oshiradigan operatsiyalaridan daromadlarining kamayishi.

Ta'kidlash joizki, mamlakatimizda tijorat banklarining valyuta risklari bilan optimallashtirish muammosi mavjud. Shu munosabat bilan banklar valyuta nazorati funksiyasini kuchaytirishlari kerak.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlaymizki, integratsiyalashgan iqtisodiy bozor muhitida tijorat banklari mamlakatning umumiy daromadlarini oshirish maqsadida valyuta operatsiyalari sohasida faol siyosat

¹ O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki yillik hisoboti 2023, Toshkent 2024 yil/ <https://cbu.uz/upload/medialibrary/c2e/jcu9sa4tbwawr6xfqpnyn4ivpbc7s211/Yillik-hisobot-2024.pdf>

² O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki yillik hisoboti 2023, Toshkent 2024 yil/ <https://cbu.uz/upload/medialibrary/c2e/jcu9sa4tbwawr6xfqpnyn4ivpbc7s211/Yillik-hisobot-2024.pdf>

olib borishlari kerak. Bu valyuta operatsiyalarining rivojlanish istiqbollarini belgilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining 22.10.2019 yildagi O'RQ-573-sonli "Valyutani tartibga solish to'g'risida"gi qonuni
2. J.X.Ataniyazov, R.R.Tojiyev, E.D.Alimardonov, M.A.Mirzayev, X22 Xalqaro valyuta-kredit munosabatlari: Darslik / II-qism. - T.: «Iqtisod Moliya»
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki yillik hisoboti 2023, Toshkent 2024 yil/ <https://cbu.uz/upload/medialibrary/c2e/jcu9sa4tbwawr6xfqqnyn4ivpbc7s211/Yillik-hisobot-2024.pdf>

THE PHILLIPS CURVE

Nabiyeva Nargizakhon Nuriddin qizi

PhD student of the Department of
«Macroeconomic Analysis and Forecasting» of
the Tashkent State University of Economics
Tel: +998 94 138 60 65
E-mail: nargizamadaminova10@gmail.com

Abstract.

The Phillips Curve, introduced by economist A.W. Phillips in 1958, originally depicted an inverse relationship between unemployment and inflation. This concept suggested that lower unemployment could be achieved at the expense of higher inflation and vice versa. For decades, the Phillips Curve influenced economic policy, guiding central banks and governments in managing inflation and unemployment. However, the relevance of the Phillips Curve has come under scrutiny in recent years. This thesis investigates whether the Phillips Curve remains a valid framework for understanding the dynamics between inflation and unemployment in the contemporary economic environment.

Key words: Phillips curve, unemployment, inflation.

The Phillips Curve emerged from Phillips's observation of an inverse relationship between wage inflation and unemployment in the UK. Phillips's work suggested that policymakers could exploit this trade-off to achieve desirable economic outcomes. Early interpretations supported this view, leading to the adoption of Keynesian policies aimed at balancing inflation and unemployment.

Theoretical Developments

Milton Friedman and Edmund Phelps later expanded the Phillips Curve framework by incorporating expectations, leading to the expectations-augmented Phillips Curve. Friedman (1968) and Phelps (1967) argued that while the Phillips Curve might hold in the short run, it does not account for long-term inflation expectations. They posited that the trade-off between inflation and unemployment would vanish once expectations adjust, a concept that redefined the Phillips Curve's applicability.

The original Phillips Curve relationship appeared robust during the 1960s and 1970s. However, the stagflation of the 1970s, characterized by high inflation and high unemployment, challenged the Phillips Curve's validity. Researchers like Blanchard and Katz (1997) and Gordon (2011) highlighted that the Phillips Curve's predictive power diminished in periods of economic turbulence.

The Great Recession of 2008 further questioned the Phillips Curve's relevance. Despite a significant decline in unemployment, inflation remained subdued. Studies by Ball and Mazumder (2019) and others have examined how globalization, technological advances, and changes in labor markets affect the Phillips Curve relationship. The evidence suggests that the traditional Phillips Curve framework may not fully capture the complexities of the modern economy.

Methodology

To assess the current relevance of the Phillips Curve, this study employs both theoretical and empirical approaches. The analysis involves a review of recent literature, evaluation of macroeconomic data, and application of econometric models to test the Phillips Curve's validity in the current economic context.

Theoretical Framework

The study builds on the expectations-augmented Phillips Curve, incorporating recent modifications to account for structural changes in the economy. This framework allows for an examination of how inflation expectations and external factors influence the Phillips Curve relationship.

Empirical Analysis

The empirical analysis uses data on inflation, unemployment, and other macroeconomic variables. The study applies econometric techniques such as regression analysis to test the strength and stability of the Phillips Curve relationship over recent decades. The analysis includes a comparison of the Phillips Curve's performance in different economic conditions, including periods of economic stability and crisis.

Data and Analysis

The study utilizes data from major economic databases, including the World Bank, International Monetary Fund (IMF), and national statistical agencies. Key variables include:

- Inflation Rate : Consumer Price Index (CPI) inflation.
- Unemployment Rate : National unemployment statistics.
- Other Variables : GDP growth, labor force participation, and inflation expectations.

Analysis

1. Historical Trends : The analysis reviews historical data to identify periods when the Phillips Curve relationship was strong or weak. The review includes data from the 1960s to the present.

2. Recent Trends : The study examines recent data, particularly from the post-Great Recession era. It assesses whether the inverse relationship between inflation and unemployment holds in the current economic environment.

3. Econometric Testing : Regression analysis is employed to test the Phillips Curve relationship. The study assesses the significance of the coefficient estimates and tests for structural breaks that might affect the relationship.

4. Global and Regional Comparisons : The analysis includes comparisons of the Phillips Curve relationship across different countries and regions to understand how globalization and regional factors influence the curve's applicability.

Conclusion

The study finds that the Phillips Curve's applicability has evolved significantly over time. While the curve provided valuable insights in the mid-20th century, its effectiveness in explaining inflation and unemployment dynamics has diminished in recent years. Key findings include:

- Historical Validity : The Phillips Curve showed a strong relationship between inflation and unemployment in earlier decades, particularly before the stagflation period of the 1970s.

- Recent Challenges : Recent data suggests that the Phillips Curve's predictive power has weakened, especially in the aftermath of the Great Recession. Factors such as globalization, technological change, and shifts in labor markets have altered the traditional inflation-unemployment trade-off.

- Structural Changes : Structural changes in the economy, including changes in inflation expectations and global economic integration, have affected the Phillips Curve's relevance.

The findings suggest that policymakers should exercise caution when using the Phillips Curve as a guide for economic policy. The study recommends:

- Updated Models : Policymakers should consider incorporating new economic models that account for contemporary factors influencing inflation and unemployment.

- Flexible Approaches : Economic policies should be adaptable to changing economic conditions and should not rely solely on historical relationships.

Future Research Directions

Further research is needed to refine our understanding of the inflation-unemployment relationship. Future studies should explore:

- Alternative Models : Examination of alternative frameworks that capture the complexities of modern economic dynamics.

- Long-Term Trends : Analysis of long-term trends to understand how structural changes continue to impact the Phillips Curve relationship.

In conclusion, while the Phillips Curve has been a valuable tool in economic theory, its current relevance is limited by evolving economic conditions and theoretical advancements. Continued research and adaptation are essential to understanding and managing the relationship between inflation and unemployment in the modern economy.

References:

1. Phillips, A.W. (1958). «The Relationship Between Unemployment and the Rate of Change of Money Wages in the United Kingdom 1861-1957.» *Economica* , 25(100), 283-299.
2. Friedman, M. (1968). «The Role of Monetary Policy.» *American Economic Review* , 58(1), 1-17.
3. Phelps, E.S. (1967). «Phillips Curves, Expectations of Inflation, and Optimal Unemployment over Time.» *Economica* , 34(135), 254-281.
4. Blanchard, O., & Katz, L.F. (1997). «What We Know and What We Do Not Know About the Natural Rate of Unemployment.» *Journal of Economic Perspectives* , 11(1), 51-72.
5. Gordon, R.J. (2011). «The History of the Phillips Curve: Consensus and Bifurcation.» *Economica* , 78(311), 10-50.

О'ЗБЕКISTNDA NOGIRONLIK PENSIYALARINI TAYINLASH AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH

Saidkulova Gulbahor

O'zbekiston Respublikasi
Bank – moliya akademiyasi magistri

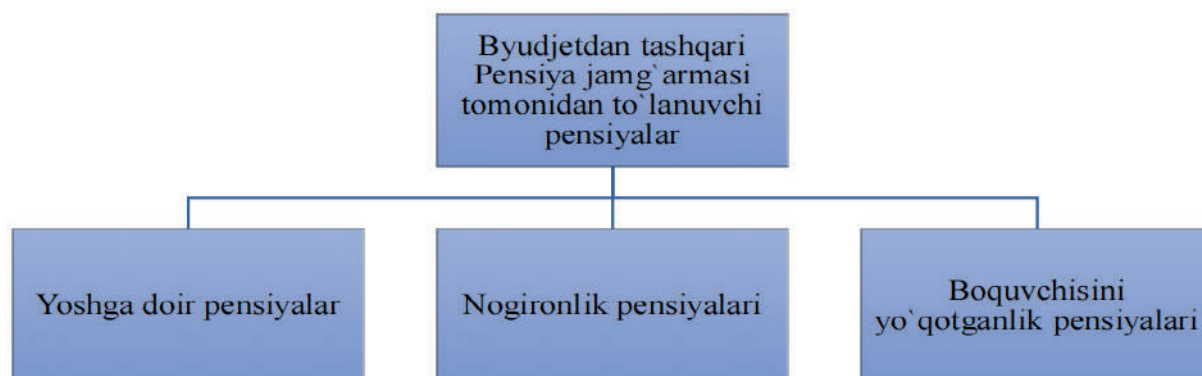
Annotatsiya: Maqolada hozirgi vaqtda iqtisodiyot va ijtimoiy sohada dolzarb bo'lgan masalalar ko'rib chiqildi, nogironligi bo'lgan shaxslarning pensiya ta'minoti bilan ta'minlanishi, joriy tahlillar va ushbu sohadagi Qonunchilik, muammolar va tendentsiyalar, shu bilan birga, huquqiy va nogironlarning pensiya ta'minotining ijtimoiy-iqtisodiy jihatlarining nazariy va hozirgi kun statistik tahlili ko'rildi hamda bir qancha yo'llar taklifi ishlab chiqildi, nogironlarning pensiya ta'minoti tizimini takomillashtirish, shuningdek ularning ijtimoiy mavqeini yaxshilash choralari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Nogironlik pensiyasi, nogiron shaxs, ijtimoiy ta'minot, ijtimoiy himoya, inson huquqlari, nafaqa, mehnatda mayiblanish.

Bizning yurtimizda aholini ijtimoiy qo'llab quvvatalash masalalar, jumladan, nogironlar ijtimoiy ahvolidan va ularning muammolari bilan bog'liq masalalar yechimiga katta e'tibor qaratilmoqda. Respublikamiz Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi mamlakatlari ichida birinchilardan bo'lib nogironlar huquqlarini mustahkamlashga, himoya qilishga qaratilgan "O'zbekiston Respublikasida nogironlarni ijtimoiy himoya qilish to'g'risida"gi Qonunni qabul qildi, birinchilardan bo'lib nogironlarga qulayliklar yaratishga qaratilgan normalarni ishlab chiqdi va tasdiqladi.

Davlatning eng asosiy funksiyalaridan biri ijtimoiy muhofazaga muhtoj aholini siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy kafolatli himoya qilishdir. Har bir mamlakat ijtimoiy himoya tizimining sifat va miqdor ko'rsatkichlari jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining darajasidan dalolat beradi. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 25-moddasida "Har bir inson ishsizlik, kasallik, nogironlik, bevalik, qarilik yoki unga bog'liq bo'lmagan sharoitlarga ko'ra tirikchilik uchun jamg'ar bo'lmay qolgan boshqa hollarda ta'minlanish huquqiga ega" ekanligi ko'rsatilgan. Bu aholini ijtimoiy muhofaza qilish tizimi tomonidan ta'minlanadi.

Ma'lumki, ijtimoiy ta'minotning markazida pensiya ta'minoti turadi. "Ko'pchilik davlatlarda pensiya ta'minotini mablag' bilan ta'minlash maqsadida markazlashgan tartibda maxsus fondlar – Pensiya fondlari tuziladi. Ularning asosiy maqsadi shu mamlakat pensiya qonunchiligi bilan belgilangan pensiyalar va boshqa ijtimoiy to'lovlarni moliyalashtirishdan iborat. Bizning mamlakatimizda ijtimoiy ta'minot vazifalarini davlat byudjeti bilan birga, byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi bajaradi" (Vaxabov A.V, Davronov Sh.Z, Xo'jamqulov D.Yu, 2018)¹.

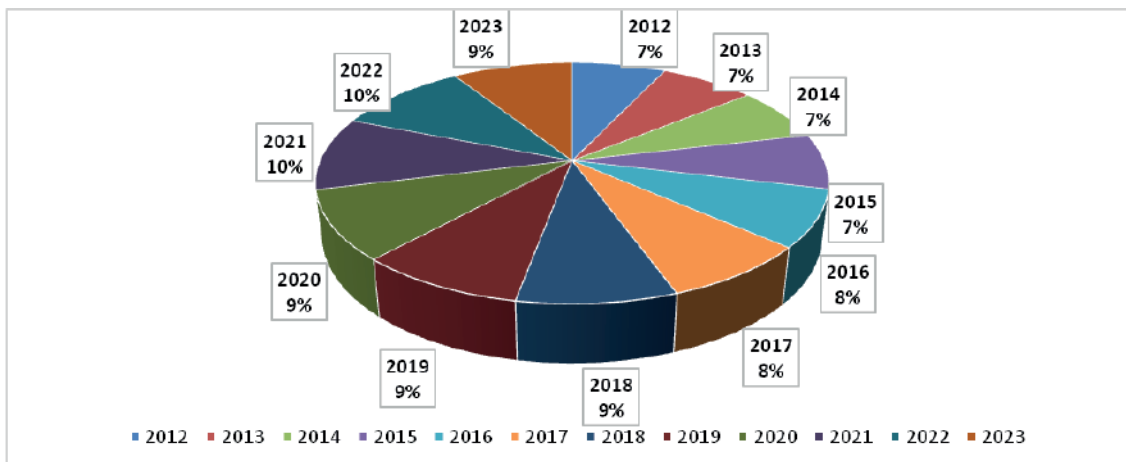
1-rasm. O'zbekiston Respublikasida mavjud pensiya turlari

Manba: Nazariy ma'lumotlar asosida muallif tomonidan tuzuldi.

¹ Vaxabov A.V, Davronov Sh.Z, Xo'jamqulov D.Yu (2018), "Davlat pensiya ta'minoti", O'quv-uslubiy majmua, Toshkent-2018. 158-b.

Nogironlik pensiyalari qonun hujjatlarida belgilangan tartibda I va II guruh nogironlari, deb topilgan shaxslarga tayinlanadi. Mehnatda mayiblanganda yoki kasb kasalligiga uchraganda beriladigan nogironlik pensiyalari ish staji davomiyligidan qat'i nazar tayinlanadi. Sog'lig'ini yoki mehnat qobiliyatini yo'qotganlik darajasiga qarab, nogironlikning uch guruhi aniqlanadi.

2-rasm. Mamlakatimizda nogironlik pensiyasini oluvchilarning ulushi (foizda)

Manba: Statistik ma'lumotlar asosida muallif tomonidan tuzuldi (www.stat.uz).

Yuqorida keltirilgan rasmda O'zbekistonda umumiy pensiya va nafaqa oluvchilarda nogironlik pensiya oluvchilarining ulushi tasvirlangan, unda ko'ringanidek nogironlik pensiyasini oluvchilar soni 2019-2022-yillar oralig'ida oshishi kuzatiladi bunga asosiy sabab bu COVID virusi natijasida aholida yuzaga kelgan kasalliklar va nogironlar uchun amal qiladigan turli xil imtiyozlarning amaliyotga tadbiiq etilishi bo'ladi.

“Boshqa mamlakatlardan ko'chib kelgan O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining oilalariga, basharti, boquvchi O'zbekiston Respublikasida ishlamagan bo'lsa, pensiyalar quyidagi hollarda tayinlanadi:

a) boshqa mamlakatlarda boquvchisini yo'qotganlik pensiyasini olgan oilalarga-boquvchisining ish stajidan qat'i nazar;

b) pensiya olmagan oilalarga-basharti, boquvchi ishlash to'xtatilgan kunga qadar tegishli stajga ega bo'lgan bo'lsa, mehnatda mayiblanganlik yoki kasb kasalligiga chalinganlik oqibatida vafot etgan taqdirda esa-boquvchining ish stajidan qat'i nazar” (Qosimov M.E, 2017)¹.

Xulosa o'rinda aytish mumkinki, yurtimizda olib borilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarning barchasi respublika aholisining manfaatlarini himoya qilish, jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Shu jumladan, ijtimoiy siyosatni amalga oshirish ham aholining o'tish davri davomidagi ijtimoiy jihatdan himoyalanganligini ta'minlashni ko'zda tutadi. Shu o'rinda tahlildan kelib chiqib quyidagi takliflarni keltirish mumkin:

- ish beruvchilar ishchi-xizmatchilarga ish vaqtida jarohatlanish yoki kasb kasalligi tufayli kasbiy mehnat qobiliyatini yo'qotganlik darajasini belgilash tartibi;

- ish vaqtida takrorlanib turadigan mehnatda mayiblanish va kasb kasalliklari holatlari boshqa korxonalar va tashkilotlarda yuz berishining oldini olish maqsadida tushintirish ishlarini olib borishda Kasaba uyushmalari rolini oshirish.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Vaxabov A.V, Davronov Sh.Z, Xo'jamqulov D.Yu (2018), “Davlat pensiya ta'minoti”, O'quv-uslubiy majmua, Toshkent-2018. 158-b.

2. Qosimov M.E (2017), “Nogironlik pensiyalari, ularni hisoblash, tayinlash va to'lash tartiblari”, Toshkent-2017, 77-b.

3. www.pfru.uz – O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari pensiya jamg'armasi rasmiy sayti.

4. www.stat.uz – O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi rasmiy sayti.

5. www.lex.uz - O'zbekiston respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi rasmiy sayti.

¹ Qosimov M.E (2017), “Nogironlik pensiyalari, ularni hisoblash, tayinlash va to'lash tartiblari”, Toshkent-2017, 77-b.

МАРКАЗИЙ БАНК МАЖБУРИЙ ЗАХИРА СИЁСАТИНИНГ ТИЖОРАТ
БАНКЛАРИНИНГ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДАГИ РОЛИ

Ш.Т. Ибодуллаев

Тошкент Кимё халқаро университетининг
мустақил изланувчиси, PhD

Ўзбекистон Республикасининг Марказий банки томонидан амалга оширилаётган пул-кредит сиёсатининг асосий инструментларидан бири бўлган мажбурий захира сиёсати тижорат банкларининг ликвидлигига ва депозит базасининг барқарорлигига бевосита ва кучли таъсир кўрсатмоқда. Бунинг сабаби шундаки, биринчидан, тижорат банкларининг хорижий валюталардаги депозитларига нисбатан ўрнатилган мажбурий захира ставкаси жуда юқори; иккинчидан, мажбурий захира ажратмалари суммаси тижорат банкларининг миллий валютадаги “Ностро” вакиллик ҳисобрақамидан олиб кўйилмоқда. Бу эса, алал-оқибат тижорат банкларининг ликвидлигига нисбатан кучли салбий таъсирни юзага келтирмоқда ва, бунинг натижасида, банклардаги баланслашмаган ликвидлик муаммосини чуқурлашишига олиб келмоқда.

Тараққий этган мамлакатларда ҳам мажбурий захира инструменти қўлланилади. Бироқ, мажбурий захира ажратмасининг суммаси банкларнинг “Ностро” вакиллик ҳисобрақамидан олиб кўйилмайди, балки, қолдиқ сифатида “Ностро” вакиллик ҳисобрақамида туради. Чунки, мажбурий захира сиёсати, асосан, икки мақсадда қўлланилади – тижорат банкларининг кредит экспансиясини жиловлаш ва банк тизимининг ликвидлигига таъсир этиш.

Эътироф этиш жоизки, 2018 йилда Марказий банкнинг мажбурий захира сиёсатига жиддий ўзгаришлар киритилди: «2018 йил 1 июндан бошлаб тижорат банклари томонидан мажбурий захирани шакллантириш жалб қилинган мажбурият ва депозитларнинг валюта туридан келиб чиқиб, мос равишда миллий ҳамда хорижий валютада амалга оширилиши белгиланди. Бундан ташқари, мажбурий захирага тортиладиган базага жисмоний шахслар депозитлари киритилди ва мажбурий захиралар миқдорига нисбатан ўртачалаш коэффициентини ўрнатилди. Депозитларнинг муддатлари бўйича мажбурий захиралаш меъёрлари қайта кўриб чиқилиб, муддатлари 1 йилдан 2 йилгача, 2 йилдан юқори бўлган депозитлар ҳамда бошқа мажбуриятлар учун уларнинг валюта турига қараб меъёрлари табақалаштирилди. Натижада, 2018 йилнинг май ойида хорижий валютанинг жами мажбурий захиралардаги улуши йил бошидаги 96 фоиздан 47 фоизгача пасайиб, қўшимча 2 трлн. сўмлик ликвидлик мажбурий захираларга жалб қилинди. 2018 йил 1 октябрдан бошлаб мажбурий захиралаш инструментини такомиллаштиришнинг иккинчи босқичи амалга оширилди. Мазкур босқичда мажбурий захираларни фақат миллий валютада шакллантириш тартиби жорий қилиниб, юридик ва жисмоний шахсларнинг депозитлари бўйича захиралаш меъёрлари бирхиллаштирилди, яъни миллий валютадаги депозитлар учун мажбурий захира меъёрлари пасайтирилди ва чет эл валютасидаги депозитлар бўйича мажбурий захира меъёрлари оширилди»¹.

Бироқ, мажбурий захира сиёсатига жиддий ўзгаришлар киритилишига қарамастан, тижорат банкларининг хорижий валюталардаги депозитларига нисбатан ўрнатилган мажбурий захира ставкаси юқорилигича қолмоқда. Бу эса, ўз навбатида, тижорат банкларининг ликвидлигига ва депозит базасининг барқарорлигига нисбатан салбий таъсирни юзага келтирмоқда.

Эътироф этиш жоизки, тараққий этган мамлакатларда мажбурий захирата лабномалар монетар сиёсат инструменти сифатида ўз аҳамиятини йўқотган. Аммо, ривожланаётган мамлакатларда монетар сиёсат инструментларидан фойдаланиш амалиётини такомиллашмаганлиги мажбурий захира сиёсати каби маъмурий мазмундаги инструментлардан фойдаланиш заруриятини юзага келтиради.

Мажбурий захира ставкаларини депозитларнинг муддати ва суммасига боғлиқ равишда табақалаштирилмаслиги, пировард натижада, тижорат банклари депозит базасининг мустаҳкамлигига нисбатан салбий таъсирни юзага келтиради. Бу эса, ўз навбатида тижорат банклари кредит эмиссияси ҳажмини сезиларли даражада ошириш имконини бермайди. Натижада, иқтисодиётнинг реал сектори корхоналарининг банк кредитларига бўлган талабини

¹ Ўзбекистон Республикаси Марказий банкнинг 2018 йилдаги фаолияти юзасидан ҳисобот. – Тошкент, 2019. – Б. 60//www.cbu.uz

қондириш, тижорат банклари кредит эмиссияси ҳажмини ошириш йўли билан монетизация коэффициенти даражасини ошириш, ипотека ва истеъмол кредитлаш амалиётларини такомиллаштириш йўли билан аҳолининг тўлов қобилиятини рағбатлантириш вазифаларини ҳал қилиш имконини бермайди.

Фикримизча, Марказий банкнинг мажбурий захира сиёсатини тижорат банкларининг ликвидлигига ва депозит базасининг барқарорлигига нисбатан салбий таъсирига барҳам бериш учун, биринчидан, муддатли депозитларни мажбурий захира талабномаларидан, уларни иқтисодиётнинг реал сектори корхоналарини кредитлаш ва улар томонидан чиқарилган қимматли қоғозларга инвестиция қилиш шarti билан, озод қилиш зарур; иккинчидан, тижорат банкларининг хорижий валюталардаги депозитларига нисбатан ўрнатилган мажбурий захира ставкасини уларнинг миллий валютадаги депозитларига нисбатан ўрнатилган мажбурий захира ставкаси даражасига туширган ҳолда, мажбурий захира ставкаларини унификация қилиш керак; учинчидан, хорижий валютадаги депозитлар бўйича ҳисобланган мажбурий захира ажратмаларини банкларнинг миллий валютадаги “Ностро” вакиллик ҳисобрақамидан олиб қўйиш тартибини бекор қилиш ва мажбурий захира ажратмалари суммасини миллий ва хорижий валюталардаги “Ностро” вакиллик ҳисобрақамларида фойдаланилмайдиган қолдиқ сифатида қолдириш зарур.

ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

FUTBOLCHILARNING MAXSUS PSIXOLOGIK TAYYORGARLIGINI TADQIQ ETISHNING ILMIIY-AMALIY JIHATLARI

Abdiholliqov Beknurjon Alisher o'g'li

Qarshi davlat universiteti

Sport faoliyati kafedrasini o'qituvchisi

Email: beknurnasaf94@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada futbolchilarning maxsus psixologik tayyorgarligini tadqiq etishning ilmiy-amaliy jihatlari tahlil qilingan. Shuningdek futbolchilarda maxsus psixologik tayyorgarlik holatini tadqiq etishning psixodiagnostik vositalari xamda futbolchilarda maxsus psixologik tayyorgarligini tadqiq etish bosqichlari keltirilgan. Futbolchilarda maxsus psixologik tayyorgarligi darajasi ko'rsatgichlari tahlili haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: psixologik tayyorgarlik, ilmiy-amaliy jihatlari, nazariyalar, metodologiya, psixologik tahlil, emotsional barqarorlik.

Kirish. Musobaqaga maxsus psixologik tayyorlash jarayoni avvalo sportchilarni irodaviy soha takomillashuvi, shu bilan birga g'alabaga intilish motivatsiyasining yuqoriligi hamda emotsional barqarorligi asosiy shartlaridan biri sanaladi. Irodaviy sifatlar shakllanishi dinamikasini tushunib olishdan oldin, ixtiyoriy harakatlarning o'zi nima degan savolga javob topish lozim sanaladi. Ixtiyoriy harakatlar bu muayyan qiyinchiliklar sharoitida namoyon bo'ladi, o'zini-o'zi ixtiyoriy tartibga solishga xizmat qiladigan xususiyatlardan biridir. Ixtiyoriy harakatlar shaxsning istak va xohishlari, motiv va maqsadlari hamda yo'nalishlarini qamrab olgan tizimdir. Bundan tashqari, ixtiyoriy harakatlarning namoyon bo'lishi, oldindan sezilgan vaziyatlarga ham uzviy bog'liq sanaladi.

Adabiyotlar tahlili. Xorij tadqiqotchilaridan D.Gouldning aytishicha, 12-14 yoshli o'smirlar o'zlaridagi ayrim irodaviy sifatlarini, jumladan, sabr-toqatlilikni ortiqcha baholaydilar. Kechinchalik 15 yoshga kelib, bunday baholash darajalari aniq tomonga o'zgaradi [1. 326]. Bunga sabab shuki, qat'iyatlilik, mustaqillik, maqsadga yo'nalganlik kabi sifatlar 15 yoshga kelib, o'smir sportchilar tomonidan yaxshi anglangan bo'ladi.

L.P.Matveyevning yozishicha, ixtiyoriy harakatlar sport faoliyatida nafaqat motivlar yig'indisidan, balki muvaffaqiyatsizlik, qo'rquv, g'alaba qozonish istagi, shuningdek, asab tizimining xususiyatlari bilan ham namoyon bo'ladi [2. 355]. Mazkur mulohaza shuni anglatadiki, asab tizimining xususiyatlari va o'smirning sport turiga bo'lgan moyilligi, yuksak natijalarga erishishning psixologik omillaridan biri hisoblanadi.

B.G.Mesheryakova tomonidan ishlab chiqilgan "Psixologiya fanidan katta ilmiy lug'at" kitobida keltirilishicha, ixtiyoriy harakatlar - bu tanamizning ixtiyoriy funksiyalari hisoblanib, u miya faoliyati bilan tartiblangan. Biroq uni avtomatik harakatlar deb atash noto'g'ri sanaladi. Chunki har bir vazifa yoki topshiriqni bajarishda shaxs yangi talablarga bo'ysunishga majbur. Va buning uchun u ba'zi qiyinchiliklarni yengib o'tishi va ularni bartaraf eta olishi lozim bo'ladi [3. 172]. ya'ni nerv markazlari shunday tartibga solinganki, ba'zi qo'zg'atuvchilar miyaning ayrim qismlarida faollikni yuzaga keltiradi va oxir-oqibat inson yangi vaziyatga o'z harakatlarini moslashtirishga intiladi. Irodaviy sifatlarining shakllanishi dinamik xarakterga ega bo'lib, o'smirlik yoshi aynan shu masalani yoritishning davrlaridan biri sanaladi.

A.L.Popovning so'zlariga ko'ra, o'smir sportchilarning irodaviy sifatleri va motivatsiyasining dinamik shakllanishi quyidagilarga bog'liq bo'ladi [4. 142]:

- tanlangan kasb turiga qiziqishning barqarorligi;
- faoliyatning samaradorligi;
- musobaqalarda ishtirok etish darajasi;
- murabbiy va jamoa bilan bo'ladi shaxslararo munosabatlar;

– o‘smir sportchining muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizlikka bo‘lgan real va konstruktiv munosabati;
 – mashg‘ulotlarning yuqori darajada emotsional tusda tashkil etilganligi;
 – murabbiylarning o‘smir sportchilarning shaxsiy va individual xususiyatlarini bilish imkoniyati va boshqalar. Shu jihatdan qaralganda, o‘smir sportchilarda sport faoliyati motivlarini intensiv shakllantirish hamda irodaviy sifatlarning dinamik o‘shini ta‘minlash ishlari, murabbiy faoliyatining muhim jihati hisoblanadi. O‘smir sportchilarda irodaviy sifatlarning shakllanishining dinamik xususiyatlari, bir tomondan tashqi omillar orqali tushuntirilsa, ikkinchi tomondan yosh xususiyatlari bilan tushuntiriladi. Biroq, bizningcha, o‘smirlar o‘z xatti-harakatlarini ichki stimulyatsiya (o‘z-o‘zini rag‘batlantirish) asosida tartibga soladilar. Shu bilan birga, o‘smirlarning irodaviy sohasi juda ziddiyatli soha hisoblanadi. Bunga sabab, o‘smirning umumiy faolligi sezilarli darajada oshgani sayin, uning ixtiyoriy faoliyati uchun tajribalar yetishmaydi. Shu bois, ba‘zan o‘smir sportchilarda tartib-intizom pasayadi, o‘jarlik namoyon bo‘ladi. Yana bir sabab sifatida neyrodinamik o‘zgarishlar tan olinadi. O‘z vaqtida qilingan nazorat ularning xulqida jasoratlik, vatanparvarlik, qahramonlik kabi sifatlarning shakllanishiga xizmat qiladi.

Natijalar va ularning tahlili. S.G.Garnishevning yozishicha, sportda dinamik xarakterdagi barcha ehtiyojlarni qondiruvchi yagona motivlar mavjud emas. Shuning uchun, irodaviy sifatlarning dinamik o‘shida motivlar turining namoyon bo‘lishi quyidagilarga ajratiladi [5. 112]:

- sport faoliyatining mohiyatini tushunish – biologik va ijtimoiy, tashqi va ichki, shaxsiy va ijtimoiy, etnik, mafkuraviy va axloqiy;
- faoliyat turi bilan bog‘liq muloqot motivlari, o‘yin, o‘qish, professional ko‘nikmalar, sport va unga oid ijtimoiy tadbirlar;
- vaqtinchalik xususiyatlarini hisobga olgan holda - vaziyatli va doimiy, qisqa muddatli va muntazam;
- motivlarning ahamiyatini tushungan holda birlamchi, ikkilamchi tarzda anglash jarayoni.

Yuqoridagi qarashlardan farqli o‘laroq, odatda odamlarning irodaviy sohasini o‘rganish yuqori darajadagi jismoniy va psixologik faoliyatni o‘rganish bilan barobardir. Chunki yuqori darajadagi jismoniy vazifalar maxsus harakatlarni ta‘minlovchi irodaviy sifatlarning rivojlanishiga keng xizmat qiladi.

1-jadval

Chidamlilikni baholash so‘rovnomasi bo‘yicha umumiy o‘rtacha ko‘rsatkichlar (Styudentning t-mezoni bo‘yicha)

Shkala	Tajriba guruhi			Nazorat guruhi		
	Guruh	M	t-statistika ($p \leq 0,05$); ($p \leq 0,01$)	Guruh	M	t-statistika ($p \leq 0,05$); ($p \leq 0,01$)
Chidamlilik	Qashqadaryo	4	0,09	Qashqadaryo	3	0,14
	Samarqand	3		Samarqand	2	

Sportchilarda irodaviy sifatlarning shakllanishiga ta‘sir qiluvchi psixologik omillar yuzasidan olingan tadqiqot natijalaridan ma‘lum bo‘lishicha, futbolchilarning ko‘rsatkichlari o‘ziga xos amaliy natijalarni keltirib chiqargan. Futbolchilarda chidamlilikni baholash umumiy o‘rtacha ko‘rsatkich “chidamlilikni” shkalasi bo‘yicha 4-3 ni tashkil etadi. Bu esa standart ko‘rsatkich bo‘yicha o‘rtachani tashkil etgan. Bu ko‘rsatkichga ega bo‘lgan futbolchilarda irodaviy faoliyatning bevosita motivi tariqasida harakatlar tizimini vujudga keltiruvchi, ularni tartibga soluvchi rang-barang vaziyatlar sharoitlar namoyon bo‘ladi. Shuni unutmashlik joizki, shaxsning irodaviy faoliyati obyektiv jihatdan boshqa kategoriyalar bilan bog‘langandir.

YE.B.Kuzminning ta‘kidicha, sport motivlarining rivojlanishi mashg‘ulotlarining tuzilishi bilan bog‘liq bo‘lib, sport turlarida bir-biridan farq qiladi. Muallifga ko‘ra, o‘smir sportchilarda, jumladan, futbolchilarda sport motivlarining shakllanish dinamikasi ikki bosqichda amalga oshadi [6. 61]:

- sport bilan shug‘ullanishning o‘smir tomonidan ijtimoiy jihatdan ma‘qullanishi;
- sportdagi maqsadlarning qabul qilinishi va bu borada o‘z munosabatiga ega bo‘lish. O‘smirlarda ham boshqalar kabi sport motivlarining yuqori darajada namoyon bo‘lishi 2-3 yildan so‘ng yuzaga keladi. Ushbu fikrlarga qo‘shimcha ravishda boshqa olimlar ham bu borada o‘z fikr-mulohazalarini bildirganlar.

Xulosa. Boshqa sport turlaridan farqli ravishda, futbol jamoaviy xarakterdagi sport turi sanalib,

unda muvaffaqiyat garovi sifatida, jamoaviy faollik, tezkorlik, sherikni his qila bilish, uzoqdan mo'ljal ola bilish kabi qobiliyatlar muhim sanaladi. Axloqiy komponent - o'quv mashg'ulotlari, sohaga oid darsliklar, soha tarixiga oid ma'lumotlar orqali rivojlanadi. Shuning uchun, axloqiy jihatdan shakllangan sportchi o'smir yoshlargina qahramonlik ko'rsata olishadi. O'smir sportchilarda irodaviy fazilatlarining shakllanishi, ijtimoiy munosabatlar tizimiga kirishish bilan hamohang kechib, u mustaqil bo'lishga intilish, axloqiy jihatdan tajriba orttirish, shaxsiy tajribani egallash kabilar bilan xarakterlanadi.

Hozirga qadar o'smir sportchilarda irodaviy sifatlarning shakllanganlik darajasini psixodiagnostik jihatdan baholash va tekshirish borasida ko'plab ishlar amalga oshirilgan. Biroq mahalliy tadqiqotlarda bu borada aytarlicha ishlar amalga oshirilmagan. Qolaversa, aynan o'smir yoshdagi sportchilarning irodaviy sifatlarini tadqiq etuvchi psixodiagnostik usullar va psixokorreksion dasturlar tizimlashtirish ishlarga zarurat sezmoqda.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Гоулд Д. Основы психологии спорта и физической культуры/ Гоулд Д., Уэйнберг Р.: БМСИ, 2001. – 326 с.
2. Меньшикова А.Л. Публичность соревнований как омил психологического воздействия на личность спортсмена / А.Л. Меньшикова // Спортивная психология в трудах отечественных специалистов / Сост. и общая редакция И. П. Волкова. — СПб.: Питер, 2002. – С. 355- 361.
3. Большой психологический словарь. Под ред. Мещерякова Б.Г., Зинченко В.П. М.: 2003 – 172 с.
4. Попов А.Л. Спортивная психология: Учебное пособие для физкультурных вузов и факультетов физического воспитания. – М.: Флинта: Наука, 2001.– 142 с.
5. Гарнышев С.Г. К вопросу психолого-педагогической проблемы формирования спортивной мотивации юных волейболистов // Успехи современного естествознания. – 2012. - № 5. – С. 112-113.
6. Кузьмин Е. Б. Педагогические условия формирования спортивной мотивации у юных спортсменов / Е. Б. Кузьмин, Ю. П. Денисенко // Педагогико-психологические и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта. - 2014. - № 2 (31) - С. 61 - 69.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA XALQ OG'ZAKI IJODIDAN FOYDALANISH

Abdivasiyeva Gulshoda Yuldashевна
Samarqand viloyati Payariq tumani
62-maktab o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada xalq og'zaki ijodi hamda uning turlari, boshlang'ich sinflarda dars jarayonida xalq og'zaki ijodidan foydalanish haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: xalq og'zaki ijodi, badiiy adabiyot, amaliy faoliyat, folklor, xalq musiqasi, havaskorlik faoliyati. Ta'lim-tarbiya.

Xalq ijodi - xalq ommasining badiiy, ijodiy-amaliy va havaskorlik faoliyati; an'anaviy moddiy va nomoddiy madaniyatning xalq og'zaki badiiy ijodi, xalq musiqasi, xalq teatri, xalq o'yinlari, qo'g'irchoqbozlik, dor va yog'och oyoq o'yinlari, xalq tasviriy va amaliy bezak san'ati hamda texnikaviy va badiiy havaskorlik kabi ijodiyot turlari hisoblanadi. Yaratilishi va ijodiy jarayonida ko'pchilikning ishtiroki bo'lgan xalq ijodining turlari xalq turmush tarzi, yashash sharoitlari, ijtimoiy mehnat darajasiga moye ravishda shakllanib, avloddan-avlodga, doimiy ravishda mukammallashib, sayqallashib, tobora an'anaviylashib brogan.

Ma'lumki, boshlang'ich ta'lim insonning bilim va tarbiya olishida poydevor vazifasini o'taydi. Mazkur jarayonda xalq og'zaki ijodidan foydalanish o'quvchilarni rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Boshlang'ich sinf "O'qish kitobi" darsligida berilgan xalq og'zaki ijodiga mansub materiallarni o'qish jarayonida o'quvchilar nafaqat o'zbek xalqining o'lmas ma'naviyat buloqlaridan bahramand bo'ladilar, balki o'zlari ham sevib o'qigan ertak-dostonlardagi qahramonlar kabi vatanparvar, mard, jasur, mehnatsevar, kamtar va mehribon insonlar bo'lib yetishishni orzu qiladilar.

Buyuk allomalarimizning ibratomuz hayotlari, xalq tinchligi va or-nomusi haqidagi asarlari judayam qimmatlidir. Rivoyatlar mavzu doirasidan tahlil va misollar bilan yoritiladi. Rivoyatlarni o'rganish doimo yosh avlod uchun qiziqarli va muhim manba hisoblanadi. Latifa va topishmoqlar esa hozirjavoblikka, tez aytishlar so'zlarni har doim to'g'ri talaffuz qilishga, maqollar so'zga ko'rk berishga muhim ahamiyat kasb etadi. Qo'shiqlar xalqimizning quvonchini, shodligini yoki g'amhasratini ifodalaydi. Ertaklar bolalar fantaziyasini o'stirishga katta xizmat qiladi. Har bir aytilgan ertak bolalarda o'zgacha taassurot qoldiradi. Bolalar doimo sehgarga o'xshab qolishni xohlaydi, sehrli buyumlari bo'lib qolishni xohlaydi, behisob kuchga ega bo'lib qolishni istaydilar va har bir ertak qahramonini, avvalambor, o'zida ko'radi. Ertaklar yordamida koinotga chiqadilar, yerning tagiga kiradilar, yerning tog'-u toshlari va sahrolarida yuradilar. Ana shu davr mobaynida esa nima yaxshi-yu, nima yomon ekanligini anglay boshlaydilar.

Boshlang'ich sinflarda xalq og'zaki ijodi o'quvchilarga madaniyat, an'ana va tarixni o'rgatishda muhim rol o'ynaydi. Bu ijod shakllari bolalarga nafaqat qiziqarli va foydali bilimlar beribgina qolmay, balki ularning til va mantiqiy fikrlashini ham rivojlantiradi. Shuningdek, xalq og'zaki ijodini dars jarayonida qo'llash orqali o'quvchilarning qiziqishini oshirish, ularni faol ishtirok etishga undash va ijodiy faoliyatga jalb qilish mumkin. Bu jarayonlar bolalarning shaxs sifatida rivojlanishida muhim ahamiyatga ega.

1. Qiziqish:

- Bolalar uchun mo'ljallangan qisqa hikoyalar yoki ertaklar.
- O'yinchoq va qiziqarli ma'nolar bilan to'ldirilgan.

2. Ertaklar:

- O'tmishdagi qahramonlar, afsonalar va fantastik voqealar.
- Ertaklar orqali axloqiy saboqlar berish.

3. Masallar:

- Qisqa, o'qish va o'rganish uchun qulay bo'lgan hikoyalar.
- Ular ko'pincha axloqiy saboqni o'z ichiga oladi.

4. Nashidalar va qo'shiqlar:

- Milliy musiqiy an'analarni o'z ichiga olgan bolalar qo'shiqlari.
- Raqs va o'yinlar bilan birga ijro etilishi mumkin.

5. Latifalar:

- Qiziqarli va kulgili hikoyalar.
- Bolalarni kuldirish va ularning ijtimoiy muloqotini rivojlantirishga yordam beradi.

6. Yodgorliklar:

- O'zbek xalqining tarixiy shaxslarini yodga olish uchun mo'ljallangan she'rlar yoki hikoyalar.

- Ular orqali tarixiy merosni tushuntirish.

Xalq og'zaki ijodidan foydalanishda quyidagi jihatlarga e'tibor berish zarur.

- Darslarda foydalanish: Xalq og'zaki ijodini dars jarayonida qo'llash, bolalarning qiziqishini oshiradi va ularni faol ishtirok etishga undaydi.

- Ijodiy faoliyat: O'quvchilarga o'z hikoyalarini yozishni, ertaklarni yaratishni taklif qilish, ularning ijodkorligini rivojlantiradi.

- Tadbirlar: Milliy bayramlar yoki tadbirlarda xalq og'zaki ijodini namoyish etish, bolalarning madaniyatga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinflarda xalq og'zaki ijodi nafaqat bolalarning bilimni oshiradi, balki ularning madaniy merosga bo'lgan hurmatini ham shakllantiradi. Bu jarayon bolalarning shaxs sifatida rivojlanishida muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Pedagogika. Bilim olishning intellektual tizimini ishlab chiqish nazariyasi va amaliyoti .I. Mirzayev Toshkent-2019.

2. Раҳматова Ф. Ф. ИҚТИДОРЛИ ЎҚУВЧИЛАР БИЛАН ИШЛАШНИНГ ПЕДАГОГИК-ПСИХОЛОГИК ЎЗИГА ХОСЛИКЛАРИ //PЕDAGOGS jurnali. – 2022. – Т. 7. – №. 1. – С. 669-680.

3. Ganievna, Fotima R. "Intellectual Youth is the Future of Our Country." International Journal on Integrated Education, vol. 4, no. 6, 2021, pp. 58-62, doi:10.31149/ijie.v4i6.1934.

4. Samadov, A. R. (2020). Constructive importance of aesthetic ideal in forming aesthetic consciousness of the person. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, 24(4), 1935-1945.

MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI
BARKAMOL AVLOD QILIB TARBIYALASH

Sheraliyeva Mohichehra Bolibekovna
Samarqand shahar 80-maktabda
boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilari ongida milliy qadriyatlarni singdirish borasidagi fikrlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: milliy qadriyat, milliylik, boshlang'ich sinf, barkamol avlod, tarbiya.

Bugungi kunda umuminsoniy qadriyatlar va milliy madaniyatimizni asoslarini e'tiborga olib ta'lim-tarbiya mazmunini va milliy mafkurani shakllantirib borish imkoniyatlariga katta e'tibor qaratilmoqda. Shuningdek, xalq og'zaki ijodidan foydalanib, sharq mutafakkirlarining tarbiya va odob-axloqqa doir g'oyalari asosida yosh avlodni komil inson qilib tarbiyalash ishlari amalga oshmoqda. Bunday mas'uliyatli vazifalar asosida xalq og'zaki ijodi, an'analari, urf-odatlar asosida barkamol avlodni voyaga yetkazish ularni ko'proq o'z millatini sevishga g'ururlanishga sharqona g'oya va ta'limotlarni o'rganib ularni kelajakka tadbiq etishga zamin yaratadi.

Har bir davlatning rivojlanishi uchun oldiga qo'ygan maqsadlarida, albatta, yosh avlodga mukammal bilim berish, uning tarbiyasi bilan erishadi. Muhtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev o'z ma'ruzalarida: "Yurtimizdagi har qaysi inson, har qaysi oilaning eng ezgu orzu-maqsadlari, hayotiy manfaatlari, avvalambor uning farzandlari timsolida namoyon bo'ladi, ro'yobga chiqadi", degan fikrni aytib o'tgandilar. Demak yosh avlodni barkamol qilib tarbiyalash eng muhim vazifalardan sanaladi. Ushbu jarayon o'quvchilarning nafaqat bilim olishlarini, balki ularni axloqiy, ma'naviy va estetik jihatdan rivojlantirishni ham o'z ichiga oladi.

Milliy qadriyatlar - bir xalqning madaniyati, an'analari, urf-odatlar, til va tarixidan kelib chiqqan, uning o'ziga xosligini ifodalovchi asosiy tamoyillar va normadir. Ular xalqning ruhiyati, xarakteri va hayot tarzini belgilaydi.

Milliy qadriyatlar quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi:

1. Madaniy an'analar:

- O'tmishdan meros bo'lib qolgan urf-odatlar, bayramlar, marosimlar.
- San'at, adabiyot, musiqa va boshqa madaniy ifodalar.

2. Til:

- Milliy til va uning go'zalligi, ahamiyati.
- Til orqali milliy identitetni saqlash va rivojlantirish.

3. Tarix:

- O'zbek xalqining tarixiy yo'li, qahramonliklari va muhim voqealari.
- Tarixiy shaxslar va ularning meroslari.

4. Axloqiy qadriyatlar:

- Yaxshilik, adolat, samimiyat, mehr-oqibat kabi axloqiy tamoyillar.
- Oila va jamiyatdagi munosabatlar.

5. Diniy qadriyatlar:

- Millatning diniy e'tiqodlari va ularning hayotdagi o'rni.
- Diniy marosimlar va an'analar.

6. Estetik qadriyatlar:

- Go'zallikni anglash va qadrlash.
- San'at va estetik didni rivojlantirish.

7. Jamoatchilik va ijtimoiy mas'uliyat:

- Jamiyatda bir-biriga nisbatan hurmat va hamkorlik.
- Yosh avlodni tarbiyalashda jamoatchilikning roli.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini milliy tarbiyalash metodikasida uch masala

-tushuntirish,

-rag'batlantirish muhim o'rin tutadi.

Bularga amal qilmasdan kutilgan samaraga erishish imkoni yo'q. Intellektual yoshlarning bilim olish sifatini oshirishga keng imkon beradi. Ta'lim sifati - bu "ta'lim oluvchi-ta'lim beruvchi" darajasida muntazam ravishda, ta'lim oluvchilarning real imkoniyatlari darajasidan kelib chiqib

yo'lga qo'yish, ya'ni yaqin rivojlanish zonasini nazarda tutishni anglatadi. Shunga ko'ra, bugungi kunda ta'lim muassasalarida ta'lim oluvchilarning qiziqishlari yo'nalishlarini aniqlash, tashxis ishlarini tizimli tashkil etish, ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilarning o'zlashtirish xususiyatlariga asoslanish alohida ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, milliy qadriyatlar nafaqat xalqning o'ziga xosligini belgilaydi, balki uning kelajagi uchun ham muhim ahamiyatga ega. Ularni saqlash va rivojlantirish - har bir avlodning burchidir. Bu qadriyatlarni yosh avlodga yetkazish orqali ularning barkamol shaxslar bo'lib shakllanishiga hissa qo'shish mumkin. Eng muhimi yurtimiz kelajagini mustahkamlash uchun kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni milliy ruhda tarbiyalash orqali ularda milliy tafakkur, milliy ong, milliy mafkura, milliylikimizning bugungi ko'rinishlarini saqlash va davom ettirish kabi ko'plab jarayonlarni amalga oshirishda e'tiborli bo'lishimiz zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning Madaniyat markazi vakillari bilan o'tkazgan uchrashuvda so'zlagan nutqi. 25.01.2017 Toshkent.
2. Milliy istiqloq g'oyasi va ma'naviyat asoslari darsligi. 8 sinf, Toshkent "Ma'naviyat" nashriyoti, 2015-yil.
3. Bustanovna, I. D. (2021). Socio-ethnic factors of psychological adaptation of foster-families and children. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(6), 34-37.
4. Ganievna, Fotima R. "Intellectual Youth is the Future of Our Country." *International Journal on Integrated Education*, vol. 4, no. 6, 2021, pp. 58-62, doi:10.31149/ijie.v4i6.1934.

Zulfizar Umarova,
English Teacher

Abstract: This article reveals the importance of teaching English as the “fifth skill” after listening, speaking, reading and writing skills due to the international importance and globalization of the English language.

Key words: culture, culture education, intercultural communication skills, language skills

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz tilining xalqaro ahamiyati va globallashuvi tufayli madaniyatni tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish malakalaridan keying “beshinchi malaka” sifatida o'qitishning ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: madaniyat, madaniyatni o'qitish, madaniyatlararo muloqot malakasi, til ko'nikmalari

Аннотация: В этой статье раскрывается важность преподавания английского языка как «пятого навыка» после навыков аудирования, говорения, чтения и письма в связи с международной значимостью и глобализацией английского языка.

Ключевые слова: культура, культурное образование, навыки межкультурного общения, языковые навыки

Today, language learners in our country are studying foreign languages in order to obtain BA degrees in foreign countries. When we observe their educational processes, we see that they face some difficulties in foreign countries precisely because they have not developed the competence of intercultural communication. One of the most important reasons for developing intercultural communication is to increase the awareness of our language learners about their cultural identity and background.

The global goals of teaching intercultural communication are reflected in achieving international harmony, simplifying and facilitating intercultural communication, and contributing to the neutralization of stereotypes. According to Korotova, successful intercultural cooperation means mutual understanding, strengthening of mutual relations in professional cooperation. Therefore, along with mastering a foreign language at an excellent level, it is appropriate to adequately analyze and accept the socio-cultural diversity of partners in the process of solving practical tasks.

We come across the most common specific topic referring to culture **with a big ‘C’** and **a small ‘C’** in literature review. According to B. Tomalin, S. Stemleski, Patrick Moran, big ‘C’ represent knowledge about British and American life and institutions, works of art interpreting daily life, art, sports, culture, literature, interesting and sometimes useful knowledge that includes socio-cultural facts such as history, architecture, music, famous figures, and such information is often included in textbooks. Small ‘C’ represents one’s knowledge, skills and competence about customs, traditions or experiences that are considered a part of the normal life of the representatives of a certain culture. In this process, a person’s ability to pre-understand cultural information develops gradually. His/her cultural awareness is reflected in his successful work with representatives of other cultures. So, intercultural competence in a foreign language embodies big ‘C’ and small ‘C’, extralinguistic aspects in the process of intercultural communication (worldview, rituals, customs, the language of human organs, taboos, stereotypes, the role of society in multicultural cultures, image, symbols), requires the development of knowledge, skills and competences related to the appropriate use of cultural features (greetings, ways of expressing politeness, address style, idioms, etc.)

In big ‘C’ culture is viewed as civilization, the great achievements of a people as reflected in their history, social institutions, works of art, architecture, music and literature. With the characteristics of big ‘C’ culture, when it is emphasized in English teaching and learning classroom, the learners may have the idea that the culture of the target language is something to be visible and audible. The learners may also get the message that the target culture is something they need to learn but not necessarily live (Edwards & Farghaly, 2006). In other words, the language learners may take cultures as some existing facts to know about and no need to seek for why and how a particular culture forms. If we compare big ‘C’ culture with little ‘C’ culture is particularly essential, because certain ways of thinking, behaving and using a language are a direct outcome of socio-cultural values, norms, beliefs, and assumptions. In language use, little ‘C’ culture not only determines the norms of appropriate use within the framework of a society, but can potentially create pragmatic failure, especially in

interactions with people from other cultures.

Tomalin and Stempleski (1993) believe that the content of foreign culture education should include the following: cultural knowledge, cultural values, cultural behavior and cultural understanding skills:

-cultural knowledge: big 'C' cultural knowledge, as described in the book "Cultural Awareness" by Tomalin and Stempleski (1993);

cultural values: "psyche" of the country, i.e. people's views, attitudes (family, hospitality, patriotism, justice);

-cultural behavior: knowledge of daily activities and behavior;

-the ability to understand culture: to develop intercultural awareness using English as a means of communication;

Also, due to the international importance and globalization of the English language, they consider it necessary to teach culture as the 'fifth language skill' after listening, speaking, reading and writing skills.

To sum up, the main issue of teaching intercultural communication is to develop language learners' intercultural competence, and its main practical task is to ensure interaction between representatives of different national cultures.

References:

1. Edwards, J. & Farghaly, A. (2006). Locating Culture in Unexpected Places. *Proceedings of the CATESOL State Conference*, T
2. Tomalin, B. & Stempleski, S. (1993). *Cultural awareness*. Oxford: Oxford University Press.

Farrukh Ziyotov

EFL Teacher of Specialized boarding school
“Prosperous home” No. 18 for “visually impaired”
children with special educational needs, Karshi

Abstract: This article presents several interactive activities to develop pupils’ speaking skills during English lessons at secondary schools.

Keywords: Teaching English, secondary school, speaking activities, pupils, interactive learning

Annotatsiya: Ushbu maqolada o’rta maktablarda ingliz tili darslarida o’quvchilarning nutq ko’nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan bir qancha interfaol metodlar ko’rib chiqiladi.

Kalit so’zlar: Ingliz tilini o’qitish, o’rta maktab, nutq faoliyati, o’quvchilar, interaktiv ta’lim

Now, English is the most important and compulsory subject at schools in our country so that pupils have a foundational understanding of the language. Learning a language requires four skills: speaking, listening, writing, and reading. The ability to communicate clearly and effectively is something that youngsters will gain in school and will benefit them throughout their lives. Speaking skills are described as the abilities that enable us to communicate successfully. Speaking and conversation cannot be taught without communication. They allow us to transmit information verbally in a way that the listener can understand. Speaking is an interactive process in which information is shared and, when needed, acted upon by the listener. To effectively communicate, both speaking and listening abilities must be developed. There are several interactive activities that can be used to develop pupils’ speaking skills in order to make them engaged and interacted during the lesson. Here, we list some of them below.

Describe a picture

Giving pupils a single image and asking them to describe what it is in it is another technique to use visuals in a speaking exercise. Pupils can divide into groups for this task, and each group will receive a unique picture. After groups have discussed the image, a representative from each group presents the image to the class. In addition to improving pupils’ public speaking abilities, this exercise helps them be more imaginative and creative.

Find the difference

Pupils can do this assignment in pairs, and each pair will receive two distinct images, for instance, a photo of boys playing football and another picture of girls playing tennis. Pupils talk about the photographs’ similarities and/or differences in pairs.

Information gap activity

Pupils are expected to work in pairs on this assignment. Partners will exchange information, with one pupil possessing information that the other does not. Activities that close the information gap can be used to solve problems or gather data. Every partner is crucial to the task at hand since without their cooperation, the others won’t be able to do it. Everyone gets the chance to speak extensively in the target language during these exercises, which is why they are beneficial.

Storytelling

Pupils can summarise a tale or story they heard previously, or they can make up their own stories to share with their classmates. Story telling encourages creative thinking. It also teaches pupils how to convey ideas in the format of beginning, development, and ending, which includes the characters and location required for a story. Pupils can also tell riddles and jokes. For example, at the start of each class session, the teacher may ask a few pupils to give brief riddles or jokes as an introduction. In this manner, the teacher will not only address the pupils’ speaking abilities, but will also capture the interest of the entire classroom.

Story Completion

This is an extremely fun whole-class, free-speaking activities in which pupils sit in a circle. For this practice, the teacher begins telling a tale but stops after a few sentences. Then, each pupil begins to narrate from where the preceding one ended. Each pupil is asked to add between four and ten sentences. Pupils can create new characters, events, descriptions, and so on.

Reporting

Pupils are expected to read a newspaper or magazine before class, and during class, they are expected to report to their peers the news stories they thought were most interesting. Before class, pupils can also discuss if they have had any experiences in life that they would like to share with their peers.

Simulations

Simulations are quite similar to role plays, but what distinguishes simulations is that they are more sophisticated. In simulations, pupils can bring items into the classroom to create a realistic setting. For example, if a pupil is playing the role of a singer, she will bring a microphone to sing. Role plays and simulations offer numerous advantages. First, because they are entertaining and inspire pupils. According to Harmer (2015), role-plays boost the self-confidence of apprehensive pupils because in role play and simulation activities, they play a different character and do not have to speak for themselves, allowing them to avoid taking on the same level of responsibility.

To sum up, speaking is a crucial component of learning a foreign language. Proficiency in a foreign language enhances a learner's chances of academic achievement as well as success in all aspects of life after graduation. As a result, it is crucial that language instructors give teaching speaking their whole focus. It is preferred to provide a rich environment where genuine communication occurs rather than pushing pupils towards mere memorisation. Instead, a variety of speaking exercises as mentioned above can greatly aid pupils in acquiring the fundamental knowledge and skills needed for daily living.

References:

1. Harmer, J. (2015). *The practice of English language teaching (With DVD)*. Pearson.
2. Brown, H. D. (2001). *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy*. San Francisco: State University.

ВЛИЯНИЕ ФАКТОРА ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА ВОСПИТАНИЮ МОЛОДЕЖИ НА ВОСТОКЕ И ЗАПАДЕ: КОМПАРАТИВНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД

Саидова Камола Усканбаевна,
Профессор международного университета
Tashkent International University of Education
e-mail: t453@tiue.uz

Аннотация: В данной статье автором рассматривается влияние глобализации на педагогические вопросы воспитания молодежи в контексте компаративного подхода к педагогике Востока и Запада. Автором обращается внимание на сходства и различия в этом процессе между двумя цивилизациями.

Ключевые слова: воспитание, педагогика, компаративистика, глобализация, Восток, Запад.

Глобализация – это процесс, который в настоящее время оказывает значительное влияние на все сферы жизни, включая образование и педагогические подходы. Это приводит к изменениям в культуре, экономике, политике и социальной сфере, а также влияет на взаимодействие между странами и регионами. В этом аспекте необходимо рассмотреть влияние глобализации на педагогические подходы Востока и Запада.

Педагогические подходы Востока и Запада имеют свои исторические корни, которые сформировались в разных условиях и под влиянием различных факторов. Восточная педагогика развивалась в азиатских странах, таких как Китай, Япония и др., а Западная педагогика – в Европе и Америке. Исторические события, социокультурные и экономические условия, религиозные и философские убеждения влияли на формирование и развитие педагогических подходов в каждом из этих регионов [1, 55].

Восточная педагогика имеет древние корни и тесно связана с философскими и религиозными традициями Востока. Например, в Китае педагогика развивалась под влиянием конфуцианства, даосизма и буддизма. Конфуцианство, основанное на учениях Конфуция, акцентировало внимание на воспитании моральных принципов, семейных ценностей и уважении к старшим. Буддизм, в свою очередь, учил о принципах милосердия, сострадания и самосовершенствования. Даосизм, представляющий собой учение о гармонии с природой и самоосознании, также оказал влияние на педагогические подходы Востока.

В Японии педагогика развивалась под влиянием школы Синто, буддизма и конфуцианства. Школа Синто, являющаяся японской национальной религией, уделяла особое внимание воспитанию духовности и поклонению предкам. Буддизм и конфуцианство также оказали значительное влияние на японскую педагогику, пропагандируя характерные этические нормы и ценности.

Западная педагогика имеет свои корни в античности и средневековье. В античности педагогика развивалась в Греции и Риме. Греческая педагогика, основанная на учениях Сократа, Платона и Аристотеля, акцентировала внимание на развитии интеллектуальных способностей, философии и диалоге. Римская педагогика, в свою очередь, уделяла большое внимание военному образованию и подготовке к гражданской жизни [2, 8].

В средневековой Европе педагогика развивалась под влиянием христианства и феодализма. Христианская педагогика акцентировала внимание на религиозном воспитании, моральных ценностях и подчинении Богу. Феодализм оказал влияние на образование и разделение общества на определённые сословия.

Педагогические подходы Востока претерпели значительные изменения на протяжении истории, отражая социально-экономические, политические и культурные изменения в регионе. В древности педагогика Востока была ориентирована на воспитание духовности, моральных ценностей и соблюдение традиций.

В Китае, например, педагогика развивалась в рамках императорской системы и акцентировала внимание на воспитании будущих чиновников. Важным аспектом китайской педагогики было обучение древним классикам, таким как «Книга Перемен» и «Дао дэ цзин». Кроме того, воспитание детей в Китае осуществлялось в семье, где именно родители играли ключевую роль в их воспитании.

В Японии педагогика также развивалась в рамках императорской системы и была

ориентирована на воспитание будущих самураев и чиновников. Важным аспектом японской педагогики было обучение этикету, искусству и боевым искусствам. Традиционное японское образование включало такие элементы, как каллиграфия, церемония чаепития и икебана.

Со временем педагогические подходы Востока претерпели изменения под воздействием западной культуры и глобализации. Вместе с развитием технологий и коммуникаций, восточные страны стали активно взаимодействовать с Западом и принимать в свою педагогическую практику некоторые западные методики и подходы. Например, в Японии были внедрены западные методы обучения, такие как система школьного образования и использование учебников.

Однако, несмотря на влияние Запада, педагогические подходы Востока сохраняют свои особенности и уникальные черты. Восточная педагогика продолжает акцентировать внимание на развитии духовности, этикету, морали и уважении к традициям [3, 30]. Западные методики обучения, такие как игровые методы, индивидуальное обучение и участие в общественных мероприятиях, также активно используются в современной практике.

В целом, педагогические подходы Востока и Запада имеют свои исторические корни, которые сформировались под влиянием различных факторов. Восточная педагогика развивалась под влиянием философских и религиозных традиций Востока, таких как конфуцианство, буддизм и даосизм. Западная педагогика имеет свои корни в античности и средневековье, и развивалась под влиянием христианства и феодализма. Педагогические подходы Востока и Запада продолжают эволюционировать под влиянием глобализации и взаимодействия между культурами. Восточные страны активно принимают в свою педагогическую практику некоторые западные методики, однако сохраняют свои уникальные черты.

Мы можем видеть, что глобализация оказывает существенное влияние на педагогические подходы и Востока, и Запада. В условиях глобализации происходит активный обмен информацией и опытом между различными культурами и странами, что приводит к пересмотру традиционных подходов к образованию [4, 88]. Восточные страны начинают внедрять элементы западной системы образования, такие как акцент на индивидуализацию обучения и развитие творческого мышления. Западные страны, в свою очередь, проявляют интерес к восточным методам обучения, таким как использование медитации и йоги для развития психологического равновесия и концентрации.

Сравнительный анализ педагогических подходов Востока и Запада в условиях глобализации показал, что оба подхода имеют свои преимущества и недостатки. Восточные подходы обращают больше внимания на развитие внутреннего мира ребёнка, его духовное и эмоциональное развитие, что способствует формированию гармоничной личности. Однако, эти подходы могут быть менее эффективными в подготовке учеников к реальным вызовам и требованиям современного мира.

Западные подходы, напротив, акцентируют внимание на развитие критического мышления, самостоятельности и активности ученика, что способствует его адаптации к быстро меняющемуся миру. Однако, эти подходы могут быть менее эффективными в формировании гармоничной личности и развитии эмоциональной сферы молодого человека.

Таким образом, глобализация оказывает существенное влияние на педагогические подходы Востока и Запада. Она способствует пересмотру традиционных методов обучения и внедрению новых подходов, которые объединяют в себе лучшие элементы обеих культур. Важно учитывать особенности каждого подхода и находить баланс между ними, чтобы обеспечить гармоничное развитие личности молодого человека в условиях современного мира.

Список использованной литературы

1. Саидова К.У. Особенности воспитания молодежи в контексте компаративного подхода к педагогике Востока и Запада: монография. – Ташкент: Fan va ta'lim, 2024.
2. Бекбаев Р.Р. Теории познания. – Ташкент: Book Trade, 2023.
3. Davidova, R. Facilitation of learning in the context of the transformation of the traditional education system // Acta Education. – 2024. – №1(1). – С.29–33.
4. Karimov R., Naumenko O., Saidova K., Elmuratov R., Bekbaev R. The phenomenon of education in the context of an intercultural philosophical approach // Wisdom. – 2022. – №4(24). – P.84-90.

ЗНАЧЕНИЕ И РОЛЬ ИГРОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СИСТЕМЕ СОВРЕМЕННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

Янгибаева Махбуба,
магистрантка 2-го курса
Нукусского госпединститута
имени Ажинияза

АННОТАЦИЯ: В статье рассматривается тема использования передовых педагогических технологий в современной школе и подчёркивается её актуальность в наши дни. Дается определение понятию «педагогическая технология», раскрывается сущность и значение игровой деятельности в системе педагогических технологий, анализируются особенности игры как метода обучения и передачи опыта старших поколений младшим.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: современные педагогические технологии, игровая деятельность, система, значение, роль, российские учёные-педагоги.

АННОТАЦИЯ: Ушбу мақола ҳозирги замон мактабтаги илғор педагогик технологияларни қўлланилиши мавзусига бағишланган бўлиб, унинг бугунги кундаги долзарблиги алоҳида таъкидланади. «Педагогик технологиялар» тушунчасига изоҳ берилади, педагогик технологиялар тизимидаги ўйин фаолиятини моҳияти ва аҳамияти очиб кўрсатилади. Ўқитиш методи сифатида ўйинни хусусиятлари таҳлил қилинади.

КАЛИТ СЎЗЛАР: замонавий педагогик технологиялар, ўйин фаолияти, тизим, аҳамияти, роли, рус педагог-олимлари.

Зарождение идеи технологии педагогического процесса связано прежде всего с внедрением достижений научно-технического прогресса в различные области теоретической и практической деятельности человека. Историографический анализ психолого-педагогической литературы позволяет констатировать, что в последние годы усилилось внимание учёных к разработке сущности феномена «педагогическая технология», выявлению основополагающих его характеристик и типов. В частности, исследованию этой проблемы посвящены работы многих ведущих российских учёных педагогов, таких как В.П. Беспалько, М.В. Кларина, И.И. Пидкасистого, Г.К. Селевко, В.А.Сластёнина, Н.Ф.Талызиной, С.А.Шмакова, В.В.Юдина и др.

От того, как производится трактовка данного понятия, зависит многое в последующем анализе и понимании сущности термина. Поэтому обратимся, в первую очередь, к терминологическому рассмотрению категории «педагогическая технология».

Слово «**технология**» происходит от греческого слова: «**techne**» - «искусство, мастерство, умение» и «**logos**» - «наука, учение». Дословно «**технология**» - это «наука о мастерстве». Под **педагогической технологией** понимается способ реализации содержания обучения, предусмотренного учебными программами, представляющая систему форм, методов и средств обучения, обеспечивающую наиболее эффективное достижение поставленных целей.

Как известно, одним из основных видов человеческой деятельности является **игра**, удивительный феномен нашего существования. По определению, **игра** – это вид деятельности в условиях ситуаций, направленных на воссоздание и усвоение общественного опыта, в котором складывается и совершенствуется самоуправление поведением.

В человеческой практике игровая деятельность выполняет следующие **функции**:

- развлекательную (это основная функция игры – развлекать, доставить удовольствие, воодушевить, пробудить интерес);
- коммуникативную: освоение диалектики общения;
- самореализации: в игре как полигоне человеческой практики;
- терапевтическую: преодоление различных трудностей, возникающих в других видах жизнедеятельности;
- диагностическую: выявление отклонений от нормативного поведения, самопознания в процессе игры;
- функцию коррекции: внесение позитивных изменений в структуру личностных показателей;
- межнациональной коммуникации: усвоение единых для всех людей социально-

культурных ценностей;

- социализации: включение в систему общественных отношений, усвоение норм человеческого общежития.

С.А. Шмаков выделяет **4 главные черты** присущие большинству игр:

1. свободная развивающая деятельность, предпринимаемая лишь по желанию ребёнка, ради удовольствия от самого процесса деятельности, а не только от результата (процедурное удовольствие);

2. творческий, в значительной мере импровизационный, очень активный характер этой деятельности («поле творчества»);

3. эмоциональная приподнятость деятельности, соперничество, состязательность, конкуренция, аттракция и т.п. (чувственная природа игры, «эмоциональное напряжение»);

4. наличие прямых или косвенных правил, отражающих содержание игры, логическую и временную последовательность её развития.

В **структуру** игры как деятельности органично входят целеполагание, планирование, реализация цели, а также анализ результатов, в которых личность полностью реализует себя как субъект. Мотивация игровой деятельности обеспечивается её добровольностью, возможностями выбора и элементами соревновательности, удовлетворения потребности в самоутверждении, самореализации.

В **структуру** игры как процесса входят:

- роли, взятые на себя играющими;
- игровые действия как средство реализации этих ролей;
- игровое употребление предметов, т.е. замещение реальных вещей игровыми, условными;
- реальные отношения между играющими;
- сюжет (содержание) – область действительности, условно воспроизводимая в игре.

Значение игры невозможно исчерпать и оценить развлекательно-рекреативными возможностями. Её феномен состоит в том, что, являясь развлечением, отдыхом, она способна перерасти в обучение, в творчество, в терапию, в модель типа человеческих отношений и проявлений в труде.

Игру, как метод обучения, передачи опыта старших поколений младшим люди использовали с древности. Широкое применение игра находит в народной педагогике, в дошкольных и других образовательных учреждениях. В современной школе, делающий ставку на активизацию и интенсификацию учебного процесса, игровая деятельность используется в следующих случаях:

- в качестве самостоятельных технологий для освоения понятия, темы и даже раздела учебного процесса;
- как элементы (иногда весьма существенные) более обширной технологии;
- в качестве занятия или его части (введения, объяснения, закрепления, упражнения, контроля);
- как технология культурно-досуговой работы (например: игры типа «Поле чудес», «Звёздный час», «Умники и Умницы» и др.).

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Беспалько В.П. «Педагогика и прогрессивные технологии обучения». – М., 1995.
2. Гайдаренко Е. П. «Игры, забавы, развлечения для детей и взрослых». - Днепропетровск, «Стакер», 2007.
3. Кларин М.В. «Педагогическая технология», - М., 1989.
4. Пидкасистый И. И. и др. «Технология игры в обучении и развитии». – М., РПА, 1996.
5. Селевко Г. К. «Современные образовательные технологии». - М., 1998.
6. Сластёнин В.А. и др. «Педагогика: Инновационная деятельность». – М., 1997.
7. Эльконин Д. Б. «Психология игры». - Москва, «Педагогика», 1998.
8. Юдин В.В. «Педагогическая технология». – Ярославль, 1997.

BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QUVCHILARIGA INGLIZ TILINI O'QITISHDA STEAM
TEKNOLOGIYASIDAN FOYDALANISHNING MAZMUN-MOHIIYATI

Eshonova Dilnoza

Abdulla Avloniy nomidagi pedagoglarni
kasbiy rivojlantirish va yangi metodlarga
o'rgatish milliy-tadqiqot instituti doktaranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada STEAM ta'limoti, uning fanlar bilan chambarchasligi, bugungi kun o'quvchilarining fanlarning nafaqat nazariy balki ko'proq amaliyotda qilib ko'rishni o'rgatishi yoritiladi.

Kalit so'zlar: Fan, texnologiya, muhandislik, san'at, ta'lim, loyiha.

Абстрактный. В этой статье основное внимание уделяется образованию STEAM, его связи с наукой и тому, как сегодняшним студентам преподают не только физическую теорию науки, но и больше практики.

Ключевые слова: Наука, техника, искусство, образование, регулирование.

Annotation. This article focuses on STEAM education, its connection with science, and how today's students are taught not only the physical theory of science, but also more practice.

Keywords: Science, technology, engineering, art, education, regulation

STEAM ta'limi fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematikani o'quvchilarning izlanishlari, munozaralari va tanqidiy fikrlashlarini boshqarish yo'llari sifatida birlashtirgan o'qitish va o'rganish yondashuvidir. U o'quvchilarning izlanishlari, muhokamalari va muammolarni yechishlariga yordam beradigan. Ta'lim bo'yicha ekspertlarning ta'kidlashicha, STEAM ta'limi ko'proq amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishda ahamiyatlidir. Shuningdek, u o'quvchilarga quyidagi qobiliyatlarni rivojlantirishga yordam beradi:

- Tavakkal qilish;
- Samarali o'quv faoliyati bilan shug'ullanish;
- Qiyin muammolarni hal qiluvchilarga aylanish;
- Hamkorlikdaishlashga harakat qilish va uni qadrlash;
- Ijodiy jarayon orqali ishlash;

STEAM orqali talabalar qiziquvchan o'quvchilar bo'lish huquqiga ega bo'lib, ular shunchaki onlayn izlab bo'lmaydigan savollarga ijodiy yechim izlaydilar, bu esa talabalarni maktabda va o'z kareralarida muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan qiyin va oson ko'nikmalarni rivojlantirishga olib keladi. Talabalarni fan, matematika va san'at faoliyatiga qiziqtirishga undash uchun har yili Milliy STEAM kuni ham bo'lib o'tadi. STEAM ta'limi juda muhimdir. Talabalar o'zlarini qiziqish, o'yin va amaliy o'rganish orqali kashf etadilar. Ushbu ta'limotdan maqsad shuki, o'quvchilarga haqiqiy muammolarni hal qilishda haqiqiy hayot tajribasi o'rganiladi. Ushbu loyihalar o'quvchilarni loyihalarni fikrlash jarayoniga jalb qiladi, tadqiqot, intervyu, obrkt yaratish, sinovdan o'tkazish va g'oyalarni taklif qilish kabi muhim ko'nikmalarini o'rgatadi. O'quvchilar uchun o'z jamoalari bilan aloqa o'rnatish imkoniyati STEAM ta'limining eng kuchli natijalaridan biri bo'lib, o'quvchilarga ularning hayotiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan haqiqiy muammolar ustida ishlashga imkon beradi va shu bilan birga kelajakdagi martabani oldindan ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Quyida STEAM ta'limini joriy qilishda o'ylashlari mumkin bo'lgan uchta tezkor maslahatlar:

1. STEAM darslarini rejalashtirish uchun turli fanlarga ega bo'lgan o'qituvchilar guruhlarini yarating!

2. STEAM asosidagi dars rejalarini, jumladan rejalashtirish, takomillashtirish va mulohaza yuritish uchun vaqtni moslashtirish uchun talaba va o'qituvchi jadvalarini sozlang!

3. Xodimlar va professor-o'qituvchilarning STEAM amaliyotlari, tamoyillari va qo'llab-quvvatlashlari bo'yicha kasbiy rivojlanishini ta'minlang!

STEAM ta'limotining 5 ta asosiy afzalliklari:

1. STEAM dars rejalarini ijodkorlikni rivojlantiradi. STEAM loyihasi ustida ishlayotganda, talabalardan tashqarida o'ylash va umumiy muammolarning yangi echimlarini o'rganish so'raladi. Ushbu loyihalarda ko'pincha noto'g'ri javob yo'q va odatda bir nechta yechimlar mavjud. Bu an'anaviy ta'limda yetishmayotgan ijodkorlik va tajribani rag'batlantiradi, chunki talabalarni tavakkal qilishga va yangi narsalarni sinab ko'rishga undaydi. Shuningdek, STEAM loyihalarida

odatda talabalar guruhlarga tayinlanadi. Loyiha davomida talabalar bir-birlarining ijodiga asoslanib, bir-birlari bilan fikr almashadilar.

2. STEAM o'quvchilarni bir-biri bilan hamkorlik qilishga va o'zaro hurmatga chaqiradi. STEAM loyihasi davomida talabalar muammolarni hal qilish uchun birgalikda ishlashlari va turli xil real muammolarga o'ylangan yechimlarni topishlari kerak. Talabalar umumiy maqsadlariga erishish uchun samarali muloqot qilishni o'rganishlari va jamoadoshlarining ko'nikmalaridan foydalanishlari kerak. Birgalikda ishlash orqali o'quvchilar bir-birlarining farqlarini hurmat qilishni rivojlantiradilar, chunki ular loyiha davomida tengdoshlarining stolga keltirgan ijobiy hissalarini ko'rishadi. Masalan, "Kosmik kostyumni ta'mirlash" dars ishlanmamizda 3-5-sinf o'quvchilari guruhlarga bo'linib, turli taqdim etilgan materiallar yordamida shikastlangan skafandrni ta'mirlash bo'yicha ijodiy yechimlar ishlab chiqishadi. Ta'mirlash tugallangandan so'ng, ular suv o'tkazmaydigan va ultrabinafsha nurlanish va teshilishlarga chidamliligini tekshirish uchun sinovdan o'tkazadilar. Talabalar ta'mirlash usullarini sinab ko'rgandan so'ng, bir guruh bo'lib yig'iladilar va o'z xulosalarini sinfga bildiradilar.

3. STEAM tanqidiy fikrlashni osonlashtiradi. STEAM loyihalari haqiqiy muammolarni hal qilish uchun mo'ljallangan. Bu tanqidiy fikrlashni talab qiladi. O'quvchilarga yechim topish uchun tajriba o'tkazish tavsiya etiladi. Ularning birinchi urinishlari yoki umuman urinishlari muvaffaqiyatli bo'lmasligi mumkin, shuning uchun ular vaziyatni qayta ko'rib chiqishga va yangi yechimlarga o'tishga majbur bo'lishadi. Sinov va xato tafakkuri va muammolarni hal qilish ko'nikmalari talabalarning ish kuchida tadbirkor va innovator bo'lishlari kerak bo'lgan tanqidiy fikrlash turi uchun mustahkam poydevor yaratadi.

4. STEAM loyihalari talabalardan muammolarni qo'l bilan hal qilishni talab qiladi. Kids STEMA amaliy mashg'ulotlarning talabalarning yangi tushunchalarni o'rganish qobiliyatiga ta'sirini tushunish uchun ko'plab tadqiqotlar o'tkazildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar o'qituvchi rahbarligidagi ta'limdan ko'ra amaliy yoki "o'yinga asoslangan" ta'lim orqali yaxshiroq o'rganadilar. Garchi amaliy va o'yinga asoslangan ta'lim erta bolalik davridagi ta'limda keng tarqalgan bo'lsa-da, bu tushunchalar Amerika davlat maktablarida kamdan-kam qo'llaniladi. STEAM ta'limi talabalarga ular xohlagan amaliy ta'lim tajribasini taqdim etish orqali buni o'zgartirishga qaratilgan. STEAM loyihalari o'quvchilarni o'qituvchilarning ozgina ko'rsatmalari bilan o'zlari sinab ko'rishga undaydi. O'qituvchilar mashg'ulotlarni diqqat bilan kuzatib boradilar, ammo muammoni hal qilishda yordam bermaydilar. Amaliy o'rganishning maqsadi shuki, qiziquvchanlik va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishdan iboratdir. Kattalar aralashuvisiz muammolarni hal qilish orqali bolalar kelajakda qiyinroq muammolarni hal qilish uchun zarur bo'lgan ishonchni qozonadilar.

5. STEAM xilma-xillikni o'z ichiga oladi va uni rag'batlantiradi. Bu, ehtimol, STEAM ta'limining bugungi yoshlarga berishi mumkin bo'lgan eng kuchli sabog'idir. Ushbu loyihalarning hamkorlikdagi tabiati talabalarga turli nuqtai nazarlar va tajribalarni ochib beradi, ular boshqacha qabul qilishlari mumkin emas. Bundan tashqari, qizlarning STEAM faoliyatiga jalb qilinishi kuchli turtki bo'ldi, chunki ayollar ko'pincha fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika kasblarida kam ishtirok etadilar.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, bugungi kunda STEAM ta'limoti fanlarni faqatgina nazariy emas uni amaliyotda sinab ko'rishni o'rgatmoqda, amaliyotni, hayotiylikni ta'minlamoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sh.M. Mirziyoyev 2018-yil 5-sentabrdagi «2018- 2021-yillarda O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha chora-tadbirlar dasturi to'g'risidagi» gi PQ - 3931 – son Qarori.

2. R.A. Mavlonova, N.H. Raxmonqulova, K.O. Matanazarova, M.K. Shirinov, S. Hafizov «Umumiy pedagogika». «Fan va texnologiya» nashriyoti T: 2018.

3. O'tkir Tolipov, Dilnoz Ro'zieva «Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat». Toshkent innovatsiya – ziyo. T: 2019.

4. Z. Ashurova. Maktabgacha ta'limda STEAM texnologiyasidan foydalanish. Metodik qo'llanma. Buxoro: 2020.

SELECTION OF EDUCATIONAL TECHNOLOGIES AND MULTIMEDIA TOOLS IN TEACHING ENGLISH AS A SECOND LANGUAGE

Sevara Akhmatjonova

Teacher at Karshi State university

Abstract: Modern computer technologies today are used in all spheres of human activity. Training a specialist in any field of knowledge includes at least mandatory user training, computer literacy is becoming one of the components of the modern understanding of an educated person. That is why today it is necessary to pay serious attention to the use of new information technology tools in teaching English.

Keywords: acquisition, consolidation, communication, implementation, accumulation.

The use of IT in English classes is a very important part of the system, which is necessary for the development of interest in the English language and information technology itself, by expanding ideas about the fields of application of computers and computer science methods.

Computer technologies are used in teaching almost all subjects, open access to new sources of information, increase the efficiency of independent work, provide new opportunities for creativity, the acquisition and consolidation of professional skills, allow to implement fundamentally new forms and methods of teaching. It is quite natural that teachers of foreign languages, especially English, appreciated their potential (Language and intercultural communication, 2004).

Today, the methodical standard of teaching foreign languages is, of course, the communicative-oriented method, which models the process of communication most closely to real conditions. Providing conditions at the university that will contribute to the implementation of this method is very difficult. But with the advent of the computer, new and more effective ways of solving the above problem have appeared. Many authors who develop this problem note that a computer is the most appropriate tool in teaching a foreign language, the purpose of which is interactive communication (Brown, 1994).

Using the latest developments in the field of teaching foreign languages based on the use of multimedia technology, the learning process has moved to a qualitatively new level - now we can say with confidence that even in the conditions of university education, that is, strictly speaking, artificial communication, we can simulate real situations, natural communication.

Multimedia is made up of two words, one is multi and the other is media. Multi means many and media means package. Multimedia is a group of text, images, art, sound, animation and video, which is used for some purposes. To use it, a computer or any other electronic device is needed. Multimedia refers to the integrated presentation of text, images, video, animation, and sound through the use of computers. The term CALL (Computer Assisted Language Learning) comes up frequently while discussing multimedia in language learning. Since a computer can be used to combine material. Multimedia and CALL are closely related with each other. At times, CALL is even used as a stand-in for multimedia. Multimedia is fairly simple to define, but it is incredibly difficult to implement. "Multimedia is any combination of text, graphic art, sound, animation, and video that is delivered by computer. When you allow the user – the viewer of the project – to control what and when these elements are delivered, it is interactive multimedia. When you provide a structure of linked elements through which the user can navigate, interactive multimedia becomes hypermedia." (Vaughan, 2014). We can try to explain multimedia in a simple way with example that multimedia is a combination of text, images, graphics, audio, and video that is presented digitally for the user to access information more efficiently and effectively. Images and sound are used to communicate information. For example, if you watch a video on YouTube, you will only be able to access that information through multimedia. This means that you are watching both the video and the image. In addition, you will be able to hear the voice and read the story, as well as access the data. This can be the perfect example of multimedia. Teaching approaches and methods are being modernized with the emergence of new opportunities. Today the educational process in the country's educational institutions is being reformed by global requirements for the quality of education: informatization of the educational space, integration processes in modern domestic education, establishing cooperation with foreign educational institutions in the field of education and research, international exchanges and more. The use of modern information technologies in lessons is an extremely important and at the

same time problematic issue for a foreign language teacher. In the methodology of teaching foreign languages, this problem has been developed since the early '80s of the twentieth century. Today, the use of information technology is one of the conditions for successful foreign language learning. Therefore, a foreign language teacher must, in addition to thorough professional training, mastery of modern communication techniques, use information technology at all stages of learning - it is a matter of time. Modern information technologies should be an effective tool that will facilitate the acquisition of knowledge, make learning interactive, communicative, interesting, visual, individual. The use of cyberspace for educational purposes is a completely new direction of general didactics, as the changes taking place cover all aspects of the educational process, from the choice of techniques and style of work to changing the requirements for the academic level of students. The purpose of our article is to consider the possibilities of using modern technologies in teaching foreign languages. Modern technologies in education are professionally-oriented foreign language teaching, project work in teaching, application of information and telecommunication technologies, work with educational computer programs in foreign languages (multimedia system), distance technologies in foreign language teaching, creation of presentations in the program. PowerPoint, use of Internet resources, learning a foreign language in a computer environment (forums, blogs, e-mail), the latest test technologies (creating a bank of diagnostic materials for the course "Foreign language" for computer testing) [1]. The methodological advantages of teaching a foreign language with the help of multimedia tools show that this method has a greater degree of interactive learning, allows you to choose the pace and level of tasks, improves the speed of learning grammar and vocabulary. Also, the undoubted technical advantages of this method include the ability to use interactive video and audio clips in teaching oral speech. Demonstrating diagrams, photos, and drawings on the subject of language communication, the principle of clarity is realized. The introduction of multimedia technologies creates conditions for interactive communication, which today is the most important component of the educational process. Using multimedia technologies, the teacher can present information in a completely new and effective form, make it more complete, interesting, and close to the subject of communication being studied. Multimedia tools allow you to use almost all the senses of students, combining printed text, graphics, moving video, still photos, and audio, creating a "virtual reality" of real communication. It is proved that the use of multimedia materials and computer networks reduces learning time by almost three times, and the level of memorization through the simultaneous use of images, sound, text increases by 30-40 percent [2]. G. V. Romanova offers various ways to use multimedia tools in the educational process, including the use of electronic lecturers, simulators, textbooks, encyclopedias, development of situational role-playing and intellectual games using artificial intelligence, modeling processes and phenomena, providing distance learning, building control systems and testing of knowledge and skills of pupils and students (use of controlling programmers), creation and support of sites of educational institutions, creation of presentations of educational material, the realization of projective and research activity of pupils, etc. [4]. Also, multimedia technologies allow you to develop brighter and more interesting speaking exercises. For students, learning a foreign language using multimedia technology also has certain advantages. Since these technologies are new, it is interesting for students to deal with sources of new types of information. Effective collaboration and communication are basic components of such training, which aims to solve problems together, acquire monologue skills, responsibility, critical thinking, and achieve meaningful results. At the present stage in our country, the use of automated training courses for learning foreign languages is spreading. But they should be used only as an aid in teaching a foreign language. It is especially useful to use them at the stage of acquainting pupils and students with new language material, new samples, as well as at the stage of training. Students have the opportunity to train to spell, study lexical material, improve understanding of the audio text, develop reading techniques, learn grammar, train pronunciation [2]. Thus, at the present stage of development of science we can say for sure that the times when sufficient proof of language acquisition was the ability to translate from a foreign language and, conversely, adapted, non-authentic texts are over. In the context of high school reform, educational technologies for teaching foreign languages must also change. Involvement of modern technologies in the process of learning a foreign language significantly expands and diversifies the program, provides access to a variety of materials, expands students' motivation to learn, allowing them to work on the language at a pace convenient for them, thus individualizing learning and mastering a foreign language.

References

1. Chilingaryan, M.V. (2016) Execution of information and generalizing technologies in English lessons//Scientific and methodological electronic journal “Concept.” No. S12. URL: <http://ekoncept.ru/2016/76148.htm>
2. Hutchinson T, Waters A. English for Special Purposes: A Learning-Centered Approach. - Cambridge: Cambridge University Press, 2009 - 183 pp.
3. Rieger, Caroline R. How (not) to be rude: facilitating the acquisition of L2 (im) politeness// Cross-cultural pragmatics. 2018. V. 15. Issue 5. P. 651-691
4. Romanova, G.V. (2016) Development of foreign-language grammatical competence of 9th grade students, taking into account their psychological, age and individual characteristics (based on the use of an interactive board)//Pedagogical education in Russia. № 2. S. 189-194.

Shirinbekova Gulgunoy Shirinbekovna
Namangan viloyati Chortoq tumanidagi
29-sonli maktabning boshlang'ich sinf
o'qituvchisi

Annotatsiya: Boshlang'ich ta'lim bolalarga beriladigan umumiy ta'limning dastlabki bosqichidir. Aynan shu bosqichda bola shaxs sifatida shakllana boshlaydi va umumta'limiy bilim – ko'nikmalarga ega bo'lib, ularning o'zlashtirilishi darajasi ko'p ma'noda keyingi ta'limning muvaffaqiyatini belgilaydi. Mazkur maqola bugungi kunda yaratilayotgan yangi zamon darsliklari hamda ularning afzalliklari, ulardan olish mumkin bo'lgan bilimlar to'g'risida ma'lumot olib undan amalda foydalanish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Kalit so'zlar: 4K, science, kritik fikrlash, kreativ fikrlash, kommunikativlik, kollaboratsiya, raqamli texnologiya, axborot kommunikatsiya.

Bizga ma'lumki, har bir mamlakatning taraqqiyoti bevosita ta'limga borib taqaladi. Zero, ta'limsiz taraqqiyot yo'q. Bugungi kunda yurtimiz kundan – kunga rivojlanib, dunyo maydonida o'zining munosib o'rniga ega bo'lib bormoqda. Bugun “Yangi O'zbekiston” ta'lim sohasida ham sezilarli darajada muvaffaqiyatlarga erishish bilan birga dunyo miqyosidagi ta'limga oid musobaqalarda yurtimiz bayrog'ini yuqoriga ko'tarilishi yo'lida bel bog'lagan, ilmga chanqoq o'quvchilari bilan faxrlanmoqda. Bugun ta'lim sohasidagi axborot kommunikatsiya tarmog'i jadal suratlar bilan rivojlanmoqda. Yangi, zamon talablariga mos keladigan, 4K modeli asosida yaratilgan darsliklar o'quvchilarning idrok qilish hamda amalda qo'llash malakalarini yuksak darajada rivojlantirmoqda.

Davlatimiz rahbarining maktab ta'limi sifatini oshirish, o'qitish metodikasini takomillashtirish bo'yicha belgilab bergan vazifalar ijrosini ta'minlash maqsadida XXI asr talablariga mos ilg'or xorijiy tajribalar asosida maktab darsliklari yangilandi. Buni birgina boshlang'ich sinflar miqyosida ko'radigan bo'lsak, “Science” darsining joriy etilishi o'quvchi yoshlarning fanga va tabiatga, loyihalashtirishga hamda tadqiqot o'tkazishga bo'lgan qiziqishlarini sezilarli darajada o'zgartirdi. Ushbu darslik bugungi zamon farzandlari uchun chin ma'noda yangi imkoniyatlar eshigining ochilishi bo'ldi. Shuningdek, yangi 4K modeli asosida yaratilgan tarbiya, o'qish savodxonligi, zamonaviy matematika, texnologiya darsliklari ham o'quvchilarda fuqarolik sifatlarini tarbiyalash, oilaviy va madaniy qadriyatlarni singdirish, mantiqiy fikrlash, amaliy ko'nikmalarini shakllantirish uchun xizmat qilmoqda. Shu kabi yaratilayotgan yangi innovatsion darsliklar o'quvchi yoshlarda tanqidiy fikrlash, kreativ fikrlash, kommunikativlik va kollobaratsiya ya'ni jamoada ishlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam bermoqda. Ushbu qobiliyatlar o'quvchilarga hamkorlik qilish, samarali fikr almashish, hamda o'zaro qo'llab-quvvatlash ko'nikmalarini o'rganishga ko'maklashadi.

Yurtimizda olib borilayotgan mana shunday keng ko'lami islohotlar, rivojlanib borayotgan ilm-fan orqali “Yangi O'zbekiston” ta'lim tizimi butun dunyoga ma'lum va mashhur bo'lish bilan birga namuna darajasiga ham yetib boradi. Buning uchun esa albatta har bir mutahassis o'z kasbiga sidqidildan yondashishi va o'z kasbini sevishi, mantiqiy fikrlash malakalarini rivojlantirishi, raqamli texnologiyani tushunishi, axborot kommunikatsiya texnologiyalari bilan ishlash ko'nikmalariga ega bo'lishi, o'z ustida tinimsiz ishlashi ya'ni uzluksiz malaka oshirishi kerak bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. PF-158-son 11. 09. 2023 “O'ZBEKISTON — 2030” STRATEGIYASI
2. Boshlang'ich ta'lim jurnali
3. 4K modeli asosida yaratilgan darsliklar. Google qidiruv sayti
4. <https://daryo.uz/2023/10/14/yangi-avlod-darsliklari-boshlangich-sinf-darsliklarining-afzalliklari>.

ТЕХНИКА ВА ТЕХНОЛОГИЯ СОҲАСИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

ПАСТ НАПОРЛИ ГИДРОТЕХНИКА ИНШООТЛАРИ ҲОЛАТИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР

Нурекешов Шухрат Сапарғали уғли

Ирригация ва сув муаммолари илмий-тадқиқот институти докторанти

Телефон: +998-93-707-70-76

Палуанов Данияр Танирбергенович

Тошкент давлат техника университети профессори, т.ф.д.

Телефон: +998-97-410-28-32

doni_pol@mail.ru

АННОТАЦИЯ. Мазкур ишда паст напорли гидротехника иншоотларининг бузилиши ва шикастланиши турли объектив ва субъектив омиллар таъсиридан келиб чиқиши масалалари кўриб чиқилган. Гидротехника амалиётидаги муаммоларни ҳал этишда ижобий ва салбий бўлган барча жаҳон тажрибаларидан унумли фойдаланиш зарур таъкидланган.

Калит сўзлар: паст напорли гидротехника иншоотлари, замин, сув ресурслари, фойдаланиш, иқлим ўзгариши.

Глобал иқлим ўзгариши, хусусан, ҳаво ҳароратининг кескин кўтарилиши фонида дунёда йирик экологик муаммолар юзага келмоқда. Баъзи ҳудудларда сув сатҳининг кўтарилиш, қурғоқчилик каби офатлар кузатилмоқда. Бу эса эковазиянинг издан чиқаётганига бир сигналдир. Дунёга хавф солаётган муаммолар Ўзбекистонни ҳам четлаб ўтаётгани йўқ. Сув ресурсларининг аста-секин чекланиб бориши занжирга айланган ҳолда жуда кўп муаммоларни келтириб чиқаради. Бу офат сабаб мамлакат сув танқислиги, тупроқ шўрланиши, экилаётган экинларнинг ҳосилдорлиги камайиб бориши, охир-оқибат эса озиқ-овқат етишмовчилиги билан юзлашади. Бундай қалтис вазиятдан чиқиб кетишнинг ягона йўли - сув, энергия ва ресурс тежовчи технологиялар жорий этиш ҳисобланади.

Маълумот тариқасида, республиканинг иқтисодий тармоқлари томонидан бир йилда ўртача 56-57 млрд.м³ миқдоридан сув ресурсларидан фойдаланилади. Шундан, қишлоқ хўжалигида 48-49 млрд.м³, яъни 87 фоиз, энергетика, саноат ва балиқчилик мақсадларида 5,5 млрд.м³ (9 фоиз), ичимлик сув ишлаб чиқариш мақсадларида 2,2 млрд.м³ (4 фоиз) [1].

2023 йилда янги таҳрирда қабул қилинган “Гидротехника иншоотлари хавфсизлиги тўғрисидаги” Қонун [2] мамлакатимиздаги мавжуд сув хўжалиги ва мелиорация объектларини техник соҳа ҳолатда сақлаш, уларнинг хавфсизлигини таъминлаш ва улардан ишончли фойдаланиш мақсадида ишлаб чиқилган. Сув хўжалиги ва мелиорация объектларининг аксарият қисми 40-50 йилдан ортиқ фойдаланилмоқда. Бу эса уларни ўз вақтида таъмирлаш-тиклаш ва реконструкция қилиш ҳамда замонавий асбоб-ускуналар билан жиҳозлаш, техник соҳа ҳолатда сақлаш ҳамда уларнинг хавфсиз ва ишончли ишлашини таъминлашни талаб қилмоқда.

Сўнгги йилларда сув ресурслари тақчиллиги сабабли мураккаб муҳандислик-геологик шароитларда паст напорли гидротехника иншоотларини лойиҳалаштириш ва қуриш ҳамда мавжудларидан оқилона фойдаланиш масалаларига катта эътибор берилмоқда. Сув хўжалиги вазирлигининг маълумотларига кўра, республикамизда паст напорли гидротехника иншоотлари сон жиҳатидан юқори ва ўрта напорли иншоотларига қараганда кўпчиликни ташкил этади [3].

Гидротехника амалиётида паст напорли гидротехника иншоотларининг бузилиши ва шикастланиши турли объектив ва субъектив омилларнинг таъсиридан келиб чиқади. Объектив қаторига табиий офатлар – бўронлар, ҳалокатли ёмғирлар, тоғларнинг қулаши, zilzilalar ва бошқалар киради. Субъектив сабабларга эса лойиҳалашдаги хатолар, қурилишда техник қоидаларнинг бузилиши, иншоотлардан нотўғри фойдаланиш ва бошқалар киради. Катта тўғонлар бўйича халқаро комиссиянинг статистик маълумотларида паст напорли гидротехника

иншоотларининг кўплаб авариялари дастлабки изланишлар ва тадқиқотларнинг етарли ўтказилмаганлиги, фойдаланилган қурилиш материалларининг паст сифати ва иншоотларнинг ўлчамларини асоссиз равишда қисқартирилиши билан изоҳланган.

Қурилатган ва фойдаланилатган паст напорли гидротехника иншоотларининг узок муддатли хавфсиз ишлашини таъминлаш масалалари ниҳоятда долзарбдир. Ўз-ўзидан кўриниб турибдики, бу муҳим муаммони муваффақиятли ҳал этиш учун гидротехника қурилишида ижобий ва салбий бўлган барча жаҳон тажрибасидан унумли фойдаланиш зарур.

Аммо, эртами-кечми иншоотларнинг ҳолатини, ҳатто тўғри фойдаланиш билан ҳам қабул қилиниши мумкин бўлмаган ёмонлашишига олиб келадиган омилларни эътиборсиз қолдириб бўлмайди. Бу омилларга, масалан, иншоот материалларининг эскириши ва заминнинг заифлашиши, вақт ўтиши билан уларнинг мустаҳкамлиги, сувга чидамлилиги ва бошқа хусусиятларининг ўзгариши киради. Шунинг учун, зарур ҳолларда, олдиндан капитал таъмирлашни таъминлаш, иншоотларни мустаҳкамлаш ёки ҳатто эскирган, кучсизланган конструкцияларни замонавийроқ, илғор материаллардан тайёрланган ва яхши лойиҳалаштирилган замонавийларига алмаштиришни талаб қилади.

Хулоса сифатида шуни таъкидлаш мумкинки, 40 йил ва ундан кўпроқ вақт давомида таъмирсиз ва реконструкциясиз ишлатилаётган паст напорли гидротехника иншоотларининг муаммосини шошилиш ва зудлик билан ҳал қилишни талаб қилади.

Фойдаланилаган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги маълумотлари.
2. “Гидротехника иншоотлари хавфсизлиги тўғрисида”ги Қонун. – Тошкент, 2023.
3. Тлегенова Г.М., Нурекешов Ш.С., Палуанов Д.Т. Иқтисодиёт тармоқларини сув ресурслари билан таъминлашда тўғонлардан фойдаланишнинг статистик таҳлили // “Ўзбекистон-2030 стратегиясида белгиланган сув ресурсларини тежаш ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш” мавзусида халқаро илмий-амалий конференцияси материаллари. – Самарқанд, 2024. – Б. 100-106.

БИОМЕДИЦИНА ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ТДС АППАРАТА В РАМКАХ ТРОЙНОЙ ТЕРАПИИ ПРИ НЕЙРОРЕАБИЛИТАЦИИ ПОСТИНСУЛЬТНЫХ ПАЦИЕНТОВ В ОСТРОМ ПЕРИОДЕ.

Жабборова Севара Баходировна

Ассистент кафедры неврологии,
детской неврологии и мед генетики ТашПМИ

Телефон: +998909822707
hepbern270793@mail.ru

Аннотация: Нейрореабилитация представляет собой комплекс мероприятий, которые направлены на восстановление пациентов, имеющих поражение нервной системы различной этиологии, в том числе после перенесенных травм, нарушений мозгового кровообращения, операций и нейроинфекций. В настоящее время нейрореабилитация служит приоритетным направлением в развитии медико-социальной помощи населению. Это обусловлено как возрастающей распространенностью состояний и заболеваний, приводящих к инвалидизации (наиболее часто это последствия перенесенных инсультов и черепно-мозговых травм), так и с важными открытиями последних лет в области неврологии и функционирования нервной ткани, в том числе процессов нейропластичности, значительно влияющих на динамику восстановления

Ключевые слова: инсульт, нейро реабилитация, тройная терапия, тдс метод, Церебролизин, разработка рук, концентрация, эрго терапия, транскраниальная микрополяризация , концентрация .

Цель исследования : оценить эффективность применения нового аппарата ТДС в рамках нового метода «Тройной терапии» при остром нарушении мозгового кровообращения в остром периоде в течении 10-15 дней

Материал и Методы исследования : Было обследовано более 45 пациентов с острым нарушением мозгового кровообращения в остром периоде. Все пациенты были разделены на 2 группы. В первую группу вошли 25 пациентов , во вторую 20 . Обследование проводилось дважды : до и после лечения. К первой группе относились пациенты , которые получали новую схему лечения и согласно методу « Тройной терапии» получали: 1)Разработку рук и ног на следующий день после получения инсульта в рамках терапевтического окна ; 2) Правильную дозировку церебролизина(Церебролизин 30 мл +NaCl 0,9 -70 мл) ; 3) Применение нового ТДС аппарата для нейростимуляции мозга . Ко второй группе относились пациенты , которые получали эрготерапию и транскраниальную микрополяризацию. После окончания 10 дневного курса лечения было проведено контрольное обследование и осмотр больных.

Результаты исследования : После проведения 10 дневного курса лечения , были получены следующие результаты : у первой группы пациентов на 30-40% восстановились двигательные навыки , на 40-50 % улучшились когнитивные функции и согласно тесту Мини Ког более 45% смогли восстановить концентрацию , внимание . Чувствительная сфера была восстановлена на 30-40% , в отличии от второй группы пациентов , где двигательные и чувствительные навыки были восстановлены лишь на 10-15 % . У 7 пациентов из первой группы была восстановлена речь, в свою очередь у второй группы пациентов данное количество составляло лишь 3 человека.

Вывод : В результате проведенного исследования было выявлено , что применение ТДС в рамках «Тройной терапии» при нейрореабилитации постинсультных больных оказывает положительный результат в качестве улучшения моторных , когнитивных и двигательных функций по сравнению с традиционной эрготерапией и транскраниальной микрополяризацией.

1. Кадыков А.С., Черникова Л.А., Шахпаронова Н.В. Реабилитация неврологических больных. М.: МЕДпресс-информ. 2014; 560 с.
2. Шкловский В.М. Нейрореабилитация больных с последствиями инсульта и черепно-мозговой травмы. Журнал неврологии и психиатрии им. С.С. Корсакова. 2015; 115(3–23)
3. Реабилитации высших психических функций у больных с очаговым поражением. Клинические рекомендации. М.: МЕДпресс-информ. 2020; 192 с.
4. Клинические рекомендации по ведению больных с инсультом и транзиторными ишемическими атаками. Под ред. проф. Л.В. Стаховской. М.: МЕДпресс-информ. 2017; 208 с.
5. Черникова Л.А. Нейрореабилитация: современное состояние и перспективы развития. РМЖ. 2005; 13(22): 1453–1456.
6. Чуприна С.Е., Небогина О.В. Реабилитация постинсультного пациента: роль врача общей практики (врача-терапевта). РМЖ. 2017; 25(9): 579–584.
7. Шишкова В.Н., Ременник А.Ю., Керимова Е.И. с соавт. Перспективы применения медикаментозной терапии в нейрореабилитации. Consilium Medicum. 2020; 22(2): 24–28.
8. Шишкова В., Зотова Л., Малюкова Н. Возможность повышения эффективности ранней комплексной реабилитации у пациентов с постинсультной афазией. Врач. 2018; 29(6): 39–44.

PATHOMORPHOLOGICAL CHANGES IN PLACENTAL TISSUE IN RECURRENT HERPESVIRUS INFECTION.

Radjabova Z.A., Xamraeva Sh.A.

Center for the Development of Professional Qualifications of Medical Workers

Herpetic infection leads to the development of chronic placental insufficiency, the severity of which depends on the time, frequency and duration of relapse. Changes in the placenta are characterized by the presence of both destructive and compensatory processes, the degree of safety of which determines the further development and condition of the fetus. Pregnant women with this pathology should be considered a high-risk group for the possible development of placental insufficiency. The revealed morphological changes in the placenta allow timely initiation of pathogenetically substantiated therapy for newborns, which helps to reduce the incidence of severe forms of neonatal herpes. Of particular interest are infections, the causative agents of which actively multiply in the placenta, damaging it. Among them, much attention is paid to genital herpetic infection as one of the most common and tending to rapid growth throughout the world. The view of this pathogen as an exclusively latent virus has been revised and its etiological role in the development of diseases of the mother, fetus and newborn has been recognized. It is generally recognized that the most common cause of the pathological condition of the fetus is a violation of the function of the placenta. The initial episode of genital herpes, which coincided with pregnancy, as well as the activation of a latent infection, is fraught with the penetration of the virus into the placenta, exposure to it with the development of destructive processes and, as a consequence, with placental insufficiency, the severity of which depends on the level of development of compensatory-adaptive reactions in the mother-system placenta-fetus. The structural features of the placenta allow viruses to multiply in it in large quantities. The nature of the changes in the afterbirth depends both on the pathogenicity of the pathogen and the method of its propagation, as well as on the state of the macroorganism, the duration of the course of the infectious process and the infection paths.

The objective of this study was to study the role of herpes simplex virus type I and herpes simplex virus type II and their combination in the genesis of placental insufficiency and the determination of morphological changes in the placenta of women.

Materials and research methods. A macroscopic description, organometry, and light-optical study of 28 after 38-40 weeks of gestation were carried out. Of these, the comparison group consisted of 14 placentas from women with herpes simplex virus type I. The main group of 14 observations included traces from women with herpes simplex virus type II and a combination of herpes simplex virus type I and type II, confirmed by enzyme-linked immunosorbent assay and PCR diagnosis of patients. Assessment of structural changes, compensatory and adaptive processes in the afterbirth was carried out at the tissue level using paraffin sections stained with hematoxylin and eosin. In order to calculate the vascular index, the vascularization coefficient of terminal villi, placenta morphometry was performed according to A.Yu. Yuldashev using the Video Test Master Morphology 4.0 image analysis system. The vascular index was considered as the mathematical ratio of the percentage of vascular percentage (C%) to the sum of the percentage of epithelium (E%) and terminal stroma stroma (STV%). $SI = C\% : (E\% + STV\%)$.

Result. In a morphological study of the placenta of the comparison group, along with variants of impaired maturation of the villous chorion (14.3% of cases), in some cases (35.7%) chronic hemorrhagic heart attacks and pseudo-infarcts were revealed, occupying from 2% to 10% of the placental area. Compensatory and adaptive processes are represented by hyperplasia of terminal villi (TB), syncytial kidneys (SP), the formation of syncytio-capillary membranes (SCM) in combination with dilatation and plethora of capillaries of intermediate and terminal villi, which are evenly distributed in all anatomical parts of the placental site. The vascular index (SI) ranged from 0.50 to 0.53. In placenta of the main group morphologically revealed impaired maturation of the villous chorion in 57.1% of cases, chronic disorders of uteroplacental circulation, occupying 15-33% of the placenta, in 71.4% of cases. Focal exudative basal and parietal deciditis in combination with placental chorioamnionitis and subchorionic intervillitis (40.8%), productive vascular villusitis of stem and intermediate villi (47.4%), vascular-stromal funiculitis were revealed in all the placenta (100%) of the 2-group (37%). Deposition of fibrinoid in the adjacent intervillous space (28.1%) and severe sclerosis

of the villous villus (51.3%).

Adaptive and compensatory processes, as a rule, were focal in nature, mainly found in the marginal divisions of the placental disc, and were weakly (37.5%) or moderately (62.5%) expressed against a deficit of specialized terminal villi. Of adaptive rearrangements, hyperplasia of syncytial kidneys and cytotrophoblast predominated. Hyperemia of the villus tree in combination with a significant ($p < 0.5$) decrease in the value of the vascular index to 0.46, in our opinion, indicate the failure of compensatory processes in the placentas of the studied group.

Conclusion. Genital herpetic infection has the ability to actively multiply in the placenta and embryonic tissues, penetrates the placental barrier and cause intrauterine damage to the fetus, which leads to the formation of placental insufficiency and the development of fetal malformations. Morphological features of adaptive and compensatory processes in women with herpes simplex virus type II and a combination of herpes simplex virus type I and type II are focal in nature and are characterized by a low SI value, are not able to fully compensate for placental insufficiency and prevent transplacental infection of the fetus. Pregnant women with recurrent herpesvirus infection should be considered at high risk for possible development of placental tissue insufficiency. The revealed morphological changes in the placenta will allow timely identification of newborns and prevention of neurological and infectious complications leading to disability of children.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ КОМПЛЕКСНОГО ЛЕЧЕНИЯ ПРОЛИФЕРАТИВНОЙ ДИАБЕТИЧЕСКОЙ РЕТИНОПАТИИ У ПАЦИЕНТОВ С САХАРНЫМ ДИАБЕТОМ II ТИПА

Жалалов А.К.

Республиканский Специализированный
Научно-Практический Медицинский
Центр Микрохирургии Глаза
+998907000807, jalalov.a.k.oft@gmail.com

Актуальность: Диабетическая ретинопатия (ДР)- серьезное заболевание, которое является одной из ведущих причин слепоты в мире [1]. Из всех пациентов с ДР немногие страдают пролиферативной диабетической ретинопатией (ПДР), но, если ее диагностировать в запущенных стадиях заболевание может привести к серьезным осложнениям. Диабетический макулярный отек (ДМО) является самым частым осложнением при ПДР, который при несвоевременном лечении может привести к стойкому снижению остроты зрения [2].

Цель исследования: анализ эффективности комплексного лечения пролиферативной диабетической ретинопатии (ПДР) с наличием диабетического макулярного отека (ДМО) у пациентов с сахарным диабетом II типа.

Материал и методы исследования: на базе Республиканского Специализированного Научно-Практического Медицинского Центра Микрохирургии Глаза (РСНПМЦМГ) было обследовано 30 пациентов (40 глаз) с ПДР и наличием ДМО. Соотношение по полу было равным 15 мужчин и 15 женщин. Средний возраст больных составил $64,4 \pm 2,3$ лет. Уровень гликированного гемоглобина HbA1c в среднем составил 8.2 ммоль/л. Стаж диабета был более 15- ти лет. Из сопутствующих заболеваний присутствовали гипертоническая болезнь (ГБ), ишемическая болезнь сердца (ИБС) и атеросклеротические изменения сосудов. Всем пациентам проводили однократное введение Anti-VEGF препарата Бролоцизумаб (Визкью-Novartis) и 3 сеанса панретинальной лазеркоагуляции сетчатки (ПРЛКС), а также все пациенты получали инсулин строго по схеме. Срок наблюдения составил 6 месяцев после комплексного лечения. Все пациенты были сопоставимы по возрасту, полу и диагнозу. Всем пациентам проводили стандартные и специальные офтальмологические исследования. К специальным отнесли оптическую когерентную томографию (ОКТ).

Результаты исследования: через 3 месяца после лечения средняя МКОЗ повысилась с $0,34 \pm 0,11$ до $0,71 \pm 0,15$, толщина макулярной зоны была в среднем 305 микрон. Через 6 месяцев острота зрения с $0,71 \pm 0,15$ стала $0,62 \pm 0,12$, а толщина макулярной зоны была равной 315 микрон. После 6 месяцев лечения случаев образования новообразованных сосудов не наблюдалось, отсутствовала тракционная отслойка сетчатки и в 80% случаев (32 глаз) удалось добиться прилегания макулярной зоны. В остальных 8 случаях (20%) сохранялся ДМО с дезорганизацией слоев сетчатки, но без патологической активности сосудов.

Выводы: Сочетание ПРЛКС и введение ингибиторов ангиогенеза является эффективной методикой лечения ПДР с наличием ДМО у пациентов с СД II типа. Компенсированный уровень гликированного гемоглобина до начала лечения является хорошим прогностическим фактором при лечении данных пациентов.

Список литературы:

1. Leeza M., Farooq H. Detection of Severity Level of Diabetic Retinopathy Using Bag of Features Model. IET Comput. Vis. 2019; 13:523–530. doi: 10.1049/iet-cvi.2018.5263. [CrossRef] [Google Scholar]
2. Zhang L., Li Q., You J., Zhang D. A modified matched filter with double-sided thresholding for screening proliferative diabetic retinopathy. IEEE Trans. Inf. Technol. Biomed. 2019; 13:528–534. doi: 10.1109/TITB.2008.2007201. [PubMed] [CrossRef] [Google Scholar]

ЭФФЕКТИВНОСТЬ СУБПОРОГОВОГО МИКРОИМПУЛЬСНОГО
ЛАЗЕРНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ У ПАЦИЕНТОВ С ЦЕНТРАЛЬНОЙ СЕРОЗНОЙ
ХОРИОРЕТИНОПАТИЕЙ

Жалалов А.К.

Республиканский Специализированный
Научно-Практический Медицинский
Центр Микрохирургии Глаза
+998907000801. Jalalov.a.k.oft@gmail.com

Актуальность: центральная серозная хориоретинопатия (ЦСХР) является четвертой по распространенности ретинопатией после, диабетической ретинопатии (ДР), возрастной макулярной дегенерации (ВМД) и окклюзии ветвей центральной вены сетчатки [1]. ЦСХР обычно возникает у лиц мужского пола в возрасте от 20 до 50 лет, у которых наблюдается снижение и искажение центрального зрения. Другие жалобы включают в себя микропсию, метаморфопсию, гиперметропический (наиболее распространенный) или миопический сдвиг, центральную скотому и снижение контрастной чувствительности и насыщенности цвета [2].

Цель исследования: оценка эффективности применения субпорогового микроимпульсного лазерного воздействия (СМИЛВ) длиной волны 577 нм при лечении пациентов с острой формой ЦСХР.

Материал и методы исследования: на базе Республиканского Специализированного Научно-Практического Медицинского Центра Микрохирургии Глаза (РСНПМЦМГ) было обследовано 18 пациентов мужского пола (23 глаз) с острой формой ЦСХР. Пациенты были разделены на 2 группы: основную и контрольную. Основная группа – 10 пациентов (13 глаз), контрольная группа – 8 пациентов (10 глаз). Средний возраст больных составил $35,1 \pm 0,8$ лет. Пациентам основной группы проводили воздействие СМИЛВ в паттерн режиме длиной волны 577 нм на установке Navilas 577 (Quantel Medical). Пациентам контрольной группы проводили выжидательную тактику и наблюдали за естественным течением процесса. Срок наблюдения – 1 месяц после лазерного лечения и при наблюдении за естественным течением заболевания. Все пациенты были сопоставимы по возрасту, полу и диагнозу. Всем пациентам проводили стандартные и специальные офтальмологические исследования. К специальным отнесли оптическую когерентную томографию (ОКТ) и флюоресцентную ангиографию (ФАГ)

Результаты исследования: через 1 месяца после СМИЛВ в основной группе средняя МКОЗ повысилась с $0,48 \pm 0,14$ до $0,71 \pm 0,15$. В контрольной группе средняя МКОЗ повысилась с $0,52 \pm 0,13$ до $0,63 \pm 0,15$. Резорбция субретинальной жидкости и прилегание отслойки нейроэпителия в основной группе после 1 месяца наблюдения составило 85% случаев (11 глаз), в контрольной группе – в 40% случаев (4 глаз). В остальных случаях сохранялась высокая отслойка нейроэпителия и остаточная субретинальная жидкость у пациентов обеих групп.

Выводы: СМИЛВ является эффективной и безопасной методикой лечения острых форм ЦСХР. Работа в режиме «паттерн» что приводит к повышению максимальной корригированной остроты зрения (МКОЗ) и резорбции субретинальной жидкости в короткие сроки.

Список литературы:

1. Wang M, Munch IC, Hasler PW, Prunte C, Larsen M. Central serous chorioretinopathy. Acta Ophthalmol (Copenh). 2008;86(2):126-145. doi:10.1111/j.1600-0420.2007.00889. x.
2. Liew G, Quin G, Gillies M, Fraser-Bell S. Central serous chorioretinopathy: a review of epidemiology and pathophysiology. Clin Experiment Ophthalmol. 2013;41(2):201-214. doi:10.1111/j.1442-9071.2012.02848. x.

КОМПЛЕКСНАЯ ДИАГНОСТИКА ХРОНИЧЕСКОГО РИНОСИНУСИТА У ДЕТЕЙ

Ёқуббоев Бахриддин Рахматулла ўғли
Оториноларинголог Наманганского
областного детского многопрофильного
медицинского центра
Телефон: +998945089303
bek.976@mail.ru

АННОТАЦИЯ: Под нашим наблюдением находились 172 больных, детей в возрасте от 3 до 18 лет. Проведенное нами обследование показало, включение эндоскопия носа и МСКТ пазух носа, для диагностики дисфункции верхних дыхательных путей, способствуют развитию тяжелых форм течения риносинусита и влияют на скорость прогрессирования болезни и частоту неблагоприятных исходов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Хронический риносинусит, эндоскопия носа, МСКТ пазух носа, хронический гайморит, этмоидит.

В последнее время профилактика и контроль заболеваний ЛОР органов, а именно риносинуситов оставляет желать лучшего и, проблема лечения этой инфекции приобретает первостепенное значение. Риносинуситы являются наиболее часто встречающимся заболеванием в практике отоларинголога среди госпитализированных больных с синуситами и составляет 54-60%. В связи с этим, актуальными остаются вопросы патогенеза воспалительных процессов в околоносовых пазухах и поиска дополнительных мер по их профилактике и лечению.

Цель исследования - изучить эндоскопические и компьютерно-томографические особенности полости носа и околоносовых пазух при риносинуситах у детей.

Материал и методы. Под нашим наблюдением находилось 172 детей с хроническим риносинуситом в возрасте от 3 до 18 лет, из них 108 (62,8%) - мальчики и 64 (37,2%) - девочки. Методика обследования включала подробное изучение жалоб и анамнеза больных, эндоскопический осмотр полости носа, мультиспиральную компьютерную томографию околоносовых пазух. Эндоскопия носа и носоглотки проведена с помощью эндоскопической стойки с видеосистемой KARL STORZ (Германия). Полученные результаты фиксировались архивирующей системой, что позволяло судить о динамике течения процесса и при необходимости корректировать тактику лечения.

Результаты и обсуждение. Изучение анамнеза детей, находящихся под нашим наблюдением, позволило выделить группы больных в зависимости от частоты и характера обострений. У всех больных детей - 172 (100%) отмечалось несколько обострений риносинусита в виде банальных синуситов в течение одного года. Так у 92 (53,5%) больных обострения заболевания составили от 3 до 5 раз в год, у 24 (13,9%) - до 3 раз и у 56 (32,6%) - более 5 раз в год.

При изучении анамнеза следует отметить следующее: 82 (47,7%) больного связывали заболевание с перенесенной ОРВИ, 44 (25,6%) ребенка входили в группу часто болеющих детей, в 28 (16,2%) случаях имел место отягощенный аллергологический анамнез (экссудативно – катаральный и тимико – лимфатический диатез), в 18 (10,5%) случаях сопутствовала глистная инвазия. Из числа обследованных детей, у 130 (75,6%) был диагностирован двухсторонний, а у 42 (24,4%) - односторонний процесс. При этом у 132 (76,7%) больных гнойная, у 40 (23,3%) катаральная форма хронического риносинусита.

Эндоскопия носа и носоглотки показала следующее: у 128 (62,8%) больных имело место проявление аллергического ринита, из них у 68 (63%) оно сочеталось с разными формами деформации перегородки носа, у 82 (47,7%) больных, определялась полоска гноя, стекающая по задней стенке носоглотки. У 76 (44,2%) больных определялись аденоидные вегетации II-III степени, у 58 (33,7%) аденоиды сочетались с гипертрофией небных миндалин разной степени, у 56 (32,6%) пациентов была отмечена гипертрофия трубных валиков, а у 42 (24,4%) - рубцовые изменения в носоглотке, связанные с ранее перенесенными оперативными вмешательствами (аденотомия или вазотомия).

При компьютерной томографии околоносовых пазух у 82 (47,6%) пациентов были выявлены

различные виды синуситов, из которых у 42 (51,2%) - гайморит, у 28 (34,2%) - этмоидит, у 12 (14,6%) – односторонний изолированный гайморит с наличием горизонтального уровня гноя в пазухе.

Выраженная риноскопическая картина в совокупности с данными анамнеза и жалобами больного позволяла подтвердить диагноз риносинусита у всех обследованных больных. Следует отметить, что у 158 (91,8%) наблюдаемых больных выявлено одновременное сочетание двух и более местных клинических признаков риносинусита.

Таким образом, проведенное нами исследование показало, что у больных риносинуситом наблюдаются более выраженные местные и общие проявления заболевания, которые сопровождаются тяжелым и затяжным клиническим течением. Для своевременной диагностики дисфункции верхних дыхательных путей при хроническом риносинусите необходим комплекс методов исследования, включающий: эндоскопию полости носа и носоглотки, мультиспиральную компьютерную томографию околоносовых пазух.

БОЛАЛАРДА СУРУНКАЛИ РИНОСИНОСИТЛАР КЕЧИШИНИНГ ЎЗИГА
ХОСЛИГИ

Ёқуббоев Бахриддин Рахматулла ўғли

Наманган вилоят болалар кўп тармоқли тиббиёт

маркази оториноларингологи

Телефон: +998945089303

bek.976@mail.ru

АННОТАЦИЯ: Кейинги йилларда дунёнинг кўплаб мамлакатларида болалар амалиётида сурункали риносинуситларни ташхислаш ва даволашда қатор муваффақиятларга эришилган бўлсада, бу хасталикнинг учраш частотаси сезиларли равишда камайиши кузатилмаяпти. Мазкур мақола болаларда амалиётида сурункали риносинусит билан касалланиш даражасини камайтириш, ташхислаш ва даволаш чора-тадбирларини аниқлаш каби, зарур бўлган долзарб муаммонинг ечимини топишда муҳим аҳамият касб этади.

КАЛИТ СЎЗЛАР: Сурункали риносинусит, бурун бўшлиқлари яллиғланиши, болалар, синусит, ринит.

Сурункали риносинусит – бу бурун ва бурун ёндош бўшлиқларининг сурункали яллиғланиши ҳисобланиб, бурун ёндош бўшлиқларининг шиллиқ қаватида, баъзан жараён суяк усти пардаси ва суяк деворларига тарқаладиган патологик хасталиқдир. Ушбу патология болалар амалиётида ЛОР касалликлари таркибида 1-ўринни эгаллайди ва 64,2% ни ташкил этади, бола ҳаётининг биринчи ойларидан бошлаб барча ёш гуруҳларида кузатилади. Бурун ёндош бўшлиқларининг яллиғланиш частотаси уларнинг турли ёшдаги болалардаги анатомик ривожланиш даражасига боғлиқ бўлади [4].

Этиопатогенетик жиҳатдан қаралганда кичик ёшли болаларда ўзига хос хусусиятлари - бу бурун ёндош бўшлиқларининг яллиғланишли касаллиги ҳисоблансада, жараён бутун организмнинг полиэтиологик касаллиги сифатида қаралади. Кўпинча риносинуситлар ўткир юқумли касаллик натижасида юзага келади: нафас йўллари вирусли инфекцияси, грипп, қизамиқ, қизилча ва бошқа касалликлар иккиламчи микрофлорани фаоллаштириши (стафилококклар, стрептококклар ва уларнинг бирлашмалари, аралаш вирусли-бактериал инфекция, кўк таёқча ва ичак таёқчалари, протеус, энтерококклар ва бошқ.).

Сурункали риносинуситлар асосан монофлоранинг таъсири остида ёки вирусли микроорганизмларнинг сапрофитлар билан бирикмасидан келиб чиқади. Турли хил антибиотикларнинг кенг қўлланилиши натижасида микроорганизмларнинг биологик хусусиятлари сезиларли даражада ўзгариб, антибиотикларга чидамли шакллар пайдо бўлди. Агар синусларнинг йирингни экмасида микроорганизмларнинг кўпайиши кузатилмаса, унда оддий озучавий муҳитда аниқланмаган Z-шаклини ҳосил қилувчи асептик яллиғланиш жараёни, аллергик касалликлар, вирусли инфекциялар аниқланиши мумкин [1].

Болаларда анаэроб микрофлораси ёки гемолитик стрептококклар инфекциясида бўшлиқлардаги жараён айниқса оғир кечади, кўпинча оғир асоратлар (орбитал, интракраниал, сепсис) қайд этилади. Ичак таёқчаси, кўк йирингли таёқчаси ва протеус туфайли келиб чиққан синусит камроқ шиддатли, аммо улар чўзилиб кетган бўлади ва кўпинча сурункали ҳолга ўтиши кузатилади. Бурун ёндош бўшлиқларида бактериал ва вирусли инфекция кўпинча риноген йўл орқали, бурун бўшлиғидан табиий тешиқлар орқали, айниқса аксириш, қаттиқ бурунни қоқиш, сувга шўнгин пайтида, бурун бўшлиғида босим кўтарилганда ўтиши мумкин [3].

Болаларда катта ёшли беморлардан фарқли равишда юқори жағ бўшлиғи яллиғланишининг ривожланишига 10% ҳолларда юқори жағ бўшлиғи пастки деворига ёнма-ён жойлашган кам илдизли иккинчи ва кўп илдизли биринчи чайнов тишларининг апикал гранулёмаси сабаб бўлади. Бу ҳолда касалликни одатда анаэроб микрофлора кўзгатиб, ажралма ўзига хос бадбўй ҳидга эга бўлади. Бу ҳолда синусит сурункали кечади ва зарарланган тиш даволангандан сўнггина бартараф бўлади [2].

Ёш болаларда касалликни ривожланишида бурун ёндош бўшлиқнинг ҳажми ва тузилиши муҳим аҳамиятга эга: бўшлиқнинг ҳажми қанча катта бўлса, у шунча яллиғланиш жараёни ривожланишига мойил бўлади. Бурун ёндош бўшлиқлари орасида энг катта бўшлиқ - бу юқори жағ бўшлиғи бўлиб, у нисбатан кўпроқ яллиғланади. Юқори жағ бўшлиғининг ўрта

бурун йўлига очиладиган табиий тешиги бўшлиқ ички деворининг юқорисида жойлашганлиги юқори жағ бўшлиғидаги патологик ажралмани бурун бўшлиғига чиқарилишини янада қийинлаштиради [5].

Шунингдек, болаларда ёшга хос анатомик ривожланиш хусусиятларини инобатга олган ҳолда бурун ёндош бўшлиқларининг бурун бўшлиғига очилувчи табиий тешикларининг табиий кичик бўлиши натижасида шиллиқ парданинг шиши туфайли ёпилиши бурун ёндош бўшлиқларидан патологик ажралманинг чиқиб кетишини қийинлаштириб, жараённинг суст кечувчи, чўзилувчан ёки сурункали шаклига ўтишига сабаб бўлиши мумкин.

Кичик ёшли болаларда касаллик қизамиқ, скарлатина, захм, сил ва бошқа юқумли касалликларда уларнинг асорати сифатида ривожланиши мумкин. Бурун ва бурун ёндош бўшлиқларининг турли жароҳатлари, бурун бўшлиғи ёт жисмлари ҳам сурункали яллиғланишига сабаб бўлади [6].

Болалардаги сурункали риносинуситларнинг патогенезида бола организмнинг реактивлиги ўзига хослиги, етук бўлмаган иммунитет, аллергик реакцияларнинг оғирлиги, мойил омиллар (эпителиал, бириктирувчи тўқима, гематозэнцефалик тўсиқлар ўтказувчанлигининг ортиши; аъзоларнинг ва марказий асаб тизимининг тўлиқ ривожланмаганлиги, иммунитет ва фермент тизимларининг заифлиги); болаларда фақат ғалвирсимон ва юқори жағ бўшлиқлари мавжудлиги, юқори жағнинг ғоваксимон тузилиши, юқори нафас йўллари ҳилпилловчи эпителийсининг сезгирлиги ошиши (баръерлик функциясининг пасайиши) муҳим аҳамиятга эга.

Неонатал даврда риносинуситнинг этиологик омиллари бўлиб сепсис (ҳомила ичи, киндик, тери), шунингдек онада кўкрак беши мастит, фурункулез бўлиб ҳисобланади. Катта ёшдаги болаларда бўшлиқлар азрацияси бузилиши ва улардан секретнинг ажралиб чиқиб кетиши учун ноқулай муҳитни келтириб чиқарувчи бурун бўшлиғидаги патологик жараёнлар (аденоидлар, бурун тўсиғининг қийшиқлиги, ёт жисмлар, бурун чиғанокларининг гипертрофияси) жуда муҳим аҳамиятга эга.

Шундай қилиб, болаларда кузатиладиган сурункали риносинуситларда катталардан фарқли равишда организмнинг реактивлик ҳолати, шу жумладан носпецифик резистентлик ва иммун ҳимоя қилувчи омиллар, ЛОР аъзоларининг ёшга хос анатомик ривожланиш нуқсонлари, шунингдек ҳомиладорлик давридаги патологик хасталиклар, ноқулай преморбид фон заминиде кечувчи сурункали риносинуситлар чўзилувчан ва оғир кечиб, бошқа аъзо ва тўқималарга асорат хавфи юқори бўлиши билан ажралиб туради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Абдуллаев Х., Ибраева С., & Аймухамедов А. (2023). Результаты инструментальных методов диагностики в распознавании синуситов с орбитальными осложнениями. Журнал биомедицины и практики, 1(3/1), 247–254.
2. Алимова Д., Амонов А., & Амонов Ш. (2023). Polipoz rinosinusitlarda shilliq qavatning morfologik xarakteristikasi. Педиатрия, 1(1), 158-165.
3. Амонов Ш., & Идиев З. (2021). Эндоскопическая риносинусохирургия—основные хирургические методы лечения патологии околоносовых пазух (обзор литературы). Журнал стоматологии и краниофациальных исследований, 2(1), 38-41.Ф.Б. Н.
4. Вохидов У.Н. Клинико – иммунологические особенности хронических полипозных риносинусита и их лечение. Автореф. дис. ... док. мед. наук. –Ташкент, 2017. - 13-17 с.
5. Гавриленко Ю.В. Диагностическая эндоскопия ЛОР-органов. // Киев, «Добробут», 2014. С. 16.
6. Ражабов А. Х., Омонов Ш. Э., Иноятова Ф. И., & Омонов, А. Ш. (2009). Состояние ЛОР-органов у детей, больных хроническим гепатитом В. Врач-аспирант, 31(4), 323-327.

НЕСОСТОЯТЕЛЬНОСТЬ БАРЬЕРНОЙ ФУНКЦИИ ЖЕЛУДОЧНО-КИШЕЧНОГО ТРАКТА В ПАТОГЕНЕЗЕ ПИЩЕВОЙ АЛЛЕРГИИ У ДЕТЕЙ

Абдуллаев Нурбай Чунаевич

д.м.н. (DSc), доцент кафедры Аллергологии, клинической иммунологии и микробиологии

Ташкентского Педиатрического Медицинского Института

Авазов Бекзод Хамроевич

врач гастроэнтеролог, Многопрофильного детского областного медицинского центра

nurbay_abdullayev@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0003-4725-5855>

+998946119768

Аннотация: Несостоятельность и нарушения барьерной функции желудочно-кишечного тракта приводит к избыточному контакту иммунокомпетентных клеток с белковыми антигенами. Оптимальное выполнение многочисленных физиологических функций кишечника определяется структурно-функциональными параметрами слизистой оболочки.

Ключевые слова: пищевая аллергия, сенсибилизация, кишечный эпителиальный барьер, желудочно-кишечного тракт, дисбактериоз

Актуальность. Барьерная функция ЖКТ один из ведущих показателей состояния здоровья ребенка, а в случае пищевой аллергии может быть предиктором формирования заболевания, фактором риска тяжелого течения, критерием эффективности терапии. В патогенезе многих заболеваний огромная роль отводится органам детоксикации и при таком распространенном заболевании как ПА первой и самой важной линией защиты внутренней среды человека является желудочно-кишечный тракт (ЖКТ). Несмотря на огромные резервные возможности органов детоксикации (печень, почки, легкие), нарушенная проницаемость кишечника приводит к эндоинтоксикации, которая в конечном итоге, может привести к возникновению ПА или усугублению имеющуюся аллергической болезни организма.

Цель обследования. Изучение состояния барьерной функции кишечника при ПА у детей в зависимости от давности заболевания и клинических вариантов течения болезни.

Материал и методы. Обследованы 45 детей (22 девочка и 23 мальчика) в периоде 2023-2024гг в возрасте от 3 до 13 лет, которые находились амбулаторном и стационарном лечении в ОМДМЦ. При сборе материала использовалась специальная карта, в которую вносились результаты: общих анализов крови, мочи и кала; анализа кала на дисбактериоз; суточной мочи на наличие среднемолекулярных пептидов; консультаций смежных специалистов, данные аллерго-анамнеза. УЗИ печени, желчного пузыря, почек, поджелудочной железы. Исследования проводились дважды: в 1 и 10-12 дни от момента поступления.

Результаты и обсуждения. Начало заболевания в большинстве случаев (более 70%) было связано с нарушением диеты, реже – недавно перенесенные заболевания различного генеза. Смежными специалистами были выявлены заболевания: ЛОР-органов (гаймориты, отиты, ларингиты и т.п.) - 31%; ЖКТ (гастриты, запоры, метеоризмы, глистная инвазия и т.д.) – 58%. Согласно анализам: анемия – 24, лейкоцитоз – 4, эозинофилия – 10, следы белков в моче – 9, соли – 14, дисбактериоз I – 13, II – 11, III – 6.

Полученные результаты и данные анамнеза убеждают нас в том, что в основе заболевания лежит снижение защитно-адаптационных характеристик растущего организма. В группе с ранним началом заболевания и резистентностью к проводимой терапии отмечалось наличие отягощенного анамнеза, который на порядок выше чем в группе с поздним началом и легким течением.

Заключение. Таким образом, успешное лечение ПА предусматривает комплексное обследование (желательно в многопрофильных клиниках) и устранение сопутствующей патологии в патогенетических значимых органах (в частности ЖКТ, гепатобиллиарной, ЛОР и др.). Ранняя диагностика пищевой аллергии на фоне дисфункции барьера ЖКТ необходима для повышения уровня здоровья населения, снижения вероятности прогрессирования аллергического процесса.

Список литературы:

1. Абдуллаев Н.Ч. Принципы диетотерапии при пищевой аллергии у детей раннего возраста // Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт Педиатрия Научно-Практический Журнал № 3/2020 216-220стр
2. Балаболкин И.И. Современные технологии диагностики и лечения пищевой аллергии у детей и подростков. - М. Труды XVII Российского национального конгресса «Человек и лекарство», 2011 — с. 40-53.
3. Богданова С.В. с соавт. Профилактика и прогнозирование пищевой аллергии у детей в антенатальном и постнатальном периодах. Российский вестник перинатологии и педиатрии, 2014, №1, с. 34-39.
4. Клиническая диетология детского возраста. Руководство для врачей. 2-е издание. Под редакцией Т.Э. Боровик, К.С. Ладодо. / Москва, МИА, 2015 г., 718с.
5. Современные проблемы пищевой аллергии – патогенез, клиника, диагностика: метод. рекомендации/сост.: В.А. Батурин, В.П. Тельбух– Ставрополь: Изд-во СтГМУ, 2016. - 31 с.
6. Abdullaev Nurboy Chunaevich - Clinical And Immunological Characteristics of Allergic Diseases in Adolescents // Texas Journal of Medical Science ISSN NO: 2770-2936 <https://zienjournals.com> Date of Publication:13-12-2022 A Bi-Monthly, Peer Reviewed International Journal Volume 15 [83-85].
7. Venter C, Patil V, Grundy J, Glasbey G, Twiselton R, Arshad SH, Dean T. Prevalence and cumulative incidence of food hyper-sensitivity in the first 10 years of life. *Pediatr Allergy Immunol* 2016; 27: 452-458.

ЁРДАМЧИ РЕПРОДУКТИВ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН КЕЙИНГИ
ХОМИЛАДОРЛИҚДА УЧРАЙДИГАН АКУШЕРЛИК АСОРАТЛАРИНИНГ
САБАБЛАРИ

Закирова Лола Мухтаровна

“Two-line fertility” клиника шифокори

Телефон: +998998490990

Lolochka_1991@mail.ru

Рахманова Севара Шухрат қизи

ТХКМРМ ассистент, PhD.

АННОТАЦИЯ: Сурункали плацентар этишмовчилик перинатал касаллик ва ўлимнинг асосий сабабларидан бири бўлиб қолмоқда. Шу муносабат билан, ушбу асоратни башорат қилиш алоҳида аҳамиятга эга. Адабиётга кўра, ёрдамчи репродуктив технологиялар (ЁРТ) дан кейин ҳомиладорлик табиий равишда содир бўлганлар билан солиштирганда, ҳомила тушиш хавфи юқори, шунингдек плацента этишмовчилигининг шаклланиши юқорирокдир. Тадқиқотнинг мақсади ЁРТ ёрдамида эришилган ҳомиладорлик жараёнини ўрганиш, плацента этишмовчилигини ривожланиш хавфи бўлган хавф гуруҳларини аниқлаш бўлди.

КАЛИТ СЎЗЛАР: Ёрдамчи репродуктив технологиялар, сурункали плацента этишмовчилиги, ҳомиладорликнинг асоратлари.

Ҳозирги вақтда аҳоли орасида ёрдамчи репродуктив технологиялардан (ЁРТ) фойдаланиш натижасида юзага келадиган ҳомиладорликнинг частотаси ортиб бормоқда, хусусан, сунъий уруғлантириш, интраутерин сперма уруғлантириш. Эрта туғилишнинг частотаси 20-30% ҳолларда, кўп ҳомиладорликда - эгизаклар ва уч эгизаклар учун мос равишда 46,1 дан 100,0% гача, бу болаларда бирга келадиган патологик ҳолатлар (асфиксия, тўйиб овқатланмаслик) билан тавсифланади. , респиратор дистресс синдроми, мия касалликлари ва бошқалар) [2].

Тадқиқотимизнинг мақсади: ЁРТ орқали эришилган ҳомиладорлик жараёнини ўрганиш ва плацента этишмовчилигини ривожланиш хавфи бўлган хавф гуруҳларини аниқлаш эди. Архив материалларидан фойдаланган ҳолда, ЁРТ дастурлари натижасида ягона ҳомиладорлик билан касалланган аёлларнинг 261 та ҳолати ўрганилди. Ушбу намуна асосий ҳисобланади. 167 аёл сурункали плацента этишмовчилигига эга. Ҳомиладор аёлларнинг иккита гуруҳи аниқланди: I гуруҳга плацента этишмовчилиги гестоз билан бирлаштирилган 86 бемор, II гуруҳга гестозсиз плацента этишмовчилиги бўлган 81 аёл киради. Таққослаш гуруҳи ўз-ўзидан содир бўлган ягона ҳомиладорлик билан бепуштлик тарихи бўлмаган 30 аёлдан иборат эди. Ҳомиладор аёлларни текшириш учун умумий клиник ва махсус тадқиқот усуллари қўлланилган. Биз ҳомиладорлик содир бўлган аёлларнинг учта ёш кичик гуруҳини аниқладик. ЁРТ дастурлари натижасида: I - 18 ёшдан 29 ёшгача (14,6%), II - 30 ёшдан 35 ёшгача (39%), III - 36 ёшдан ва ундан катта (46,4%). Ҳомиладор аёлларнинг ўртача ёши $34,9 \pm 1,2$ йилни ташкил этди. Шу билан бирга, ўз-ўзидан ҳомиладор бўлган аёлларда ўртача ёш сезиларли даражада паст ва $26,9 \pm 0,8$ йилга тенг ($p < 0,05$). II-III триместрлардаги асоратлар ЁРТ дастурларидан сўнг аёлларда спонтан ҳомиладор аёлларга қараганда 2-3 барабар тез-тез содир бўлиши аниқланди. Асосий гуруҳда ҳомиладорликнинг асоратлари орасида гестозис биринчи ўринни эгаллайди, бу 71,6% ни ташкил қилади. Ушбу патология учинчи ёш гуруҳида тез-тез учрайди ва юрак-қон томир тизими касалликлари (68,2%) шаклида ифодаланган соматик патология фонида ривожланади. Худди шу ҳолат плацента этишмовчилигининг ривожланишига мойил бўлган омил ҳисобланади. Таққослаш гуруҳида аёлларнинг атиги 16,6 фоизда энгил гестоз ташхиси қўйилган. Ҳомиладорликнинг асоратлари орасида иккинчи ўринни ҳомиладорлик қандли диабет кўринишидаги эндокрин тизим патологияси (39,1%) эгаллайди. Ушбу патология II (40,3%) ва III (45,6%) ёш кичик гуруҳларида энг кўп учрайди. Маълумки, бузилган углевод алмашинуви ҳам плацента этишмовчилигига олиб келиши мумкин.

Тадқиқотимизга кўра, ЁРТ дан сўнг содир бўлган ҳомиладорлик 14,6% ҳолларда эрта туғилиш билан тугаши ва 85,4% ҳолларда туғилиш муддати тугаши аниқланди. Таққослаш гуруҳида барча туғилишлар муддатли эди. Олинган маълумотлар плацента этишмовчилиги ва гестозли ҳомиладор аёллар гуруҳида эрта туғилишнинг сезиларли даражада устунлигини кўрсатади. Шу билан бирга, ҳомиладорлиги ЁРТни қўллаш билан содир бўлган, асосан, I ва II

ёш кичик гуруҳларига мансуб аёлларнинг 31,7 фоизи табиий равишда туғишган.

Хулоса: Шундай қилиб, ЁРТ натижасида келиб чиқадиган ягона ҳомиладорлик даврида плацента этишмовчилигининг ривожланиши кўп жиҳатдан ҳомиладор аёлларнинг ёши билан белгиланадиган соматик патологияга боғлиқ. Юқоридагилар ЁРТ дан кейин беморларни гестоз ва плацента этишмовчилиги ривожланиши учун юқори хавfli гуруҳ сифатида аниқлаш зарурлигини кўрсатади. Акушерлик асоратларини камайтириш учун ЁРТ дастуридан олдин аёлларни тўлиқ текшириш, соматик патологияни ҳисобга олган ҳолда режалаштирилган ҳомиладорликка тайёргарлик кўриш, ҳомиладорликни этарли даражада бошқариш ва эҳтиёткорлик билан этказиб бериш масаласини ҳал қилиш керак.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Беланофф С, Деклерк Э.Р., Диоп Х., Гопал Д., Котельчук М., Люк Б. и др. Тяжелая материнская заболеваемость и использование вспомогательных репродуктивных технологий в Массачусетсе. Акушерско-гинекологический. 2018;127(3):527-34.
2. Cromi A, Candeloro I, Marconi N, Casarin J, Serati M, Agosti M, et al. Risk of peripartum hysterectomy in births after assisted reproductive technology. Fertil Steril. 2019;106(3):623–8
3. Ogawa K, Urayama KY, Tanigaki S, Sago H, Sato S, Saito S, et al. Association between very advanced maternal age and adverse pregnancy outcomes: a cross sectional Japanese study. BMC Pregnancy Childbirth. 2019;17(1):349.

ТЕНДЕНЦИЯ ОЦЕНКИ СОСТОЯНИЯ ФИЗИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ НА
ФОНЕ БРОНХИАЛЬНОЙ АСТМЫ

Абдуллаев Нурбай Чунаевич

д.м.н. (DSc), доцент кафедры Аллергологии,
клинической иммунологии и микробиологии

Ташкентского Педиатрического Медицинского Института

Содикова Муяссар Хамидуллаевна

педиатр 1-ГКДБ(1 городской клинической
детской больницы) Ташкент, Узбекистан

nurbay_abdullayev@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0003-4725-5855>

+998946119768

Аннотация: К настоящему времени накоплено достаточно данных, свидетельствующих об особенностях детей с бронхиальной астмой. Однако актуальность проведения оценки физического развития детей с БА, по нашему мнению, сохраняется вследствие ряда причин: неоднозначность и разноречивость данных исследований; тяжелое и неконтролируемое течение БА. Говоря о разноречивости результатов исследований по оценке ФР, необходимо отметить, что одни авторы, изучая линейные размеры, указывают на более высокие показатели роста у детей с БА по сравнению с группой здоровых детей, отсутствие зависимости показателей роста от пола, возраста, тяжести заболевания и приема ингаляционных глюкокортикостероидов, динамики заболевания [3, 4]. Другие, наоборот, показывают, что дети с БА имеют тенденцию к более низкому росту, чем здоровые дети [5]. В ряде исследований показано, что у детей с БА часто отмечается повышенный индекс массы тела (ИМТ) [6, 7], а с учетом гетерогенного характера БА в настоящее время широко обсуждается фенотип БА с ожирением. Scerpanovic A. et al. [8] утверждают, что значительное число детей с БА имеют как избыточный, так и недостаточный ИМТ при сравнении со здоровыми детьми. W. Umlawska et al. [9] утверждают, что вообще нет существенной корреляции между ИМТ и БА у детей.

Ключевые слова: физическое развитие, индекс массы тела, бронхиальная астма.

Актуальность. На современном этапе развития общества – проблемы аллергологических расстройств, в частности дети страдающие с бронхиальной астмой является наиболее распространенным с каждым годом. В связи с тем, что физическая развития является одним из основных показателей состояния здоровья детского населения, в современной медицине проблема влияния физического развития на состояние здоровья и психику подрастающего поколения весьма актуальна. Физическое развитие один из ведущих показателей состояния здоровья ребенка, а в случае бронхиальной астмы может быть предиктором формирования заболевания, фактором риска тяжелого течения, критерием эффективности терапии.

Цель обследования. Изучение состояния физического развития детей на фоне бронхиальной астмы в зависимости от давности заболевания и клинических вариантов течения болезни.

Материал и методы. Обследованы 60 детей в периоде 2022-2024гг. В 1-ю группу вошли 30 больных детей с бронхиальной астмой в возрасте от 7 до 14 лет, госпитализированные на стационарное лечение в отделение аллергологии 1-ГКДБ. Ретроспективный анализ антропометрических показателей (масса тела, кг и длина тела, см). проведена по общепринятой методике. 2-ую группу составили 30 практически здоровых детей и подростков аналогичного возраста и пола. Сравнительная оценка физического развития обследованных больных с показателями здоровых детей проведена общим разработанным методом МЗ Узб.

Результаты и обсуждения. Дети, страдающие бронхиальной астмой, отстают от сверстников, как по росту, так и по массе тела в каждой возрастной категории в среднем на 5-12 см и на 3,5-7 кг соответственно. Выявлено, что развитие бронхиальной астмы оказывает негативное влияние на физическое развитие детей и находится в прямой зависимости от давности течения и клинических вариантов заболевания независимо от пола ребенка.

Выводы. Таким образом, установленные конституциональные особенности у больных детей при бронхиальной астме, параметры массы и длины тела отстают по сравнению с аналогичными показателями здоровых детей, что следует учесть нутритивного статуса при

составлении программ лечения и реабилитации детей с бронхиальной астмой. Рекомендуется определение физического развития детей с бронхиальной астмой, которое позволит составить научно-обоснованный прогноз относительно оптимизации лечения и улучшения состояния здоровья больных детей в будущем.

Список литературы:

1. Абдуллаев Н.Ч., М.А Юсупова, М.Н. Абдуллаева- Особенности физического развития детей, страдающих Бронхиальной астмой // «Наука и образование: актуальные вопросы, достижения и инновации в медицине» Сборник научных трудов 16 апреля 2021 Ташкент, Узбекистан tadqiqot.uz 5-7стр
2. Бурбела Е. И. Конституционные особенности детей школьного возраста с контролируемой бронхиальной астмой // Современная педиатрия. 2013. № 5 (53). С. 105.
3. Печкуров Д.В., Воронина Е.Н., Порецкова Г.Ю. Особенности физического развития, пищевого поведения и качества жизни детей с бронхиальной астмой // Практическая медицина. 2013. № 6 (75). С. 122—126.
4. Ячейкина, Н. А. Конституциональные особенности детей и подростков с бронхиальной астмой / Н. А. Ячейкина, И. Л. Алимова, О. Б. Новикова // Вестник Смоленской государственной медицинской академии. - 2016. - № 4. -С. 38-42.
5. Abdullaev Nurboy Chunaevich - Clinical And Immunological Characteristics of Allergic Diseases in Adolescents // Texas Journal of Medical Science ISSN NO: 2770-2936 <https://zienjournals.com> Date of Publication:13-12-2022 A Bi-Monthly, Peer Reviewed International Journal Volume 15 [83-85].

**ТЎР ПАРДАНИНГ ҚОН ТОМИРЛАРИ ПАТОЛОГИЯСИ: ҲОМИЛАДОРЛИК
АРТЕРИАЛ ГИПЕРТЕНЗИЯСИ ВА ПРЕЭКЛАМПСИЯНИНГ УНИНГ
ШАКЛЛАНИШИГА ТАЪСИРИ**

Ўткурова Феруза Шухрат қизи
17 оилавий поликлиника шифокори
Телефон: +998900124431
Feruz.Utk@bk.ru

Рахманова Севара Шухрат қизи
ТХКМРМ ассистент, PhD.

Саипова Мохира Лутпуллаевна
ТХКМРМ доцент, т.ф.н.

АННОТАЦИЯ: Туғруқдан кейинги даврда аёлларда сереброваскуляр ва юрак-қон томир касалликларининг юқори хавф омилларидан бири бу артериал гипертензия (АХ). Ҳомиладорликдан олдин унинг мавжудлиги преэклампсия хавфини оширади [1]. Ҳомиладорлик гипертензиясининг ривожланиши билан туғруқдан кейинги сереброваскуляр касалликлар ва юрак-қон томир касалликлари хавфи ёшга боғлиқ гипертензия билан солиштирганда ортади [2].

КАЛИТ СЎЗЛАР: Ҳомиладорлик гипертензияси, преэклампсия, қон томирларининг ретинал патологияси

Турли муаллифларнинг фикрига кўра, туғруқдан кейинги узоқ муддатли даврда преэклампсия билан асоратланган бир қатор аёлларда юрак-қон томир ва сереброваскуляр патологияларни ривожланиш хавфи ортади. Хусусан, Пау С.Е.нинг сўзларига кўра, ва бошқалар, Батеман Б.Т. нинг сўзларига кўра, ва бошқалар, туғруқдан кейинги даврда геморрагик инсултларнинг аксарияти мураккаб ҳомиладорлик билан боғлиқ [8].

Тадқиқотнинг мақсади: Туғруқдан кейинги кечки даврда ҳомиладорлик гипертензияси ва преэклампсиянинг қон томир ретинал патологиясининг ривожланишига таъсирини баҳолаш.

Материаллар ва усуллар: Ҳомиладорликнинг турли хил кечган ҳомиладор аёлларнинг (231 киши) ҳомиладорлик хариталари таҳлили ўтказилди (2021 йилдан 2022 йилгача 17-оилавий поликлиникасида). Ҳомиладорлик даврида қон босими даражаси 145/95 дан 200/110 мм Ҳг гача бўлган. Кундалик протеинурия даражаси кунига 0,3 г дан ошмайди.

2-асосий гуруҳ - ҳомиладор аёллар преэклампсия, яъни гипертензия (140/90 мм см ва ундан юқори), пастки экстремиталарнинг шишиши, суткалик протеинурия 0,3 г / л дан юқори. Барча ҳолатларда преэклампсия ҳомиладорликнинг 20-ҳафтасидан кейин (20-27 ҳафтalar) содир бўлган. Ушбу гуруҳга 21 ёшдан 34 ёшгача бўлган 48 нафар аёл (28 ± 4 ёш) кирди. 35 аёл учун бу уларнинг биринчи ҳомиладорлиги, 13 аёл учун бу такрорий ҳомиладорлик эди. Ҳомиладорлик даврида қон босими даражаси 145-200 / 95-115 мм Ҳг эди. Арт.; кунлик протеинурия 1,2 дан 5,4 г / л гача. 32 аёлда ўртacha даражадаги преэклампсия, 16 аёлда оғир даража бор эди. Оғир преэклампсия билан оғриган 4 та аёлда ҳомиладорлик тўхташ билан, 5 аёлда - эрта туғилиш (26-28 ҳафта) билан яқунланди. 1-қиёслаш гуруҳига протеинуриясиз сурункали гипертензияси бўлган беморлар киради. Киритиш мезонлари ҳомиладорликдан олдин қон босимининг кўтарилиши ва сезиларли протеинуриянинг йўқлиги (0,3 г / л дан кам) эди. Ушбу гуруҳга 18 ёшдан 38 ёшгача бўлган 50 нафар аёл ($28 \pm 5,3$ ёш) кирди. Улардан 30 нафари примигравидлар, 20 нафари эса такрорий ҳомиладор бўлган аёллардир. Қон босими даражаси 120-160 / 80-100 ммҲг оралиғида эди. Арт. 2-қиёслаш гуруҳида беморларда ҳомиладорлик даврида шиш ва/ёки протеинурия кузатилган, аммо гипертензиясиз. Қўшилиш мезонлари: тушдан кейин пайдо бўладиган пастки экстремиталарнинг шишиши, қон босими даражаси - 130/80 мм Ҳг дан ошмайди. Арт., протеинурия - кунига 0,3 г гача. Ушбу гуруҳга 19 ёшдан 39 ёшгача бўлган 36 нафар аёл ($29 \pm 6,2$ ёш) кирди. Биринчи ҳомиладорлик 25 кишида содир бўлган, 11 аёлда ҳомиладорлик такрорланган. Назорат гуруҳига амалий соғлом ҳомиладор аёллар (50 киши) кирди.

Офтальмологик текширув висометрияни, кўзнинг олд ва орқа сегментларининг ҳолатини баҳолашни ўз ичига олади. Маклаков бўйича кўз ичи босими (ИОП) даражаси баҳоланди. Кўрсаткичларга кўра, макула зонасининг оптик когерент томографияси (ОСТ) амалга

оширилди (Сиррус 5000, Сарл Зеисс, Германия, Макула қалинлиги харитаси протоколи); ганглион хужайра комплекси баҳоланди (Масулар Субе 512 × 128 сканерлаш протоколи,

Натижалар: Туғруқдан кейинги ўтган даврда умумий текширилувчиларнинг 67 нафариди тизимли қон томир патологияси аниқланди (29 %). Маълум бўлишича, 40 аёлда 2-3-босқич АГ (асосан 26-42 ёшда) ривожланган; 18 аёлда – Юрак ишемик касаллиги: Зўриқиш стенокардия функционал класс 2 аниқланди. Уларнинг 1 ва 2-асосий гуруҳдаги частотаси бошқа гуруҳларга нисбатан статистик жиҳатдан анча юқори бўлиб чиқди ($p < 0,01$). Туғруқдан кейинги даврда қон томир ретинал патологиянинг шаклланиши умумий популяциянинг 50 аёлида (21,6%) содир бўлди. Текширув вақтида уларнинг ёши 29 ёшдан 46 ёшгача бўлган. 35 аёлда ретинал томирларнинг окклюзияси содир бўлган, аксарият ҳолларда диффуз макула шиши (27 кўз) билан Марказий ретинал венанинг вақтинчалик шохлари шикастланиши билан ифодаланади. Офтальмоскопия маълумотларига кўра, геморрагик ҳодисаларнинг турли даражадаги кечиши, таъсирланган қон томир филиали бўйлаб «пахта шаклидаги» фокуслар, фокал ёки диффуз макула шиши аниқланди. Беморларнинг 14 тасида кўзида пролифератив ретинопатия билан мураккаблашган ретинал томирларнинг окклюзиялари аниқланди, улар 7 беморда дастлабки юқори кўриш кескинлиги фониди такрорий гемофтальмос билан бирга бўлган. Ушбу кўзларда экваториал локализациянинг ретинал неоваскуляризация зоналари глиоз ва ретинанинг маҳаллий тортиш ажралиши жойлари билан аниқланди.

Хулоса:

1. Туғруқдан кейинги кеч даврда қон томирларнинг ретинал патологияси билан касалланиш ҳолатлари соғлом ҳомиладорлар билан солиштирганда преэклампсия (48%) ва ҳомиладорлик гипертензияси (40%) бўлган гуруҳларда статистик жиҳатдан сезиларли даражада юқори бўлган, шунингдек. ҳомиладорлик даврида, гипертониясиз шиш билан бирга ва ҳомиладорликдан олдин гипертензия борлиги билан (мос равишда 4, 6 ва 8%, $p < 0,01$).

2. Ҳомиладорлик гипертензияси ва преэклампсия билан оғриган аёлларда томирларнинг ретинал патологияси ретинал веналарнинг тикилиб қолиши ва уларнинг натижалари билан ифодаланган. Кўпинча у туғилгандан кейин 5 ёки ундан кўпроқ йил ичида ривожланади (88%).

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Верткин А.П., Ткачева О.Н., Васильева А.Б., Барабашкина А.В., Гальперин А.В. Отдаленный прогноз при артериальной гипертензии в период гестации / Российский кардиологический журнал. – 2014. – Т. 9, № 3. – С. 42–46.

2. Волкова Е.В., Рунихина Н.К., Винокурова И.Н. Преэклампсия как фактор риска возникновения сердечно-сосудистых заболеваний у женщин / Вестник РГМУ. – 2018. – № 1. – С. 25–30.

3. Коленко О.В., Сорокин Е.Л. Изучение возможной причинной связи между формированием острой сосудистой патологии глаза у женщин и перенесенным ОПГ-гестозом / – 2019. – № 4. – С. 85–87.

4. Попова А.А., Березикова Е.Н., Маянская С.Д. Эндотелиальная дисфункция и механизмы ее формирования / Сибирское медицинское обозрение. – 2020. – Т. 4, № 64. – С. 7–11.

5. Сергеева О.Н., Чеснокова Н.П., Понукалина Е.В., Рогожина И.Е., Глухова Т.Н. Патогенетическая взаимосвязь эндотелиальной дисфункции и нарушений коагуляционного потенциала крови при беременности, осложненной развитием преэклампсии / Вестник Российской академии медицинских наук. – 2015. – Т. 70, № 5. – С. 599–603.

**БОЛАЛАР ВА ЎСМИРЛАРНИ РЕАБИЛИТАЦИЯ ҚИЛИШДА ТИББИЁТ
ХАМШИРАСИ ИШИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

Тохтаева Доно Махмуджановна
Шомансурова Эльмира Амануллаевна
Тошкент Педиатрия тиббиёт институти

Тадқиқот мақсади. Болалар касалликларини реабилитация қилиш ва касаллик ривожланишини олдини олишда тиббиёт хамшираси ишини такомиллаштириш.

Материал ва услублар. Тадқиқотда Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятидаги 11 ёшдан 18 ёшгачан бўлган соғлом болалар ва 190 нафар сурункали касаллиги бор булган бемор болалар орасида анкета сўровнома ўтказилди.

Натижалар ва муҳокама

Замонавий тиббиётнинг энг муҳим жиҳатларидан бири бу хавф омилларини ўрганишдир, бу профилактика ёндашувини ва касалликларнинг индивидуал прогнозини асослаш ва яратиш учун ҳақиқий имконият яратади. Касалликнинг намоён бўлиши ёки ривожланишига ҳисса қўшадиған сабаблар ва шароитларни хавф омиллари ёки башорат қилувчилар деб ҳисоблаш керак. Сурункали касалликлар хавфи остида бўлган беморларнинг динамик мониторингини ўтказиш, асоратларнинг дастлабки белгиларини аниқлаш ва беморларни ўз вақтида тор соҳа мутахассисларга юбориш керак, бу эса хамширалар ишида муҳим роль саналади. Бу масалаларнинг барчаси Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тошкент шаҳри аҳолисига бирламчи тиббий-санитария ёрдами кўрсатиш самарадорлигини ошириш учун бошқарув тизимини янада такомиллаштириш ҳамда раҳбар ва мутахассисларнинг касбий мас’улиятини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармонида қайд этилган. ” 2017 йил 6 июндаги ПҚ-3039-сон. Қарорда “Тошкент шаҳар оилавий ва марказий туман кўп тармоқли поликлиникаларининг асосий вазибаларида кўрсатилган.

Бирок, мавжуд тахминларга қарамай, хамширалар томонидан сурункали касалликларга чалинган беморларни терапевтик ўқитиш ва парвариш қилиш бўйича услубий ёрдам, далилларга асосланган моделлар ва дастурларнинг йўқлиги ҳамон долзарб бўлиб қолмоқда. Болалар ўртасида сурункали касалликларни ривожланиши долзарб муаммолардан бири бўлиб қолмоқда

Хулоса. Шунн таъкидлаш керакки, қоида тариқасида, асосий хавф омиллари турмуш тарзини ўзгартириш, овқатланишни оптималлаштириш, жисмоний фаоллик, ёмон одатлардан халос бўлиш ва ҳ.к керак. Шунинг учун бундай омиллар ўзгартирилиши мумкин деб таснифланади ва улар шахснинг бевосита хатти-ҳаракатларига боғлиқ бўлганлиги сабабли, улар баъзан хулқ-атвор деб аталади. Сурункали касаллик билан касалланган болаларга ёрдам хамшира томонидан амалга оширилади унинг вазибаларига қуйидагилар киради:

- ҳолатни барқарорлаштиришга ёрдам берадиған энг қулай шароитларни ташкил этиш;
- мувозанатли меню тузиш ва тўғри овқатланишни ўргатиш;
- бемор ва унинг оила аъзолари билан асосий кўникмаларни ўргатиш бўйича машғулотлар ўтказиш, бу касалликнинг кечишини малакали парвариш қилиш ва назорат қилишни ўз ичига олади;
- беморнинг аҳволини доимий назорат қилиш;
- касалликнинг хусусиятлари, юзага келиши мумкин бўлган асоратлари, ва унинг олдини олиш чоралари тўғрисида маълумотни қулай шаклда тақдим этишдир.

РЕАБИЛИТАЦИОН ЁРДАМНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШДА ЎРТА ТИББИЁТ ХОДИМЛАРИНИ РОЛИ.

Тохтаева Доно Махмуджановна
Шомансурова Эльмира Амануллаевна
Тошкент Педиатрия тиббиёт институти

Тадқиқот мақсади. Болалар касалликларини реабилитация қилиш ва касаллик ривожланишини олдини олишда тиббиёт хамшираси ишини такомиллаштириш.

Материал ва услублар. Тадқиқотда Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятидаги 11 ёшдан 18 ёшгачан бўлган соғлом болалар ва 190 нафар сурункали касаллиги бор булган бемор болалар орасида анкета сўровнома ўтказилди.

Натижалар ва муҳокама. Ривожланган давлатларда ҳамширалик соғлиқни сақлаш тизимининг муҳим таркибий қисми бўлиб, инсон ресурслари муҳим аҳамиятга эга. Ҳамширалик касбига соғлиқни сақлаш хизматларини кўрсатишнинг тежамкор усулларидан бири сифатида қаралади. Ҳамширалик парвариши тизимининг ривожланиши соғлиқни сақлаш тизимининг иқтисодий самарадорлигини янада оширишнинг умумий тенденциясининг бир қисмидир [10]. Ҳамширалик парваришининг энг муҳим жиҳати: аҳолига тиббий ёрдам (КТП), саноат фаолиятини ресурслар билан таъминлаш нуқтаи назаридан ташкилотнинг имкониятларини аниқлайдиган турли хил параметрлар тўпламини таҳлил қилиш натижаларига асосланган тизим сифатида тавсифлайди ва бошқарув самарадорлиги, функционал хусусиятлари, ишлашни баҳолаш ҳисобланади [11]. Соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш жараёнида унинг мустақиллигини ошириш йўлида ўрта тиббиёт даражасининг роли кўриб чиқилмоқда. Бироқ, ҳозирги кунга қадар тиббий ва тиббий диагностика жараёнида ҳамшираларнинг ролига анъанавий ёндашувлар: ҳамширалар шифокорнинг кўрсатмаларини бажарувчи ролида деб таърифланади. Бундай шароитда тиббий ёрдам сифатини баҳолашда ҳамширалар фаолияти натижасининг катта қисми шифокор ишининг якуний натижасига киритилганлигини аниқ тушуниш керак. Агар кўп ҳолларда шифокор ишининг сифати якуний натижа билан баҳоланса, бу натижадаги ўртача тиббиёт ходимларининг улушини аниқлаш ва ҳамширанинг иш сифати беморнинг соғлиғига қанчалик таъсир қилганини баҳолаш жуда қийин, айниқса, агар тўғридан-тўғри далиллар бўлмаса. Тегишли даражадаги назарий ва амалий машғулотлар билан таъминланган ўрта тиббий маълумотга эга мутахассисларнинг салоҳиятини ошириш ва функцияларини кенгайтириш шароитида баъзи ҳолларда беморларнинг тиббий ёрдам сифатидан қониқшининг ошиши қайд этилади

Хулоса. Ўзбекистон Республикасида бирламчи тиббий ёрдамни етакчи ролини таъминлаш мақсадида амбулатор-поликлиникаларнинг кенг тармоғи яратилди. Поликлиникларнинг вазифалари қаторига замонавий моддий-техник базани таъминлаш, бирламчи тиббий-санитария ёрдами муассасасини малакали кадрлар билан таъминлаш, оилавий тиббиёт, оилавий тиббиёт амалиёти, оилавий ҳамшира билан ишлашни ташкил этиш киради. Яъни амбулатор поликлиникаларда болалар ўртасида сурункали касалликни ривожланишининг дастлабки босқичларида олдини олиш ва аниқлаш керак.

Юқорида айтиб ўтилган муаммоларни ҳал қилиш долзарбдир, чунки соғлиқни сақлаш тизими профессионал ҳамшираларсиз аҳолига қулай ва юқори малакали ёрдам кўрсата олмайди. Бу эса ўз навбатида ҳамшираларни аҳолининг арзон ва сифатли тиббий ёрдамга бўлган эҳтиёжларини қондириш учун ҳақиқий билим ва салоҳиятга эга бўлишлари зарурдир.

ИЗУЧЕНИЕ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ У БОЛЬНЫХ С ХСН И ФИБРОЗОМ ПЕЧЕНИ.

Муминов Даврон Кадилович

Ташкентский Педиатрический
Медицинский Институт, Ташкент. Узбекистан

Рахматуллаев Алишер Мухиддинович

Ташкентский Педиатрический
Медицинский Институт, Ташкент. Узбекистан
Dr.muminova@gmail.com

Снижение физической активности наблюдается у пациентов с ХСН. Нарушение функции печени у пациентов с ХСН более усугубляет общее состояние пациентов и влияет на их повседневную активность.

Цель исследования: изучить уровень физической активности у пациентов с ХСН и нарушением функции печени.

Материалы и методы: В исследовании было включено 130 пациентов от 45 до 75 лет с хронической сердечной недостаточностью (ХСН) и признаками поражения печени. Всем пациентам было проведено исследование клинических, лабораторных и инструментальных данных для постановки диагноза ХСН и поражения печени. Для определения уровня физической активности использовали шкалу PASE (Physical Activity Scale for the Elderly). По результатам показателей непрямого электрокардиограммы пациенты были разделены на 4 группы, в группе с жесткостью печени менее 7.0 кПа отнесли 32% (n=48) пациентов, во вторую группу с жесткостью печени от 7.0 до 9.5 кПа - 36% (n=54), в третью группу с жесткостью печени от 9.5 до 12.5 кПа - 22% (n=33) и в четвертую группу с жесткостью печени более 12.5 кПа - 10% (n=15) пациентов.

Результаты: При изучении уровень физической активности у пациентов с ХСН и фиброзом печени было выявлено что у пациентов с легкой степенью фиброза (группа с показателем менее 7.0 кПа) показатель физической активности составил 120 ± 15 баллов, у пациентов с умеренной степенью фиброза печени (группа с показателем от 7.0 до 9.5 кПа) - 110 ± 14 , в третьей группе с высоким уровнем фиброза (группа пациентов с от 9.5 до 12.5 кПа) он составил 100 ± 13 баллов и в группа пациентов с кардиальным циррозом (более 12.5 кПа) этот показатель был 90 ± 12 баллов.

Показатели физической активности по шкале PASE у пациентов с различными степенями фиброза печени

Показатель	<7.0 кПа (n=48)	7.0-9.5 кПа (n=54)	9.5-12.5 кПа (n=33)	>12.5 кПа (n=15)
Физическая активность (PASE)	120 ± 15	110 ± 14	100 ± 13	90 ± 12

Результаты оценки физической активности показывают, что пациенты с более высокой жесткостью печени имеют более низкие показатели физической активности.

Вывод: Было выявлено что пациенты с более высоким уровнем фиброза печени испытывают больше ограничений в физической активности, что связано с общим ухудшением физического состояния и увеличением симптомов, таких как усталость и слабость. Увеличение жесткости печени может быть связано с повышенной тяжестью хронической сердечной недостаточности, что дополнительно ограничивает подвижность пациентов.

ГЕОГРАФИЯ ЙЎЛИДАГИ
ТАДҚИҚОТЛАР

TASHQI IQTISODIY ALOQALARDA O‘ZBEKISTON-XITOIY
MUNOSABATLARINING RIVOJALANISHI

Akaboyev Ismatulla Ziyadulla o‘g‘li

Namangan davlat universiteti

Geografiya kafedrasida o‘qituvchisi

iakaboev@mail.ru

Xasanova Shoira Dilmurod qizi

Namangan davlat universiteti

Geografiya yo‘nalishi iqtidorli talabasi

Telefon: +998978274606

shoiraxasanova882@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola 2023-yil O‘zbekistonning tashqi iqtisodiy aloqalarida yetakchi o‘rinda bo‘lgan Xitoy Xalq Respublikasi bilan olib borilgan iqtisodiy aloqalar haqida so‘z boradi. Unda O‘zbekistonning Xitoy Xalq Respublikasi bilan keng qamrovli tashqi iqtisodiy aloqasi tahlil qilinib, bu davlatlarning kelajakdagi 10 yillik tashqi iqtisodiy aloqalari bashorat qilinadi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston Respublikasi, Xitoy Xalq Respublikasi (XXR), tashqi iqtisodiy aloqalar, tashqi savdo aylanmasi (TSA) eksport, import, savdo aloqalari, ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar, qo‘shma korxonalar, investitsiyalar.

Kirish. Har bir mamlakat o‘z rivojlanish strategiyasida o‘zining tashqi iqtisodiy aloqalardagi pozitsiyasini belgilab olgan. Zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimidagi o‘zgarishlar strategik hamkorlik aloqalarining jadallashishiga olib kelmoqda. 2023 yil 11-sentabrda “O‘zbekiston-2030” strategiyasi to‘g‘risida PF-158-sonli farmoni qabul qilingach, tashqi siyosatimizdagi maqsad va islohotlar aniq belgilab berildi [1]. Ularni amalga oshirish yo‘lida keng ko‘lamli ishlar olib borilmoqda. Xususan, strategiyaning “V” maqsadida “Xavfsiz va tinchliksevar davlat” tamoyiliga asoslangan siyosatni izchil davom ettirish maqsadida ochiq, pragmatik va faol tashqi siyosat olib borish bo‘yicha islohotlar ketma ket tarzda belgilab qo‘yilgan. Shuningdek, Strategiyada barcha qo‘shni davlatlar bilan yaxshi qo‘shnichilik va strategik sheriklik munosabatlarini jadal rivojlantirish, siyosiy, iqtisodiy, madaniy va gumanitar yo‘nalishlardagi ikki va ko‘p tomonlama muzokaralarni muntazam va samarali olib borish masalasi ham o‘rin olgan.

Asosiy qism: O‘zbekiston mustaqillikning dastlabki yillaridanoq o‘zining tashqi iqtisodiy aloqalardagi pozitsiyasini aniqlab olib, ko‘plab mamlakatlar bilan ochiq tashqi iqtisodiy aloqalarni amalga oshirib kelmoqda. So‘nggi yillarda amalga oshirilayotgan tashqi iqtisodiy aloqalarda eksportni rag‘batlantirish, importni optimallashtirish va umuman olganda tashqi savdo muvozanatini ta‘minlash maqsadida amalga oshirilgan chora-tadbirlar natijasida, 2023-yil yanvar-dekabr oylarida respublikaning tashqi savdo aylanmasi (TSA miqdori) 62,6 mlrd. AQSH dollariga yetdi va o‘tgan yilning mos davriga nisbatan 12,1 mlrd. AQSH dollariga yoki 23,9 % ga ko‘paydi [6]. 2023- yilga kelib O‘zbekiston bilan tashqi iqtisodiy aloqalar o‘rnatib kelayotgan mamlakatlar soni 200 ga yaqinlashib qoldi. Ushbu mamlakatlar bilan har yili tashqi savdo aloqalari amalga oshirilib, strategik sheriklik yanada mustahkamlanmoqda. 2023-yil O‘zbekiston tashqi iqtisodiy aloqalarida hamkor davlatlardan XXRni ulushi 21,9 %, Rossiya Federatsiyani ulushi 15,8 %, Qozog‘iston Respublikasini ulushi 7,0 %, Turkiyani ulushi 5,0 % va Janubiy Koreya Respublikasini ulushi 3,7 % qayd etgan holda, qolgan hamkor davlatlarga nisbatan yuqoriroq ko‘rsakichlarga ega (1-rasm).

TSAda eksport hajmi 24 426,2 mln. AQSH dollariga (2022- yilning yanvar-dekabr oylariga nisbatan 23,8 % ga ko‘paydi) va import hajmi 38 141,2 mln. AQSH dollariga (24,0 % ga ko‘paydi) yetdi. Hisobot davrida -13 715,0 mln. AQSH dollari qiymatida manfiy tashqi savdo balansi qayd etildi.

Yaqin yillargacha O‘zbekiston TSAda Rossiya Federatsiyasi peshqadamlik qilib kelgan bo‘lsa,

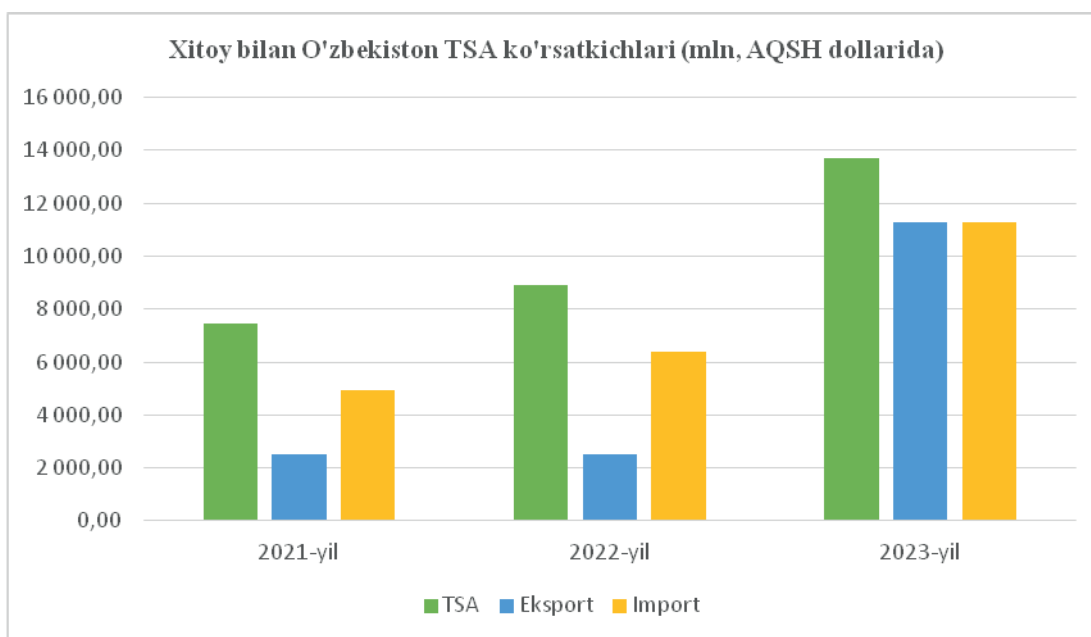
2023- yilda esa Xitoy Xalq Respublikasi bu peshqadamlikni o‘z qo‘liga oldi. Ushbu davlat bilan TSA miqdori jami 13 722 mln AQSH dollarini tashkil etib, shundan, eksport – 2 461,8 mln AQSh dollari, import miqdori esa- 11 260,1 mln AQSh dollarini tashki etdi [6]. Ushbu miqdor esa O‘zbekiston tashqi savdo aylanmasining qariyb 22 % qismini egallamoqda. Xitoy Xalq Respublikasi bizga geografik jihatdan qo‘shni bo‘lmasa-da, tarixan va ishonchli hamkor mamlakat hisoblanadi. So‘ngi yillarda ikki mamlakat o‘rtasidagi hamkorlik munosabatlari strategik sheriklik darajasiga chiqib bormoqda. Bunga ikki davlat rahbarlarining faol hamkorlik aloqalarning samarali nazorati, hamkorlik sohalarining kengayib borayotganligi sabab bo‘lmoqda. Davlatimiz rahbari 2023-yil Xitoyga 2 marta amaliy tashrif buyurdi. Xususan, 18-19 – may kunlari va 17-18 – oktabr kunlari 2023-2027-yillarga mo‘ljallangan yangi davrdagi har tomonlama strategik sheriklikni rivojlantirish dasturini qabul qildilar. 18- 19 – may kunlari qilgan tashrifi davomida ja‘mi, umumiy qiymati 25 milliard AQSh dollaridan ziyod bo‘lgan yangi yuqori texnologik sanoat, savdo va investitsiya loyihalarini amalga oshirish yuzasidan kelishuvlarga erishildi [2]. Tashrif doirasida ikki mamlakat o‘rtasidagi strategik sheriklik munosabatlarini mustahkamlash va amaliy hamkorlikni kengaytirishga qaratilgan jami 41 ta hujjat imzolandi [3]. Hamkorlikni rivojlantirishdan katta manffatdorlik tufayli o‘zaro tovar ayriboshlash hajmi ham jadal su‘ratlar bilan o‘smoqda. O‘zbekistonda XXR kapitali ishtirokida qariyb 310 ta qo‘shma korxonalar tashkil etilgan, XXR ning 70 dan ziyod yetakchi kompaniyalari vakolatxonasi faoliyat yuritmoqda [5].

XXR	Rossiya	Qozog‘iston	Turkiya	Koreya Respublikasi
TSA – 13 722,0	TSA – 9 883,8	TSA – 4 398,9	TSA – 3 099,7	TSA – 2 343,2
Eksport: 2 461,8 Import: 11 260,1	Eksport: 3 307,6 Import: 6 576,1	Eksport: 1 372,5 Import: 3 026,4	Eksport: 1 248,5 Import: 1 851,2	Eksport: 40,4 Import: 2 302,9
 21,9 %	 15,8 %	 7,0 %	 5,0 %	 3,7 %
Turkmaniston	Germaniya	Fransiya	Qirg‘iz Respublikasi	Afg‘oniston
TSA – 1 094,4	TSA – 1 054,2	TSA – 984,7	TSA – 953,4	TSA – 867,0
Eksport: 171,2 Import: 923,2	Eksport: 75,8 Import: 978,4	Eksport: 392,1 Import: 592,6	Eksport: 631,5 Import: 321,9	Eksport: 856,7 Import: 10,3
 1,7 %	 1,7 %	 1,6 %	 1,5 %	 1,4 %

1-rasm: O‘zbekiston Respublikasi tashqi savdo aylanmasida eng yuqori ulushga ega bo‘lgan davlatlar (mln AQSH dollarida). Manba: <https://www.stat.uz/uz/>

Ikki davlat rahbarlari imkoniyatlarimizning chegarasi juda kengligiga ishonadi. Ishonch o‘zaro munosabatlarning drayveri vazifasini o‘tamoqda. Shuning uchun ham O‘zbekiston va Xitoyning ishonchli hamkorlik aloqalarini samarali natijalari iqtisodiy ko‘rsatkichlarning o‘shishida ko‘zga tashlanmoqda. Quyidagi diagrammaga asosan savdo aylanmasining yildan yilga sezilarli o‘shish dinamikasi, hamda eksport va import ko‘rsatkichlarida intensiv o‘shish kuzatilayotgani fikrimiz isbotidir (1-diagramma).

1-diagramma. Ushbu diagramma <https://www.stat.uz/uz/> ning statistik ma'lumotlari asosida mualliflar tomonida tuzildi.

Ikki davlat o'rtasidagi mustahkam aloqalar faqatgina savdo, biznes sohalarida emas balki, ta'lim sohasida ham amalga oshirilib kelinmoqda. Jumladan, Xitoy Xalq Respublikasi bilan mamlakatimizning qator Oliy ta'lim muassalari o'zaro hamkorlik memorandumlarini imzolaganlar. Xususan, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti va Pekin xorijiy tillar va madaniyat universiteti, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti va Lyaonin pedagogika universiteti, Samarqand xalqaro texnologiyalar universiteti va Tyanszin fan va texnika universiteti, Samarqand xalqaro texnologiyalar universiteti va Shimoliy-sharq elektroenergetika universiteti, Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti va Shanxay universitetlari o'rtasida aloqalar yo'lga qo'yilgan [3]. Bugungi kunda Har yili O'zbekistondan 2 mingga yaqin talaba Xitoyga o'qishga yuborilmoqda [4]. Bu ko'rsatkichning yildan-yilga yuqorilab borishi ham ikki mamlakat o'rtasidagi har tomonlama sherikchilikning yorqin namunasidir.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash kerakki, O'zbekiston Respublikasi Xitoy Xalq Respublikasi bilan strategik sheriklik munosabatlarida teng manfaatlar doirasida hamkorlik qilmoqda. Ularning hamkorlik munosabatlarining qamrovi yildan yilga kengayib, ikki hukumatning faol aloqalarini mustahkamlab kelmoqda. Ikki davlat rahbarlarining muntazam nazorati doirasida turli sohalarda katta loyihalar amalga oshirilmoqda va bu o'zaro xalqaro munosabatlarning ishonchli, tizimli hamda doimiy tarzda davom etishiga mustahkam poydevor vazifasini bajaradi. Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida qilingan tahlillar shuni ko'rsatadiki, XXR bugungi kungacha O'zbekistonning tashqi faoliyatida munatazam aloqa o'rnatib kelgan davlatlardan biridir. Statistik prognozlash usulidan foydalanib qilgan bashoratimizga ko'ra, kelgusi 10 yillikda O'zbekiston- Xitoy tashqi iqtisodiyaloqasi shu zaylda o'sib borsa, 2033-yilga borib ikki mamalakat o'rtasidagi tashqi savdo savdo aylanmasi 22 923,7 mln, AQSh dollarini yoki qariyb 23 mlrd, AQSh dollarni tashkil etishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023 yildagi PF-158-sonli Farmoni, <https://lex.uz/ru/docs/-660041>
2. <https://www.spot.uz/oz/2023/05/18/uzbekistan-china/?pre=09ea427fbb7e3dc5b6379803ce1a3768bffa>
3. <https://www.spot.uz/oz/2023/05/18/uzbekistan-china-cooperation/>
4. O'zbekistonliklar uchun Xitoyda ta'lim olish haqida. <https://studyinchinas.com/ru/uzbekistonliklar-uchun-xitoyda-talim-olish-haqida/?ysclid=lsee3jfv5d727243210>
5. Mamatraimov, K.M. (2023). O'zbekiston va Xitoy Xalq Respublikasi: Taraqqiyot yo'lidagi hamkorlik. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3 (4), 87-90.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi rasmiy sayti <https://www.stat.uz/uz/>

О‘ЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASIDA YER RESURSLARIDAN OQILONA FOYDALANISHNING AYRIM JIHATLARI

Xasanova Shoira Dilmurod qizi

Namangan davlat universiteti

Geografiya yo‘nalishi iqtidorli talabasi

Telefon: +998978274606

shoiraxasanova882@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasida yer resurslari haqida ma’lumot, ulardan foydalanish holati, oqilona va samarali foydalanish zarurati, sifati va tarkibi salbiy tomonga o‘zgargan yer resurslarida olib borilayotgan meliorativ, geokologik va agrotexnik ishlar hamda Konstitutsiyamizning 55-moddasida nazarda tutilgan masalalarni nazorati haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston Respublikasi, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 55-moddasi, Yer fondi, yer resurslari, yer resurslaridan oqilona va nooqilona foydalanish, tabiat, inson va boshqalar.

Barchamizga ma’lumki yer resurslari bu – xalq xo‘jaligi ehtiyojlari uchun foydalanish mumkin bo‘lgan yerlar hisoblanadi. O‘zbekistonda yer resurslari tarkibiga xalq xo‘jaligida foydalanib kelinayotgan yerlar kiradi. Yer resurslari maydoni va sifat jihatidan baholanadi. O‘zbekistonda yer resurslaridan oqilona foydalanish dolzarb masalalardan biridir. Moddiy ne‘matlar orasida ham eng qimmatlilaridan biri ham bu yer resurslari hisoblanadi. Zero, yer resurslari umumxalq boyligi bo‘lib qolmasdan davlatning doimiy daromad manbai ham hisoblanadi. Shuning uchun ham uni asrab – avaylash, undan oqilona va samarali foydalanish talab etiladi. O‘zbekiston yer resurslari bilan yaxshi ta‘minlangan. Yer resurslarini turli xil ifloslanishlardan (shamol, suv eroziyasi, sho‘rlanish, suv bosishi) saqlanmasa uning unumdorlik darajasini pasayishiga olib keladi.

Mamlakatimiz tabiiy resurslar bilan ta‘minlanganlik darajasi ijobiy bo‘lib, bular orasida yer resurslari alohida ahamiyatga ega. Yer resurslari tugaydigan va tiklanadigan tabiiy boylik bo‘lishiga qaramasdan undan oqilona foydalanish va muhofaza etish talab etiladi. Zero, yer resurslari bu bizning umummiy boyligimizdir. Bugungi kunda yer resurslarining meliorativ holatini yaxshilash, irrigatsiya va deflatsiya eroziyasiga qarshi samarali kurashish bilan birga sug‘oriladigan maydonlarda yer osti suvlar dinamikasi, minerallashuv darajasi tuproq sho‘rlanish, tuproq bonitetining pastligi kabi bir qancha masalalarni bartaraf etish masalalari ko‘rilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va davlat kadastr davlat qo‘mitasi hozirgi Kadarstr agentligi bergan ma’lumotlarga to‘xtaladigan bo‘lsak: 2018-yil 1-yanvar holatiga O‘zbekiston Respublikasining ma‘muriy chegarasidagi umumiy yer maydoni - 44896.9 ming gektarni tashkil qiladi. Respublika bo‘yicha korxonalar, tashkilot, muassasa, fermer xo‘jaliklari va fuqarolar foydalanishidagi jami yerlar - 44892.4 ming gektarni, shundan sug‘oriladigan yerlar esa - 4311.5 ming gektarni yoki umumiy yer maydonning 9.6 %ni tashkil etadi. O‘zbekiston Respublikasining yer fondi yerlaridan foydalanish maqsadi va tartibga ko‘ra o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ular O‘zbekiston Respublikasi yer kodeksining 8-moddasiga muvofiq 8 ta toifaga bo‘linadi : jumladan, qishloq xo‘jaligi uchun mo‘ljallangan yerlar - 44.94 %, o‘rmon fondi yerlari - 24.93 %, tarixiy – madaniy ahamiyatga ega bo‘lgan yerlar - 0.03 %, aholi punktlari yerlari - 0.49 %, sanoat, transport, aloqa, mudofaa va boshqa maqsadlarga mo‘ljallangan yerlar - 2.03 %, tabiatni muhofaza qilish, sog‘lomlashtirish va rekreatsiya maqsadlariga mo‘ljallangan yerlar - 0.17 %, suv fondi yerlari - 1.86 % va zaxira yerlar - 24.17 % ni tashkil qilganligini ko‘rishimiz mumkin [1].

Mamlakatimizda sug‘oriladigan yerlar 4311.5 ming gektar bo‘lsa, shu yerlarning 46 %-i sho‘rlangan, 8 %-i suv va 15 %-i shamol eroziyasiga uchragan. Lalmi yerlar maydoni 750.1 ming gektarni tashkil qilib, ular yillik yog‘in miqdori 200 mm dan ortiq bo‘lgan hududlarda joylashgan.

№	Mamlakatimizda yer resurslaridan foydalanish hajmi [1]:	
	Sug‘oriladigan yerlar	9.7%
	Tabiiy yaylovlar	5.001%
	Lalmikor yerlar	1.7%
	O‘rmonlar	3.2%
	Boshqa foydalanilmaydigan yerlar	35.3%

Yer resurslaridan oqilona foydalanish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Agarda yer resurslarini turli xil ifloslanishlardan saqlanmasa yer resurslari meliorativ holatining buzlishiga, tuproq unumdorlik

darajasini pasayishiga olib keladi. So‘nggi yillarda mamlakatimiz tabiiy yaylovlardan tartibsiz foydalanishi natijasida ham, yaylovlarning tabiiy landshaftlariga sezilarli darajada putur yetkazilgan. O‘zbekiston yaylovlari 22 mln gektarni tashkil etib, uning 17.4 mln gektari cho‘l mintaqasiga to‘g‘ri keladi [2].

So‘nggi yillarda ko‘chma chorvachilikda yaylovlardan foydalanish eroziya va boshqa antropogen ta’sirlari natijasida - degressiyasi sodir bo‘lgan. Barcha yaylovlarning 16.4 mln gektari yoki 78 % degressiyaga uchragan. Yaylovlar degressiyasi Jizzax, Samarqand, Buxoro, Navoiy va Qashqadaryo viloyatlarida 70 % dan ortiq maydonni egallagan. Tog‘ yaylovlardan foydalanish esa o‘z navbatida o‘simliklar degressiyasiga va jala oqimlari, sel toshqinlariga olib kelmoqda.

Yer resurslaridan oqilona foydalanishning huquqiy asoslari masalasida O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 68-moddasida “Yer, yer osti boyliklari, suv, o‘simlik va hayvonot dunyosi hamda boshqa tabiiy resurslar umummilliy boylikdir, ulardan oqilona foydalanish zarur va ular davlat muhofazasidir. Yer qonunda nazarda tutilgan hamda undan oqilona foydalanishni va uni umummilliy boylik sifatida muhofaza qilishni ta’minlovchi shartlar asosida va tartibda xususiy mulk bo‘lishi mumkin.” deb ta’kidlab o‘tilgan [3].

Kamdan-kam hollarda aksariyat insonlar “Yer o‘zimizniki, undan qanday tartibda bo‘lsa ham foydalanishim mumkin” deb yerdan nooqilona foydalanib kelayotgan holatlarini ham uchratish mumkin. Mana shunday holatlarda ularga jinoiy va ma’muriy chora-tadbirlar qo‘llanilib kelinmoqda. O‘lkamiz katta yer boyligiga ega bo‘lsa-da, undan ham omilkorlik bilan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Aks holda yerlar sho‘rxokka, jarlikka va cho‘lga aylanib, undan foydalanish umkoni bo‘lmasligi mumkin. Zovur qazib, yerosti suvlarini qochirish, vaqti-vaqti bilan tuproqni yuvib turish, almashlab ekishga rioya qilish kabi melioratsiya va agrotexnika choralari yerdan to‘g‘ri hamda oqilona foydalanishning muhim tadbirlari hisoblanadi.

Xulosa: Yuqorida ta’kidlab o‘tilganidek O‘zbekiston yer resurslariga boy mamlakat hisoblanadi. Shunday ekan bu resursdan oqilona foydalanish va asrab – avaylash har birimizni vazifamiz hisoblanadi. Zero, bizni kundalik hayotiy ehyojlarimizni deyarli barchasi yer resurslari bilan bog‘liqdir. Yer resurslaridan oqilona foydalanish uchun esa doimiy ravishda uning meliorativ holatini yaxshilashga qaratilgan tadbirlarini o‘z vaqtida o‘tkazish, ekinlarni ikki dalali tarzda (almashlab ekish) ekish, ixota o‘rmon daraxtzorlarini barpo etish, erroziyaga qarshi chora-tadbirlarni olib borish, ilmiy asoslangan sug‘orish me‘yorlari va texnikasiga rioya qilish, turli xil kimyoviy mineral o‘g‘itlarni me‘yorida qo‘llanilishini nazorat qilish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining Yer kodeksi - T.: O‘zbekiston, 1998 <http://lex.uz//docs/-152653>
2. M. Mahmudov, Q. Haydarov “Yaylovshunoslik” Toshkent-2010
3. <https://constitution.uz/oz/clause/index#section7> O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi haqida ma’lumot beruvchi rasmiy sayt
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 23 oktyabrdagi “O‘zbekiston respublikasi qishloq xo‘jaligini rivojlantirishning 2020 - 2030 yillarga mo‘ljallangan strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5853-sonli farmoni.
5. X.Nomozov, Yu.Qoraxonov, O.Amanov “Yer resurslaridan foydalanish va himoyalash” Davlat ilmiy nashriyoti Toshkent-2011
6. G‘ofirov Muzaffar Jumayevich, Ulasheva Muxayyo Yusuf Qizi Yer resurslaridan samarali foydalanish jarayonida vujudga kelgan muammolar // SAI. 2024. №Special Issue 18. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/yer-resurslaridan-samarali-foydalanish-jarayonida-vujudga-kelgan-muammolar>
7. Akaboyev I.Z. (2024). Possibilities of using geographic information systems in the study of mountain glaciers. Экономика и социум, (5-2 (120)), 1632-1636.

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

**ФАЛСАФА ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ
ТАДҚИҚОТЛАР**

Mustafaev Alimardon Alijonovich THE CONCEPT OF A MAN IN THE COMPARATIVE PHILOSOPHY OF POOLA TIRUPATI RAJU	5
Hojametova Jadira Jolmaxanqizi MANNERS, MORALS AND CONSCIOUSNESS OF THE UZBEK PEOPLE IN THE COURSE OF GLOBALIZATION.....	9

**ТАРИХ САҲИФАЛАРИДАГИ ИЗЛАНИШАЛАР ЙЎЛИДАГИ
ТАДҚИҚОТЛАР**

Asadova Dilnoza Innatovna YANGI O'ZBEKISTON TARIXIDA MADANIYAT SOHASIDA KADRLAR TAYYORLASH: NATIJALAR VA MUAMMOLAR	14
Vaxabov Azizjon Xamidovich O'RTA OSIYO XONLIKLARINING IQTISODIY MUNOSABATLARIDA SAVDO YO'LLARINING AHAMIYATI (RUS MUALLIFLARI ASARLARI ASOSIDA)	16

**ЖУРНАЛИСТИКА ЙЎЛИДАГИ
ТАДҚИҚОТЛАР**

Гулимова Бибисора Онгарбаевна БЛОГ ТУШУНЧАСИ ГЕНЕЗИСИ	18
---	----

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ
ТАДҚИҚОТЛАР**

Isamidinova Gulchexaxon Komiljonovna YOLG'ON MULOQOTDA PARALINGVISTIK VOSITALARNING O'RNI	21
Toshboyeva Odinoxon Elbek qizi O'ZBEK TILIDA "BREND" TARIXI HAMDA LINGVOKULTUROLOGIK JIHATLARI	23
Pazilov Ma'mirjon Sabirdjanovich REKLAMA MATNLARIDA SO'Z TARTIBINING IJTIMOIIY-KOMMUNIKATIV VAZIFALARI.....	25
Muhammadiyeva Madina Do'smamat qizi "SHUM BOLA" ASARIDA QO'LLANILGAN MAQOLLARNING STILISTIK XUSUSIYATLARI	26
Sultanova Zulxumor Sabatullayevna LOIQ SHERALI VA XAYYOMNING RUBOIYLARI.....	28
Jumakulova Shakhnoza Kudrat kizi SEMANTIC TRANSFORMATION IN PHRASEOLOGY	30
Ho'jamberdiyeva Xilolaxon Shuhratbek qizi NEYROLINGVISTIKA VA NUTQ JARAYONI.....	32
Maxmudova Sabinabonu Raxmatilla qizi DISKURS VA LEKSIKANING O'ZARO ALOQALARI: ILMIY DISKURSDAGI MORFOLOGIK VA FONETIK STRUKTURALARNING KOGNITIV TAHLILI.....	35
Sobirova Dilnoza Rasulovna EMOTSIYALARNI IFODA ETISHIGA KO'RA TIBBIY REKLAMA MATNLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	38

АДАБИЁТ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ
ТАДҚИҚОТЛАР

Zayniddinova Maftuna Faxriddin qizi, Fayziyeva M.S

“GARRI POTTER” ROMANLAR TURKUMINING TOPONIMLARI VA ULARNING KELIB
CHIQUISH ASOSLARI..... 40

ИҚТИСОД ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ
ТАДҚИҚОТЛАР

Ikromova Dilnoza Ibroximjon qizi

O’ZBEKISTONDA TIJORAT BANKLARIDA VALYUTA OPERATSIYALARINING
MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI..... 42

Nabiyeva Nargizakhon Nuriddin qizi

THE PHILLIPS CURVE 45

Saidkulova Gulbahor

O’ZBEKISTONDA NOGIRONLIK PENSIYALARINI TAYINLASH AMALIYOTINI
TAKOMILLASHTIRISH..... 47

Ш.Т. Ибодуллаев

МАРКАЗИЙ БАНК МАЖБУРИЙ ЗАХИРА СИЁСАТИНИНГ ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИНГ
РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДАГИ РОЛИ..... 49

ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ
ТАДҚИҚОТЛАР

Abdiholiqov Beknurjon Alisher o‘g‘li

FUTBOLCHILARNING MAXSUS PSIXOLOGIK TAYYORGARLIGINI TADQIQ ETISHNING
ILMIY-AMALIY JIHATLARI 51

Abdivasiyeva Gulshoda Yuldashevna

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA XALQ OG‘ZAKI IJODIDAN FOYDALANISH 54

Sheraliyeva Mohichehra Bolibekovna

MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA BOSHLANG‘ICH SINFI O‘QUVCHILARINI BARKAMOL
AVLOD QILIB TARBIYALASH..... 56

Zulfizar Umarova

TEACHING CULTURE AS A FIFTH SKILL IN ELT 58

Farrukh Ziyotov

EFFECTIVE SPEAKING ACTIVITIES TO EMBRACE INTERACTIVE LEARNING 60

Саидова Камола Усканбаевна

ВЛИЯНИЕ ФАКТОРА ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА ВОСПИТАНИЮ МОЛОДЕЖИ НА ВОСТОКЕ
И ЗАПАДЕ: КОМПАРАТИВНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД..... 62

Янгибаева Махбуба

ЗНАЧЕНИЕ И РОЛЬ ИГРОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СИСТЕМЕ СОВРЕМЕННЫХ
ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ..... 64

Eshonova Dilnoza

BOSHLANG‘ICH SINFI O‘QUVCHILARIGA INGLIZ TILINI O‘QITISHDA STEAM
TEKNOLOGIYASIDAN FOYDALANISHNING MAZMUN-MOHİYATI 66

Sevara Akhmatjonova

SELECTION OF EDUCATIONAL TECHNOLOGIES AND MULTIMEDIA TOOLS IN
TEACHING ENGLISH AS A SECOND LANGUAGE..... 68

Shirinbekova Gulgunoy Shirinbekovna

BOSHLANG‘ICH SINFI TA‘LIMI – KELAJAK POYDEVORI!..... 71

ТЕХНИКА ВА ТЕХНОЛОГИЯ СОҲАСИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР ЙЎЛИДАГИ
ТАДҚИҚОТЛАР

Нурекешов Шухрат Сапарғали уғли, Палуанов Данияр Танирбергенович
ПАСТ НАПОРЛИ ГИДРОТЕХНИКА ИНШООТЛАРИ ҲОЛАТИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ
ОМИЛЛАР..... 72

БИОМЕДИЦИНА ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ
ТАДҚИҚОТЛАР

Жабборова Севара Баходировна
ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ТДС АППАРАТА В РАМКАХ ТРОЙНОЙ
ТЕРАПИИ ПРИ НЕЙРОРЕАБИЛИТАЦИИ ПОСТИНСУЛЬТНЫХ ПАЦИЕНТОВ В
ОСТРОМ ПЕРИОДЕ..... 74

Radjabova Z.A., Xamraeva Sh.A.
PATHOMORPHOLOGICAL CHANGES IN PLACENTAL TISSUE IN RECURRENT
HERPESVIRUS INFECTION..... 76

Жалалов А.К.
ЭФФЕКТИВНОСТЬ КОМПЛЕКСНОГО ЛЕЧЕНИЯ ПРОЛИФЕРАТИВНОЙ
ДИАБЕТИЧЕСКОЙ РЕТИНОПАТИИ У ПАЦИЕНТОВ С САХАРНЫМ ДИАБЕТОМ II
ТИПА 78

Жалалов А.К.
ЭФФЕКТИВНОСТЬ СУБПОРОГОВОГО МИКРОИМПУЛЬСНОГО ЛАЗЕРНОГО
ВОЗДЕЙСТВИЯ У ПАЦИЕНТОВ С ЦЕНТРАЛЬНОЙ СЕРОЗНОЙ
ХОРИОРЕТИНОПАТИЕЙ 79

Ёқуббоев Бахриддин Рахматулла ўғли
КОМПЛЕКСНАЯ ДИАГНОСТИКА ХРОНИЧЕСКОГО РИНОСИНОСИТА У ДЕТЕЙ 80

Ёқуббоев Бахриддин Рахматулла ўғли
БОЛАЛАРДА СУРУНКАЛИ РИНОСИНОСИТЛАР КЕЧИШИНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИГИ... 82

Абдуллаев Нурбай Чунаевич, Авазов Бекзод Хамроевич
НЕСОСТОЯТЕЛЬНОСТЬ БАРЬЕРНОЙ ФУНКЦИИ ЖЕЛУДОЧНО-КИШЕЧНОГО ТРАКТА
В ПАТОГЕНЕЗЕ ПИЩЕВОЙ АЛЛЕРГИИ У ДЕТЕЙ 84

Закирова Лола Мухтаровна, Рахманова Севара Шухрат кизи
ЁРДАМЧИ РЕПРОДУКТИВ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН КЕЙИНГИ ХОМИЛАДОРЛИКДА
УЧРАЙДИГАН АКУШЕРЛИК АСОРАТЛАРИНИНГ САБАБЛАРИ..... 86

Абдуллаев Нурбай Чунаевич, Содикова Муяссар Хамидуллаевна
ТЕНДЕНЦИЯ ОЦЕНКИ СОСТОЯНИЯ ФИЗИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ НА ФОНЕ
БРОНХИАЛЬНОЙ АСТМЫ 88

Ўткурова Феруза Шухрат кизи, Рахманова Севара Шухрат кизи,
Саипова Мохира Лутпуллаевна
ТЎР ПАРДАНИНГ ҚОН ТОМИРЛАРИ ПАТОЛОГИЯСИ: ХОМИЛАДОРЛИК АРТЕРИАЛ
ГИПЕРТЕНЗИЯСИ ВА ПРЕЭКЛАМПСИЯНИНГ УНИНГ ШАКЛЛАНИШИГА
ТАЪСИРИ..... 90

Тохтаева Доно Махмуджановна
БОЛАЛАР ВА ЎСМИРЛАРНИ РЕАБИЛИТАЦИЯ ҚИЛИШДА ТИББИЁТ ХАМШИРАСИ
ИШИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 92

Тохтаева Доно Махмуджановна
РЕАБИЛИТАЦИОН ЁРДАМНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШДА ЎРТА ТИББИЁТ ХОДИМЛАРИНИ
РОЛИ 93

Муминов Даврон Кадирович, Рахматуллаев Алишер Мухиддинович
ИЗУЧЕНИЕ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ У БОЛЬНЫХ С ХСН И
ФИБРОЗОМ ПЕЧЕНИ. 94

ГЕОГРАФИЯ ЙЎЛИДАГИ
ТАДҚИҚОТЛАР

Akaboyev Ismatulla Ziyadulla o‘g‘li, Xasanova Shoira Dilmurod qizi TASHQI IQTISODIY ALOQALARDA O‘ZBEKISTON-XITOIY MUNOSABATLARINING RIVOJALANISHI	95
Xasanova Shoira Dilmurod qizi O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA YER RESURSLARIDAN OQILONA FOYDALANISHNING AYRIM JIHATLARI	98

TADQIQOT.UZ
ТОМОНИДАН ТАШКИЛ ЭТИЛГАН

”ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН: ИЛМИЙ ТАДҚИҚОТЛАР” МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА
68-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

(1-қисм)

Маъсул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаххих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Эълон қилиш муддати: 30.09.2024